

The letters 'ESG' are formed by a dense arrangement of small green leaves, giving them a natural, organic appearance. The leaves are scattered around the letters, some falling away, creating a sense of movement and freshness.

Corporate Sustainability Reporting Directive

En undersøgelse af revisors udfordringer med afgivelse af erklæring på ESG-rapporten

Cand.merc.aud. afhandling F22
BSS Aarhus Universitet

Mads Sandgaard Pedersen (201402110)
Rasmus Malmose Axelsen (201901954)

Vejleder
Jan Mortensen

Antal anslag: 197.337

Abstract

ESG is a reporting area that is developing in high pace for the largest companies in Denmark. Changes in climate and society has made stakeholders even more interested in how companies address sustainability within Environment, Social factors, and corporate Governance. To accommodate the needs for this information, the European Commission has agreed upon the Corporate Sustainability Reporting Directive in 2021. The objective of this directive is to ensure major changes in the current reporting landscape of ESG related information. The changes include an addition of a limited assurance statement from auditors. Current agreements in the EU Commission will see the launch of the directive in member states starting in the reporting year of 2024.

This thesis examines which general challenges the largest companies in Denmark will face with ESG reporting, under the new requirements, and how those challenge can reflect issues on the auditor's work with the limited assurance statement.

First, the thesis will account for the current reporting requirements under the Non-Financial Reporting Directive and compare it to the new requirements. In this examination, a deep dive into the reporting elements of E, S and G will give an understanding of the changes in complexity level.

To examine how the new requirements will provide challenges for the reporting entities in general, the authors have conducted an interview with ESG expert and advisor, Martin Faarborg, from Deloitte. Through his close collaboration with several danish companies he has given his perspective on the general challenges that companies face, in the reporting of ESG.

The general challenges of reporting entities will reflect how auditors needs to plan and perform their audit of the ESG information. Furthermore, the audit industry needs to assess whether the auditor profile has the right skillset and competencies to give a limited assurance statement on ESG. To examine these perspectives, this thesis interviews three State Authorized Public Accountants from Deloitte and PwC in Denmark, who all work with ESG reporting at their clients.

This thesis concludes that there will be significant changes to the reporting requirements of ESG information. These changes will provide a number of challenges for the reporting entities within ESG strategy, implementation of processes and performance measurement. Further, data collection and validation are complex within certain elements of the reporting, mainly due to manual data handling and missing professional skills in the companies. Co2 scope 3 emissions are especially one of the key areas where it is difficult to collect reliable data.

Auditors will for the first time be obliged to give assurance on ESG related information. The thesis concludes that immature processes and lack of controls, manual data handling and accounting estimates on Co2 emissions, will be the main challenges for auditors. These challenges combined with the short implementation timeline, and the fact that ESG is a new business area to many auditors, adds further complexity to the equation of providing a limited assurance statement.

The preparation of this thesis has made the authors reflect over the challenges the audit industry is facing with the coming ESG requirements. The extra workload will further add to the lack of resources in the industry and may require new ways to attract talent in the future.

Content

1	INDLEDNING	5
1.1	MOTIVATION FOR AFHANDLINGEN	6
2	PROBLEMFOMULERING	7
2.1	PROBLEMBESKRIVELSE	7
2.2	PROBLEMFOMULERING	7
2.3	UNDERSØGELSESSPØRGSMÅL	7
3	AFGRÆNSNING	8
4	METODE	9
4.1	VIDENSKABSTEORI	9
4.2	UNDERSØGELSESDSIGN	10
4.2.1	Undersøgelsesspørgsmål 1	10
4.2.2	Undersøgelsesspørgsmål 2	11
4.2.3	Undersøgelsesspørgsmål 3	11
4.3	DATAINDSAMLING	12
4.4	METODE TIL INTERVIEW	12
4.4.1	Tematisering	13
4.4.2	Design	13
4.4.3	Interview	13
4.4.3.1	Eliteinterview	14
4.4.3.2	Interviewpersoner - revisor	14
4.4.4	Transskription	15
4.4.5	Analyse	15
4.4.6	Verifikation	16
4.4.7	Rapportering	17
5	REDEGØRELSE – CORPORATE SUSTAINABILITY REPORTING DIRECTIVE	19
5.1	INDLEDNING	19
5.2	HVAD ER CSRD?	19
5.3	HVORFOR CSRD?	20
5.3.1	Sammenlignelighed og fællessprog	20
5.3.2	Regnskabsbrugernes behov	20
5.3.3	European Green Deal & UN Sustainability Goals	20
5.4	EU-TAKSONOMI, SUSTAINABLE FINANCE DISCLOSURE REGULATION, CSRD	21
5.5	AS-IS (NFRD) vs. TO-BE (CSRD)	23
5.6	NON FINANCIAL REPORTING DIRECTIVE (AS-IS)	25
5.6.1	Årsregnskabslovens §99a – Samfundsansvar	25
5.6.2	Årsregnskabslovens §99b – Underrepræsenteret køn	25
5.6.3	Eksisterende rapporteringsstandarder	26
5.7	CORPORATE SUSTAINABILITY REPORTING DIRECTIVE (TO-BE)	27
5.7.1	CSRD standard framework	27
5.7.2	Revisorerklæring	30
5.7.3	Tidslinje for implementering af CSRD	31
5.8	ESG - DEEP DIVE	32
5.8.1	(E)nvironmental	32
5.8.2	(S)ocial	35
5.8.3	(G)overnance	36
5.9	DELKONKLUSION	37
6	ANALYSE – VIRKSOMHEDERS UDFORDRINGER MED RAPPORTERING PÅ ESG	39
6.1	INDLEDNING TIL ANALYSEN	39

6.2	ESG STRATEGI.....	39
6.2.1	ESG- og forretningsstrategi.....	40
6.3	IMPLEMENTERING - ESG SOM EN FORANKRET DEL AF VIRKSOMHEDEN.....	43
6.4	PERFORMANCE MEASUREMENT.....	44
6.4.1	ESG differentiering eller Greenwashing?	45
6.5	DATAINDSAMLING OG DATA VALIDITET.....	45
6.5.1	Manuel proces.....	46
6.5.2	Dataindsamling på E, S og G.....	49
6.5.3	GreenHouseGas Protocol Scope 3	51
6.6	DELKONKLUSION	52
7	ANALYSE – REVISORS UDFORDRINGER MED REVIEWERKLÆRING PÅ ESG-RAPPORTEN.....	55
7.1	INDLEDNING TIL ANALYSEN.....	55
7.2	REVISORS PLANLÆGNING AF REVIEWHANDLINGER.....	55
7.2.1	ESG processer og virksomhedens modenhed.....	56
7.2.2	Fastlæggelse af væsentlighedsniveau	59
7.3	REVISORS KOMPETENCER.....	61
7.3.1	Uddannelse af revisor.....	62
7.3.2	Risikoen for Greenwashing	64
7.4	REVISORS UDFØRSEL AF REVIEWHANDLINGER	65
7.4.1	Manuel dataindsamling.....	65
7.4.2	Skønsbaseret opgørelser af scope 3	66
7.5	DELKONKLUSION	69
8	KONKLUSION.....	70
9	PERSPEKTIVERING	73
9.1	REVISORS KONKLUSION PÅ REVIEWHANDLINGER	73
9.2	CSRD'S IMPACT PÅ REVISIONSBRANCHEN	74
	LITTERATURLISTE.....	76
	BILAGSOVERSIGT	79

Afsnit	Overskrift	Tegn inkl mellemrum	Figurer á 800 tegn	Tegn i alt	Sider á 2.200 tegn
1	Indledning	6.417	-	6.417	3
2	Problemformulering	3.408	-	3.408	2
3	Afgrænsning	2.506	-	2.506	1
4	Metode	23.580	-	23.580	11
5.1 - 5.4	Redegørelse - Direktiv	10.167	1	10.967	5
5.5 - 5.7	Redegørelse - AS-IS vs TO-BE	22.285	3	24.685	11
5.8 - 5.9	ESG - Deep dive	12.336	5	16.336	7
6	Analyse - virksomheder	40.404	3	42.804	19
7	Analyse - revisor	46.583	1	47.383	22
8	Konklusion	10.881	-	10.881	5
9	Perspektivering	8.370	-	8.370	4
	Total	186.937	13	197.337	90

Begrebsafklaring og forkortelser

Forkortelse	Betydning
ACT	Alliance for Corporate Transparency <i>En organisation som har til formål at undersøge bæredygtighedsrapportering.</i>
BIG 4	De fire største revisionshuse: Deloitte, PwC, EY og KPMG
CSR	Corporate Social Responsibility
CSRD	Corporate Sustainability Reporting Directive
EFRAG	European Financial Reporting Advisory Group <i>Organisationen under Europa Kommissionen som skal analysere og udarbejde en fælles ESG-rapporterings standard.</i>
ESG	Environmental, Social, Governance
GRI	Global Reporting initiative
ISA	International Standards on Auditing
ISAE	International Standard on Assurance Engagement
NFRD	Non Financial Reporting Directive
SFDR	Sustainable Finance Disclosure Regulation
TCFD	Task force on Climate-related Financial Disclosures
PIE	Public Interest Entities

1 Indledning

Med accelererende hastighed er ESG blevet et fænomen, der er kommet på alles læber i og uden for erhvervslivet. Ændringer i både samfund og på klima, har fået interessenter til at fokusere endnu mere på Environmental, Social og Governance når de skal bedømme en virksomheds fremtidige forretningspotentiale. Det øgede fokus har givet et stigende pres på organisationer til at tage stilling til ESG, og offentliggøre hvordan der arbejdes med bæredygtighed i deres virksomhed. COVID-19 pandemien og invasionen af Ukraine har yderligere været faktorer, der har skubbet til agendaen og efterspørgslen på oplysninger fra virksomhederne, f.eks. på sårbarheden over for arbejdskraft og modstandsdygtigheden i sin supply chain.

Behovet for at kunne rapportere disse forhold, og for interessenterne til at have adgang til informationer, er ikke noget nyt. Allerede tilbage i 2014 blev "Non Financial Reporting Directive" (NFRD) vedtaget af Europa Kommissionen, som var den første lov, der gjorde det gældende for store virksomheder at rapportere på "sustainability", "people" og "environment". Direktivet blev gældende fra 2017, og indarbejdet i årsregnskabsloven under §99a og 99b. Siden da er loven blev tilpasset af flere omgange, og senest i 2019 blev der offentliggjort nye frivillige guidelines for at rapportere klima relaterede informationer. Disse guidelines har dog ikke forbedret kvaliteten af rapporteringen i sådan en grad, at det har været tilfredsstillende for Europa Kommissionen. Derfor har de nu helt valgt at revidere den (Europa Kommissionen, 2021).

Det nuværende framework for rapportering har ikke været tilstrækkeligt til at sikre den information, som er efterspurgt af regnskabsbrugerne. Det har ført til at Europa Kommissionen i 2021 har godkendt et oplæg til et nyt direktiv, Corporate Sustainability Reporting Directive. CSRD er et produkt af "European Green Deal Programme" som er et mål om at EU skal være et moderne, ressource effektivt samfund som er neutralt for drivhusgasser inden 2050. For at opnå disse mål, skal CSRD være et værktøj som skal standardisere og præcisere hvordan virksomheder skal rapportere på bæredygtighed, og imødekomme efterspørgslen fra regnskabsbrugerne.

Implementeringen af CSRD bliver massivt for danske virksomheder. Der skal investeres stort for at tilpasse sin strategi, performance management, dataindsamling og rapportering til at kunne imødekomme kravene som bliver lovpligtige. På nuværende tidspunkt er direktivet ikke færdigforhandlet, men de vigtigste nye elementer i CSRD bliver:

1. Rapportering i overensstemmelse med nye EU standarder på E, S og G.
2. Revisorerklæring som skal udtrykke sikkerhed omkring oplysningerne.
3. Tidslinjen for implementeringen er kort, og allerede i 2024 er ESG obligatorisk at rapportere.

Særligt kravet om revisorerklæring, bliver på mange måder en gamechanger for både virksomheder og revisorer. Denne afhandling vil nærmere undersøge hvordan virksomheder og revisor bliver påvirket af disse krav.

1.1 Motivation for afhandlingen

CSRD er et meget ambitiøs udspil på vegne af europæiske virksomheder, regnskabsbrugere og ikke mindst vores fælles klima og samfund. Virksomhederne kommer til at være mere offentligt til skue på deres bæredygtige tiltag, og dertil skal det hele implementeres inden for en kort årrække. Dette finder forfatterne enormt spændende at undersøge nærmere.

Med nuværende ansættelse og baggrund i et Big-4 revisionshus, har forfatterne stiftet bekendtskab med hvor stort et tema, ESG er blevet. Både indenfor rådgivning af virksomheder, men så sandelig også inden for revision. Mange virksomheder og revisorer er i vildrede, når de hører ordet ESG, og har ikke nødvendigvis nogen idé om, hvordan de skal forholde sig til det spørgsmål. Alle er bekendt med at direktivet kommer til at træde i kraft inden for kort tid, men hvor godt er virksomhederne egentlig rustet til at være compliant med de nye krav? Og hvordan står revisionsbranchen klædt på til at være rådgiver og offentlighedens tillidsrepræsentant på ESG-rapporterne? Disse spørgsmål er nøglen til vores motivation for emnet.

Det er fundet interessant at undersøge nærmere hvad en fælles europæisk ESG-standard og lovgivning (CSRD) får af indflydelse på måden virksomheder skal arbejde med bæredygtighed og rapportering til regnskabsbrugere. Selvom de største organisationer har været i gang på ESG-området igennem flere år, eksisterer der stor umodenhed omkring netop det. Samtidig er det langt fra alle virksomheder som rapporterer ESG forhold i dag (EFRAG 2021 - Appendix 4.3, Side 12). Med indførelsen af NFRD tilbage i 2014 blev de første rapporteringskrav defineret på området, men ESG er fortsat en stor udfordring for mange virksomheder. En af grundene hertil er, at der ikke findes én fælles standard for rapportering, og fordi virksomheder selv kæmper med at indsamle informationer fra deres leverandører. Denne afhandling ønsker at gøre læseren klogere på, hvad der bliver forandret fra NFRD til CSRD. Et af de interessante perspektiver på det, findes alene i navngivningen på de to direktiver. I NFRD er bæredygtighed omtalt som "Non Financial", hvor navngivningen af CSRD er en stor erkendelse af, at bæredygtighedspolitik også får stor finansiel indflydelse på årsrapporten. Og hvem siger egentlig at ESG ikke kan skabe værdi for virksomheder og deres aktionærer? Allerede for et halvt århundrede siden, indikerede økonomen Milton Friedman netop det: "*It may well be in the long-run interest of a corporation to devote resources to providing amenities to its community or to improving its government. That may have worthwhile effects*". (Friedman, 1970)

Forfatterne ønsker at dykke ned i det nye EU direktiv for ESG rapportering, som er under udvikling, og gøre læseren klogere på indholdet heri. Derudover vil læser blive klogere på ESG generelt og hvad der ligger af rapporteringskrav under E, S og G, samt de dertilhørende udfordringer virksomheder kan have med at rapportere på dem.

Med udgangspunktet i direktivet og praktiske problemstillinger for virksomheder, vil vi som forfattere undersøge noget, der er mindst lige så interessant for os; revisors rolle i ESG og den bæredygtige agenda. CSRD vil få stor indflydelse på revisionsbranchen fordi der skal afgives erklæring på oplysningerne. Til at starte med vil erklæringen skulle afgives med begrænset sikkerhed, som senere skal afgives med høj grad af sikkerhed.

2 Problemformulering

2.1 Problembeskrivelse

ESG-rapportering efter CSRD bliver en massiv implementering for mange danske virksomheder. De nye krav giver ikke længere valgfrihed i forhold til om man ønsker at rapportere, eller i hvilket omfang. Den nye EU-standard som bliver indført med CSRD vil både være en stor hjælp for mange virksomheder, som ønsker afklaring i forhold til guidelines på rapportering, men samtidig medfører den en række udfordringer og investeringer. Med en kort tidshorizont på implementeringen af CSRD, vil flere virksomheder få travlt med ESG strategi, implementering af processer, performance måling samt dataindsamling. Er virksomhederne overhovedet klar til det, med tanke på, at der allerede skal rapporteres fra 2024?

Når CSRD bliver implementeret i dansk lovgivning, er det et krav, at ESG-rapporteringen skal indgå som et element i ledelsesberetningen, og der skal afgives revisorerklæring herpå. I første omgang kun med begrænset sikkerhed. Revisorer har historisk kun i et begrænset omfang påtegnet virksomheders ESG-rapportering, hvorfor CSRD uden tvivl vil komme til at give udfordringer for revisorer generelt. Samtidig kan der stilles spørgsmålstejn ved, hvilke kvalifikationer revisorer har til at kunne udtale sig om ikke-finansielle oplysninger. Med den korte implementerings-deadline in mente, vil der være en sandsynlighed for at kvaliteten af de nuværende ESG-rapporter ikke kommer til at forbedre sig betydeligt, så hvad betyder det for revisors arbejde?

2.2 Problemformulering

Hvilke udfordringer kommer de nye krav i Corporate Sustainability Reporting Directive til at medføre for revisor, i afgivelsen af den lovpligtige reviewerklæring på ESG-rapporten?

2.3 Undersøgelsesspørgsmål

1. *Hvilke krav stiller CSRD til ESG-rapportering, og hvordan kommer det til at ændre sig fra de nuværende krav under NFRD?*

Det forventes at det nye CSRD-direktiv vil få betydelig påvirkning på hvordan ikke-finansiell rapportering kommer til at se ud fremadrettet. Europa-Parlamentet kalder det en pakke med politiske tiltag som skal sikre langsigtede bæredygtige investeringer. Dette skal medføre massive ændringer til oplysninger i ESG-rapporten, men hvad betyder det helt konkret for de rapporterende virksomheder?

2. *Hvilke udfordringer kommer virksomheder generelt til at få med rapportering på ESG, under de stillede krav fra CSRD?*

Med det nye direktiv vil virksomhedernes ESG-rapportering tage et gigantisk skridt ind i en ny tidsalder. Virksomhederne bliver ikke alene målt og vejet på den finansielle performance, men også i forhold til et antal parametre, der har stor betydning for virksomhedernes langsigtede

bæredygtighed. Dette vil unægtelig komme til at medføre en række kort- og langsigtede udfordringer indenfor ESG strategi, implementering og dataindsamling.

3. *Hvordan vil virksomhedernes generelle udfordringer med rapportering efter CSRD, aflede udfordringer for revisor med afgivelse af den lovpligtige reviewerklæring på ESG-rapporten?*

Det er ikke kun virksomhederne der bliver testet på nye områder med CSRD, men i udpræget grad også revisionsbranchen. Revisor skal i bredt omfang til at forholde sig til en rapportering, som indebærer elementer der er helt nye at arbejde med for virksomhederne, men også for revisor. Hvordan vil de udfordringer som virksomhederne kommer til at opleve, påvirke revisors arbejde mod at kunne afgive en erklæring på ESG-rapporten?

3 Afgrænsning

CSRD og ESG er et omfattende emne at dække, og der kan være mange vinkler og måder at behandle emnet på. Denne afhandling vil alene omhandle det kommende CSRD direktiv som er vedtaget af Europa Kommissionen, og hvilken effekt det vil få på virksomheders rapportering af ESG og revisors erklæring herpå. Afhandlingen vil derfor ikke nærmere dække EU taksonomiens krav til hvad der er bæredygtigt, men vil kun kortfattet redegøre for sammenhængen mellem de forskellige initiativer.

Virksomhedernes vinkel på CSRD vil blive behandlet ud fra et generelt synspunkt som stor eller mellemstor børsnoteret virksomhed i Danmark. Disse virksomheder arbejder i dag i nogen grad med ESG-rapportering, og vil alle blive omfattet af CSRD.

Der vil i afdækningen af virksomheders udfordring med implementering af CSRD, blive anvendt empiri og kilder i form af ekspertviden fra rådgivningsbranchen. Der er således afgrænset fra at anvende ESG ansatte eller konkrete udfordringer fra specifikke virksomheder. Dette er fravalgt fordi forfatterne anerkender, at der kan være stor modenhedsforskel på hvor langt virksomhederne er med deres ESG agenda, og formålet er at analysere ud fra et generelt perspektiv. Derudover er CSRD forsat nyt, og endnu ikke trådt i kraft, hvilket betyder at mange virksomheder ikke vil have sat sig fuldt ind i hvad CSRD kommer til at betyde. Ekspertter fra rådgivningsbranchen, som har sat sig ind i CSRD, og arbejder med rådgivning af netop dette, vil kunne give et mere generelt billede af udfordringer fra et virksomhedsperspektiv.

Statsautoriserede revisorer vil blive anvendt til at belyse revisorvinklen i afhandlingen. Her har forfatterne valgt Deloitte og PwC, til at skulle repræsentere hvad CSRD vil komme til at betyde for revisors arbejde. Disse to revisionshuse er tilvalgt for at afdække problemstillingen fra et Big-4 perspektiv, fordi det i stor grad allerede er dem der rådgiver virksomhederne indenfor ESG. Det er således afgrænset at skulle anvende revisorer fra mellemstore og mindre huse. Denne afgrænsning er vurderet nødvendig for, ikke at få et for bredt perspektiv på de udfordringer som revisorer af mindre virksomheder, måtte have med CSRD.

Revisorerklæringen bliver lovpligtig med CSRD. I analysen af revisors udfordringer, vil denne afhandling kun relatere sig til erklæringen med begrænset grad af sikkerhed. Der afgrænses fra at analysere nærmere på hvilke udfordringer det medfører, når revisor skal afgives erklæring med høj grad af sikkerhed på ESG indenfor 6 år.

4 Metode

I dette afsnit foretages en beskrivelse af forfatterens virkelighedsopfattelse samt metodiske overvejelser og processer, der danner grundlaget for afhandlingen. Der vil endvidere være foretaget en beskrivelse af det empiriske materiale, som er anvendt i afhandlingen, og hvordan dette er med til at sikre mest mulig objektivitet.

4.1 Videnskabsteori

Videnskabsteori har til formål at belyse hvad videnskab er, og hvordan viden skabes gennem brug af teorier og metoder. Inden for videnskaberne findes der en række af forskellige paradigmer, og for indledningsvist at klarlægge definitionen af et paradigme, tages der udgangspunkt i Egon G. Guba's definition:

"A basic set of beliefs that guides action, whether of the everyday garden variety or action taken in connection with a disciplined inquiry" (Guba, 1990, s. 17)

Et paradigme kan således anses for at være et sæt af overbevisninger, som undersøgeren besidder, når denne anskuer verden, og der er jf. Guba tre centrale spørgsmål, som er nødvendige at besvare for at kunne forstå det metodiske udgangspunkt i afhandlingen, jf. nedenfor (Guba, 1990, s. 18):

- 1) *Ontological*: What is the nature of the "knowable"? Or, what is the nature of "reality"?
- 2) *Epistemological*: What is the nature of the relationship between the knower (the inquirer) and the known (or knowable)?
- 3) *Methodological*: How should the inquirer go about finding out knowledge?

Forfatterens, og derved afhandlingens videnskabsteoretiske ståsted tager udgangspunkt i post-positivismen, hvor det ontologisk anerkendes, at der findes en absolut virkelighed, men vores opfattelse af virkeligheden ikke vil være fuldstændig, grundet menneskelige bias, selvom dette tilstræbes (Guba, 1990, s. 20). Dette defineres af Guba som værende kritisk realist.

I forhold til epistemologien erkender postpositivister, at fuldkommen objektivitet ikke er muligt, men det tilstræbes som et ideal. Dette gøres ved at gøre sig selv så neutral som mulig og oplyse sin egen personlige holdning til emnet, så læseren kan inddrage dette, når læseren fortolker det skrevne, velvidende at forfatter eller forsker formentlig er bias (Guba, 1990, s. 21) grundet de normer og

værdier, som er tillært gennem egne erfaringer gennem forfatterens daglige virke i revisions- og konsulentbranchen.

Der vil i de følgende afsnit under metode være foretaget en beskrivelse af de metodologiske overvejelser, som er blevet gjort i denne afhandling, og hvordan disse overvejelser er med til at sikre mest mulig objektivitet, der har til hensigt at mindske det førnævnte bias.

4.2 Undersøgellesdesign

For at kunne besvare afhandlingens problemformulering og de her tilknyttede undersøgelses-spørgsmål, vil afhandlingen være centreret om et casestudie. Yin definerer et casestudie som værende en empirisk undersøgelse, der belyser et samtidigt fænomen inden for det virkelige livs rammer (Yin, 2015, s. 17). CSRD er endnu ikke implementeret, og der foreligger således begrænset viden om den egentlige effekt bag direktivet og hvordan denne kommer til at påvirke revisors arbejde fremadrettet, samt hvilke kompetencer og krav dette stiller til revisor. Hermed kan genstandsfeltet i afhandlingen karakteriseres som værende et fænomen inden for det virkelige livs rammer, da virksomheder omfattet af direktivet, skal aflægge ESG-rapportering efter den taksonomi, som CSRD foreskriver, med tilhørende reviewpåtegning, fra regnskabsåret 2024.

Denne afhandling befinder sig i den eksperimenterende fase for, hvilken effekt CSRD kommer til at have på virksomhederne og revisors arbejde som helhed. Det skyldes, at problemstillingen tager udgangspunkt i et direktiv, og revisor kun i et begrænset omfang historisk har påtegnet virksomheders ESG-rapportering. Forfatterne ønsker med denne afhandling at give læser og os selv ny viden, i forhold til de krav som CSRD stiller til virksomhederne og revisorer. Det erkendes, at det ikke vil være muligt at opnå den absolutte virkelighed, grundet vores opfattelse af virkeligheden ikke vil være fuldstændig, hvilket er i overensstemmelse med vores videnskabsteoretiske ståsted som værende kritiske realister. Forfatterne ønsker således at give deres bud på, hvilken effekt CSRD kan have fremadrettet, baseret på den indsamlede empiri i denne afhandling.

For at kunne belyse problemstillingen i afhandlingen, er der i de følgende afsnit foretaget en opdeling af undersøgelsesspørgsmålene, hvori det fremgår, hvordan forfatterne har designet metoden til undersøgelsen af hvert spørgsmål.

4.2.1 Undersøgelsesspørgsmål 1

Hvilke krav stiller CSRD til ESG-rapportering, og hvordan kommer det til at ændre sig fra de nuværende krav under NFRD?

Til at redegøre for kravene til CSRD, vil der blive taget udgangspunkt i sekundære data, i form af artikler, love og selve direktivet. Gennemgangen vil kort redegøre for hvordan de gældende krav til ikke-finansiell rapportering ser ud i dag, og sammenligne dem med kravene som bliver indført med CSRD. For at skabe en klar forståelse for indholdet, vil redegørelsen foretage et deep-dive på

rapporteringselementerne E, S og G. Til at gøre det, vil der blive anvendt eksempler fra ESG-rapporter for Novo Nordisk, Vestas og DSV. Disse virksomheder er specifikt udvalgt fordi, de tilhører de største virksomheder i Danmark og de har rapporteret udvidet ESG oplysninger i en årrække før CSRD. Det er ligeledes vurderet, at bæredygtighed er et essentielt område at adressere for disse virksomheder. Det er valgt at redegøre for disse elementer gennem specifikke rapporter, der anvender eksisterende standarder for rapportering, da der endnu ikke foreligger en ny EU standard.

4.2.2 Undersøgelsesspørgsmål 2

Hvilke udfordringer kommer virksomheder generelt til at få med rapportering på ESG, under de stillede krav fra CSRD?

Til at undersøge dette har forfatterne valgt at tage udgangspunkt i det kvalitative forskningsinterview (Kvale & Brinkmann, 2015). Således er der afholdt et eliteinterview med ESG ekspert og rådgiver, Martin Faaborg, fra Deloitte. Gennem hans tætte samarbejde med nogen af de største virksomheder i Danmark, giver han sine perspektiver på de generelle udfordringer som danske virksomheder står overfor, når der skal rapportere på ESG. Det er valgt at afholde et eliteinterview med en ESG ekspert, for at få et generelt perspektiv på udfordringerne de nye krav medfører, frem for interviews med specifikke virksomheder. Forfatterne har fravalgt at tilpasse undersøgelsesdesignet til interview af specifikke virksomheder, da udfordringerne vil være mere konkrete i forhold til den enkelte virksomhed, og ikke nødvendigvis give et generelt billede af udfordringerne. Yderligere vil det være en risiko, at kendskabet til de nye krav ude i virksomhederne kan være begrænset, henset til at det nye direktiv endnu ikke er trådt i kraft.

Interview-metode er valgt til besvarelsen af undersøgelsesspørgsmålet, da der foreligger begrænset data på området. Det skyldes særligt, at der er tale om et nyt direktiv som ikke er trådt i kraft, og dermed har få individer indsigt i omfanget af CSRD.

4.2.3 Undersøgelsesspørgsmål 3

Hvordan vil virksomhedernes generelle udfordringer med rapportering efter CSRD, aflede udfordringer for revisor med afgivelse af den lovpligtige reviewerklæring på ESG-rapporten?

De generelle udfordringer som virksomhederne vil komme til at opleve, vil afspejle sig i hvordan revisor skal planlægge og udføre sit review af ESG informationer. Yderligere bliver revisionsbranchen nødt til at vurdere, om revisor har de rette kompetencer til at kunne afgive en erklæring på ESG.

Til at undersøge dette, er det valgt at anvende det kvalitative forskningsinterview, og inddrage tre statsautoriserede revisorer fra Deloitte og PwC. De udvalgte personer har alle en kundeportefølje, som bliver påvirket af CSRD, og alle har tidligere arbejdet med ESG sammen med deres kunder. Respondenterne kommer til at belyse deres individuelle opfattelser af, hvordan CSRD kommer til at stille øget krav til revisors arbejde i forbindelse med erklæringsafgivelsen. Som undersøgere, er det ønsket at tilegne mest mulig viden, hvilket gøres ved afholdelse af interviews med forskellige interviewpersoner fordelt to af de største revisionshuse i Danmark. Dette medfører, at afhandlingen her vil konkludere noget generelt om CSRD og dets effekt på revisors arbejde som helhed.

Ligesom ved undersøgelsesspørgsmål 2 har forfatterne valgt at anvende interview til analysen, grundet manglen på data og det faktum, at der alene findes få personer, som har indsigt i emnet. Denne påstand bekræftes af, at flere mulige interview respondenter fra bl.a. EY og Deloitte har takket nej til at deltage i interviewet, som følge af deres begrænsede indsigt i emnet.

4.3 Dataindsamling

Denne afhandling anvender en række forskellige data og datatyper. Der bliver anvendt både primære og sekundære data (Andersen, 2019, s. 172). Data som er anvendt i rapporten, er indledningsvist klassificeret og opsummeret i nedenstående oversigt.

Dataelementer	Forfatter		Datatyper	
	Primær	Sekundær	Kvalitativ	Kvantitativ
CSRD EU-direktiv		X	X	
ACT ESG analyse		X		X
Interview ESG eksperter	X		X	
Interview revisorer	X		X	
Videnskabelige artikler		X	X	
Øvrige artikler		X	X	

Det styrende for dataindsamlingen har været problemformuleringen samt undersøgelsesspørgsmålene. Her ønskes det at undersøges hvilken effekt CSRD får for virksomhedernes udarbejdelse af ESG-rapporten og revisors arbejde med at afgive erklæring herpå. Til at undersøge og analysere dette vil afhandlingens primære datakilde være kvalitativ og udgøres af interview med eksperter inden for ESG samt revisorer.

Forfatterne anerkender, at der kan være en udfordring i arbejdet med interviews som værende de primære kilder gennem analysen af problemstillingen. Interviews er en interagerende proces mellem forfatterne og interviewrespondenterne, hvor produktet (data) kan blive påvirket af samtale, kontekst og relation mellem de involverede parter. For at konkretisere og simplificere arbejdet vedrørende afhandlingens vidensindsamling via interview, har forfatterne valgt at anvende forskningsinterviewets syv faser, som vil blive redegjort for i afsnit 4.4.

Redegørelsen vil primært være beskrevet ud fra sekundære data, hvilket har til hensigt at skabe en pålidelig og informativ gennemgang af CSRD. Dette afsnit tager udgangspunkt i selve direktivet, artikler skrevet af lovgiver (Europa Parlamentet) og artikler skrevet af ESG eksperter. For at eksemplificere hvad ESG er i praksis vil eksempler fra udgivet ESG-rapporter blive inddraget.

4.4 Metode til interview

Dette afsnit vil fungere som en detaljeret beskrivelse af, hvordan interview er anvendt i denne afhandling. Interview fungerer som den primære kilde til empiri i analysearbejdet og det er således vigtigt for forfatterne at tydeliggøre over for læser, hvilke metodologiske overvejelser som forfatterne har lagt til grund for undersøgelsen. Som beskrevet i undersøgelsesdesignet vil brugen af interview være centreret om undersøgelsesspørgsmål 2 samt 3 og tage udgangspunkt i bogen "Det Kvalitative Forskningsinterview", herunder anvende forskningsinterviewets syv faser.

4.4.1 Tematisering

For at kunne tematisere de afholdte interviews, er det som undersøger vigtigt at klarlægge formålet med undersøgelsen og at erhverve forhåndsviden om det emne, som skal undersøges. Det er vigtigt at få klarlagt "hvad" og "hvorfor", før designet for interviewundersøgelsen kan udarbejdes - nærmere betegnet som "hvordan" emnet undersøges (Kvale & Brinkmann, s. 157). Formålet med at anvende interviews til at besvare afhandlingens problemformulering, skal ses i lyset af den begrænset adgang til kvalitativ empiri, som knytter sig til emnet. Herudover er der tale om et emne, hvor der kun findes et begrænset antal personer, som har den fornødne indsigt heri. Det har for forfatterne været vigtigt at tilegne sig mest mulig viden om CSR inden udarbejdelsen af interviewspørgsmålene, hvilket skal ses i lyset af, at de personer der interviewes, har et forudgående kendskab til emnet. Forfatterens viden er bl.a. erhvervet gennem besvarelsen af undersøgelsesspørgsmål 1 i afhandlingen, der indeholder en gennemgang af hvad CSR er og formålet med dets implementering.

4.4.2 Design

I designet af de planlagte interviews, har det for forfatterne været vigtigt at afholde interviews med personer, som kan belyse problemformuleringen på bedst mulig vis. Derfor har forfatterne fundet det hensigtsmæssigt at interviewe personer, som bliver påvirket af direktivet i deres daglige arbejde med kunder af børsnoteret- og store virksomheder. Hermed vil interviewpersonerne kunne belyse dels hvilke udfordringer som CSR forventeligt kommer til at medføre for virksomhederne, og hvordan disse udfordringer vil få indvirkning på revisors arbejde med erklæringsafgivelsen på ESG-rapporteringen.

Interviewformen der tages udgangspunkt i, er det semistrukturerede interview, som er kendetegnet ved have fokus på interviewpersonens opfattelse og oplevelse af et bestemt emne (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 47). Der er udarbejdet en interviewguide, som danner spørgerammen for de afholdte interviews. Det skal hertil bemærkes, at forfatterne har stillet opfølgende spørgsmål til de svar, som interviewpersonen kommer med, og som ligger uden for spørgerammen. Dette skal ses som et resultat af, at forfatterne ikke har ønsket at fastlægge begrænsninger for interviewpersonerne, når de fortæller om deres opfattelse og oplevelse af CSR. Dog er der fastholdt en struktur, således forfatterne har fået svar på de spørgsmål, som har været vurderet nødvendige til brug for empiri i denne afhandling.

4.4.3 Interview

Der vil i dette afsnit være foretaget en nærmere redegørelse for, hvordan interviewpersonerne er udvalgt og hvilke kriterier som forfatterne indledningsvist har haft. Den anvendte ESG ekspert er Martin Faaborg, partner i Deloitte, som hovedsageligt er interviewet for at besvare undersøgelsesspørgsmål 2. Undersøgelsesspørgsmål 3 er afdækket via interview med revisorer fra hhv. PwC og Deloitte, som anvendes til at belyse, hvordan virksomhedernes udfordringer kommer til at påvirke revisors arbejde og de vil blive præsenteret i de følgende afsnit.

4.4.3.1 Eliteinterview

I dette afsnit foretages der en kort præsentation af forfatterens valg af interviewform, kriterier for udvælgelse af interviewperson og præsentation af den interviewede. Som beskrevet i afsnit 4.4.2 gøres der brug af eliteinterview til besvarelsen af undersøgelsesspørgsmål 2, hvilket betyder at personen, der bliver interviewet, har ekspertise vedrørende emnet og at personen er vant til at blive udspurgt om deres meninger og tanker. Denne interviewform stiller større krav til os som interviewere, da det fordrer at forfatterne er velinformeret om emnet og behersker fagsproget (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 201).

Udvælgelseskriterier

Nedenfor er der oplyst en række kriterier, som er fastlagt med henblik på at sikre, at interviewpersonen har tilstrækkelig erfaring og indsigt i CSRD og ESG til at kunne fungere som ekspert.

- Har researchet i CSRD og dybdegående kendskab hertil.
- Involveret i bestyrelses- og ledelsesrådgivning inden for ESG.
- Har erfaring med bæredygtighedsrapporteringer.

Martin Faarborg

Martin Faarborg er partner i Deloitte, uddannet statsautoriseret revisor, og har sit daglige virke i Assurance Offerings, som er den ansvarlige afdeling for Sustainability rådgivning i Deloitte. Han er ekspert inden for bestyrelsesrådgivning, herunder bestyrelsesevaluering, revisionsudvalg, risikoudvalg og vederlagsudvalg og on-boarding af bestyrelsesmedlemmer. Derudover arbejder han med rådgivning indenfor ESG, og hvordan bestyrelser skal forholde sig til klima og bæredygtighed. Martin har over 26 års erfaring inden for revision og rådgivning af danske og internationale virksomheder og han rådgiver de største og mellemstore virksomheder inden for alle industrier. Martin er også medlem af komiteen for god Fondsledelse i Danmark.

Martin Faarborg anvendes som ekspert i afhandlingen og derfor vurderes hans ansættelsesforhold ved Deloitte ikke at have påvirkning på troværdigheden i denne opgave. Dette skyldes, at han udfylder en ekspertrolle og den empiri som han beriger afhandlingen med, er set ud fra et virksomhedsperspektiv, i relation til undersøgelsesspørgsmål 2.

4.4.3.2 Interviewpersoner - revisor

Følgende kriterier er fastlagt med henblik på at sikre, at interviewpersonerne har tilstrækkelig erfaring med revision af virksomheder, der rapporterer efter de nuværende NFRD-krav og bliver omfattet af CSRD:

- Statsautoriseret revisor
- Kundeportefølje omfatter børsnoteret virksomheder
- Har udøvet rådgivning inden for ESG og været involveret i erklæringsafgivelsen på bæredygtighedsrapporteringer

Søren Marquart Alsen

Søren er partner i Deloitte og uddannet statsautoriseret revisor. Han er leder af Deloittes Family Business afdeling, der betjener en række af store familiekontorer. Søren har stor erfaring med revision og rådgivning af større og mellemstore internationale koncerner, hovedsageligt inden for produktion. Herudover betjener han ligeledes danske børsnoteret selskaber.

Rune Kjeldsen

Rune er partner i PwC og er uddannet statsautoriseret revisor. Hans ekspertise omfatter bl.a. rådgivning inden for corporate governance, CSR og øvrig selskabslovgivning. Hans kundeportefølje omfatter store og mellemstore virksomheder, herunder børsnoteret selskaber, kapitalfondsejede selskaber samt andelsselskaber.

Claus Lyngsøe

Claus er partner i PwC og er uddannet statsautoriseret revisor. Hans ekspertise omfatter bl.a. IFRS, interne kontroller, shared service centres og CSR. Hans kunder befinder sig primært i Børsen's top 100 segment, som er globale koncerner, herunder børsnoteret selskaber, og sekundært betjener han ligeledes mellemstore kunder med internationale aktiviteter.

4.4.4 Transskription

For på bedst muligt vis at kunne gengive indholdet af de afholdte interviews, som er optaget på lydfiler gennem iPhone, har forfatterne valgt at transskribere interviewene. Dét at transskribere interview fra mundtlig til skriftlig form, er med til at strukturere interviewsamtalerne i en form, således samtalerne bliver bedre egnet til nærmere analyse (Kvale & Brinkmann, s. 243). Kvaliteten af lydfileterne har været høj, og der har således ikke været utydelige passager, der har besværliggjort transskriberingen. Under transskriberingen har forfatterne valgt at gengive interviewpersonernes udtalelser i talesprog, og har således ikke omskrevet den mundtlige diskurs.

4.4.5 Analyse

For at kunne strukturere informationerne i de afholdte interviews på bedst mulig vis, har forfatterne nøgternt læst transskriberingerne igennem og vurderet, hvorledes de enkelte citater kan anvendes i besvarelsen af afhandlingens problemformulering. Der er som tidligere beskrevet udarbejdet en spørgeramme, som interviewene er afholdt ud fra og det er baseret på denne spørgeramme, som flere af elementerne i analysen er opdelt ud fra. Hermed havde forfatterne indledningsvist gjort sig overvejelser over, hvordan strukturen i analysen skulle være, hvilket har givet bedre forudsætninger for at kunne vurdere hvor citaterne finder anvendelse. Gennem brugen af semistrukturerede interviews, vil der kunne forekomme variation i enkelte af de spørgsmål, som er stillet til interviewpersonerne. Dette skyldes særligt, at forfatterne undervejs har tilegnet sig ny indsigt og viden i emnet samtidig med at interviewpersonerne er kommet med udtalelser, som har krævet yderligere uddybning. Undervejs har problemformulering altid været for øje, og forfatterne har fået stillet de spørgsmål, som har været planlagt og nødvendige til brug for formålet.

4.4.6 Verifikation

Med henblik på at verificere den kvalitative interviewundersøgelse, vil der blive taget udgangspunkt i de følgende kvalitative vurderingskriterier, der omfatter credibility, dependability, transferability, og confirmability (Guba & Lincoln, 1989)

Credibility

For at kunne sikre en høj credibility i afhandlingen har forfatterne sikret, at de afholdte interviews er udført med interviewpersoner, som har relevans for afhandlingens problemstilling. Hermed forstået at informanterne skal besidde de fornødne kompetencer og indsigt i forskningsspørgsmålet, således det skabte data fremstår troværdigt. Der henvises til udvælgelseskriterierne præsenteret i underafsnit til afsnit 4.4.3. Herudover har forfatterne, for at højne troværdigheden af de afholde interviews, fremsendt transskriberingen til interviewpersonerne til formel godkendelse. Der er ingen af interviewpersonerne, som har haft rettelser eller øvrige kommentarer til transskriberingen.

Dependability

I forhold til dependability i interviewundersøgelsen anerkender forfatterne, at andre undersøgere vil kunne opleve udfordringer ved at nå frem til de nøjagtigt samme svar. Dette skal ses som en konsekvens af, at undersøgelsesemnet er så nyt og fortsat under udvikling, hvorfor der løbende opstår ny viden, som vil påvirke interviewpersonerne og deres svar. Dermed vil det være svært at genskabe analysen en til en. Herudover er interviewspørgsmålene dannet på baggrund af forfatterens indledende undersøgelser om emnet og korrespondance med vejleder, hvorfor interviewene i et vist omfang vil være påvirket af forfatterens bias, hvilket vurderes OK ift. vores videnskabsteoretiske ståsted som kritiske realister. Det har derfor været et særligt fokus på at klarlægge de metodiske overvejelser, der danner grundlaget for afhandlingen med henblik på at øge pålideligheden af interviewundersøgelsen og afhandlingen generelt.

Transferability

Transferability anvendes til at vurdere, hvorvidt afhandlingens konklusioner kan overføres til andre kontekster inden for CSR. Afhandlingen tager udgangspunkt i hvilke udfordringer CSR kommer til at medføre for revisor i erklæringsafgivelsen for store og mellemstore børsnoterede selskaber, dog er det forfatterens vurdering at afhandlingens konklusioner vil kunne finde anvendelse på andre typer af virksomheder, herunder ikke-børsnoterede virksomheder (f.eks. C-stor).

Confirmability

Forfatterne har ønsket af præsentere en videnskabelig stærk afhandling, der berør et højt aktuelt emne, som der foreligger begrænset viden om, på tidspunktet for afhandlingens udarbejdelse. Confirmability er en evaluering af, hvorvidt forfatterne har været i stand til at undgå bias i forbindelse med den empiriske undersøgelse, og som det tidligere er blevet gjort bekendt, kan forfatterne som kritiske realister ikke opnå 100% objektivitet. Det har for forfatterne derfor været vigtigt at være i løbende dialog med vejleder og kompetente kollegaer, for at undgå påvirkning af egne holdninger. I analysen har forfatterne været særligt opmærksom på at undgå "confirmation bias" (Nickerson, 1998),

og være åbne over for interviewpersonernes svar, samt at præsentere modsatrettede holdninger, når disse er opstået.

4.4.7 Rapportering

Forfatterne har inden afholdelse af interviewene kort givet en præsentation af handlingens emne, formål og spørgeramme, således interviewpersonerne har været orienteret om hvad de skulle interviewes i. Ved brugen af interviewpersonernes citater i analysen, har det været op til forfatterne at fortolke på interviewpersonernes udtalelser samt at vurdere, hvor i analysen citaterne finder anvendelse. Det har for forfatterne været vigtigt at sikre en fair præsentation af interviewpersonerne, hvilket også er årsagen til, at citaterne er præsenteret i talesprog, dog med korrektion for eventuelle tænkepauser (jf. afsnit 4.4.4.), således forfatterens egen fortolkning reduceres mest muligt mhp. at opnå mest mulig objektivitet.

Redegørelse

Hvilke krav stiller CSRD til ESG-rapportering, og hvordan kommer det til at ændre sig fra de nuværende krav under NFRD?

5 REDEGØRELSE – CORPORATE SUSTAINABILITY REPORTING DIRECTIVE	19
5.1 INDLEDNING	19
5.2 HVAD ER CSRD?	19
5.3 HVORFOR CSRD?	20
5.3.1 Sammenlignelighed og fællessprog	20
5.3.2 Regnskabsbrugernes behov	20
5.3.3 European Green Deal & UN Sustainability Goals	20
5.4 EU-TAKSONOMI, SUSTAINABLE FINANCE DISCLOSURE REGULATION, CSRD	21
5.5 AS-IS (NFRD) vs. TO-BE (CSRD)	23
5.6 NON FINANCIAL REPORTING DIRECTIVE (AS-IS)	25
5.6.1 Årsregnskabslovens §99a – Samfundsansvar	25
5.6.2 Årsregnskabslovens §99b – Underrepræsenteret køn	25
5.6.3 Eksisterende rapporteringsstandarder	26
5.7 CORPORATE SUSTAINABILITY REPORTING DIRECTIVE (TO-BE)	27
5.7.1 CSRD standard framework	27
5.7.2 Revisorerklæring	30
5.7.3 Tidslinje for implementering af CSRD	31
5.8 E S G - DEEP DIVE	32
5.8.1 (E)nvironmental	32
5.8.2 (S)ocial	35
5.8.3 (G)overnance	36
5.9 DELKONKLUSION	37

Formål med afsnittet

Formålet med dette afsnit er at gøre læseren klogere på Corporate Sustainability Reporting Directive, og dermed svare på undersøgelsesspørgsmål 1. Når der er etableret en forståelse for hvad direktivet nærmere kræver af virksomheder på ESG-rapportering, er baseline på plads til at forstå de udfordringer der nærmere analyseres i undersøgelsesspørgsmål 2 og 3.

5 Redegørelse – Corporate Sustainability Reporting Directive

5.1 Indledning

Formålet med dette afsnit er at gøre læseren klogere på Corporate Sustainability Reporting Directive. For at læser er klædt på til at forstå de udfordringer som virksomhederne står over for, ved at skulle rapportere efter de nye ESG krav, er en dybdegående redegørelse af direktivets indhold nødvendigt.

Indledningsvist vil der blive redegjort for hvad CSRD er, hvorfor det bliver implementeret og hvordan direktivet spiller ind i en større agenda om at nå nogle fælles europæiske mål for bæredygtighed.

Gennemgangen vil herefter kort redegøre for hvordan de gældende krav til ikke-finansiell rapportering ser ud i dag, og sammenligne dem med kravene som bliver indført med CSRD. For at skabe en klar forståelse for indholdet, vil redegørelsen foretage et deep-dive på rapporteringselementerne E, S og G. Til at gøre det, vil der blive anvendt eksempler fra ESG-rapporter for Novo Nordisk, Vestas og DSV.

5.2 Hvad er CSRD?

Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) er et nyt direktiv, der skal ændre og skærpe de eksisterende rapporteringskrav på det ikke-finansielle område og kommer således til at erstatte det nuværende Non-Financial Reporting Directive (NFRD) (BDO, 2021). Direktivet er et produkt af "European Green Deal", som er et større mål om at EU skal være et moderne og ressourceeffektivt samfund, som er neutralt for drivhusgasser inden 2050. For at kunne opnå disse mål, skal CSRD være et værktøj som skal standardisere og præcisere hvordan virksomheder skal rapportere på bæredygtighed, og imødekomme efterspørgslen fra regnskabsbrugere (Europa Kommissionen, 2021, s. 1). Der er tale om et forslag til et direktiv, hvor Europa kommissionen vedtog forslaget om CSRD d. 21. april 2021 og siden denne dato har European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG) været i gang med at udvikle udkast til standarderne for bæredygtighedsrapportering (Deloitte, 2021, s.1). Selve rapporteringskravet bliver skærpet betragteligt med CSRD og de væsentligste nyheder for CSRD sammenlignet med NFRD er:

- Scopet for omfattede virksomheder bliver udvidet, herunder kommer direktivet til at omfatte alle store virksomheder og børsnoteret virksomheder (børsnoteret mikrovirksomheder er fritaget).
- ESG-rapportering skal indeholde en revisor påtegning med begrænset grad af sikkerhed.
- Virksomhederne skal rapportere i overensstemmelse med EU's nye obligatoriske standarder for bæredygtighedsrapportering.
- Alle oplysninger skal offentliggøres i et særligt afsnit i virksomhedens ledelsesberetning.

(Kommissionens indstilling, 2021, s. 6) Der vil i de efterfølgende afsnit blive kigget nærmere på CSRD.

5.3 Hvorfor CSRD?

Formålet med CSRD er et ønske fra EU's side om at implementere et mere konkret og stringent framework, som de omfattede virksomheder skal følge. Det nuværende framework, NFRD, har ikke i tilstrækkelig grad været med til at sikre at den information, der kommunikeres til regnskabsbrugerne via virksomhedernes bæredygtighedsrapporter, er tilfredsstillende.

5.3.1 Sammenlignelighed og fællessprog

Flere virksomheder rapporterer allerede i dag udvidet ESG-oplysninger, selvom det ikke er et lovkrav. Problemet med de offentliggjorte oplysninger er, at de ofte hverken er tilstrækkeligt pålidelige eller sammenlignelige, når regnskabsbrugere vil sammenholde informationerne i ESG-rapporterne. Informationerne er ofte svære for regnskabsbrugerne at finde og er sjældent tilgængelig i et digitalt format, som tillader machine-reading, hvilket præger sammenligneligheden i en negativ retning (Kommissionens indstilling, 2021, s. 2). NFRD har ligeledes gjort rapporteringsprocessen for virksomhederne problematisk. Dette skyldes den manglende præcision i de nuværende krav og det store antal private standarder og rammer der findes, hvilket gør det svært for virksomheder at vide præcist hvilke oplysninger de skal indberette (Kommissionens indstilling, 2021, s.3).

5.3.2 Regnskabsbrugernes behov

Regnskabsbrugernes informationsbehov er kraftigt øget i løbet af de seneste år, og vil forventeligt fortsætte med at blive øget fremadrettet. Dette skyldes blandt andet investorernes voksende bevidsthed om, at virksomhedernes bæredygtige tiltag kan påvirke de økonomiske resultater. Herudover er der et voksende marked for grønne investeringsprodukter, der eksplicit søger at overholde visse bæredygtighedsstandarder, eller søger at opnå bestemte bæredygtighedsmål. Endnu et forhold er selve reguleringen, herunder Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) og EU-taksonomien. Som et resultat af begge disse reguleringer har kapitalforvaltere og finansielle rådgivere brug for flere bæredygtighedsinformationer fra virksomheder (der henvises til afsnit 5.4 for nærmere gennemgang af EU-taksonomien og SFDR). Der opleves således en større afstand mellem de informationer, som virksomhederne rapporterer under det nuværende NFRD-format, og det behov som regnskabsbrugerne har fået gennem den seneste årrække. På den ene side betyder det, at investorer ikke er i stand til at tage tilstrækkeligt hensyn til bæredygtighedsrelaterede risici i deres investeringsbeslutninger. På den anden side betyder afstanden mellem NFRD og regnskabsbrugers behov, at investorer ikke kan kanalisere investeringer til virksomheder med bæredygtige forretningsmodeller og aktiviteter, grundet manglende sammenlignelighed og kvalitet af data. (Kommissionens indstilling, 2021, s.3)

5.3.3 European Green Deal & UN Sustainability Goals

Med udgangspunkt i de ovenfor oplistede forhold og udfordringer med NFRD, har disse kunnet underminere opfyldelsen af målene for European Green Deal samt FN's bæredygtighedsmål. CSRD er således et af værktøjerne til at sikre, at målene opnås ved at minimere risici for greenwashing i samfundet og øge allokeringen af finansiel kapital til virksomheder og aktiviteter, der adresserer sociale-, sundhedsmæssige- og miljømæssige forhold (Kommissionens indstilling, 2021, s. 3-4).

Formålet med implementeringen af CSRD er således at forbedre den nuværende ESG-rapportering, og ensarte rapporteringsformatet for virksomhederne. Dette har til hensigt at øge sammenligneligheden og forbedre nytteværdien hos regnskabsbrugere, således regnskabsbrugere kan foretage investeringsbeslutninger ud fra et oplyst bæredygtighedsgrundlag. Herudover har CSRD også til hensigt at bidrage til et bæredygtigt- og finansielt system i overensstemmelse med European Green Deal og FN's bæredygtigheds mål (Deloitte, 2021, s. 2).

5.4 EU-taksonomi, Sustainable Finance Disclosure Regulation, CSRD

Dette afsnit har til hensigt at redegøre for de forskellige reguleringer, der foreligger på bæredygtighedsområdet, og hvordan disse reguleringer interagerer med hinanden.

EU-taksonomi

EU taksonomiforordningen har til hensigt at skabe en fælles klassificering af, hvad det vil sige at have klima- og miljømæssigt bæredygtige økonomiske aktiviteter for virksomheder, der befinder sig i den ikke-finansielle sektor (Finanstilsynet, 2022a). Dette skal gøre det lettere og mere overskueligt at foretage grønne investeringer i fremtiden (CSR.dk, 2022). For at kunne vurdere dette, så definerer taksonomien en række krav som virksomhederne, skal kunne leve op til, hvis deres aktiviteter skal kunne siges at være bæredygtige. Der fremgår således i EU-taksonomien seks miljømæssige mål, som der skal rapporteres på, jf. Finanstilsynet:

- Modvirkning af klimaændringer
- Tilpasning til klimaændring
- Bæredygtig anvendelse og beskyttelse af vand- og havressourcer
- Omstilling til en cirkulær økonomi
- Forebyggelse og bekæmpelse af forurening
- Beskyttelse og genopretning af biodiversitet og økosystemer

For at en økonomisk aktivitet kan være bæredygtig, så vil det kræve at den bidrager væsentligt til at nå et eller flere af de seks klima- og miljømål, samtidig med, at den ikke væsentligt foretager skade på et eller flere af de øvrige klima- og miljømål. Herudover skal aktiviteten overholde sociale minimumsgarantier samt opfylde en række tekniske screeningskriterier (Finanstilsynet, 2022a). Der vil i denne afhandling ikke blive foretaget videre gennemgang EU-taksonomiens krav til hvad der er bæredygtigt, jf. beskrivelsen i afgrænsningen.

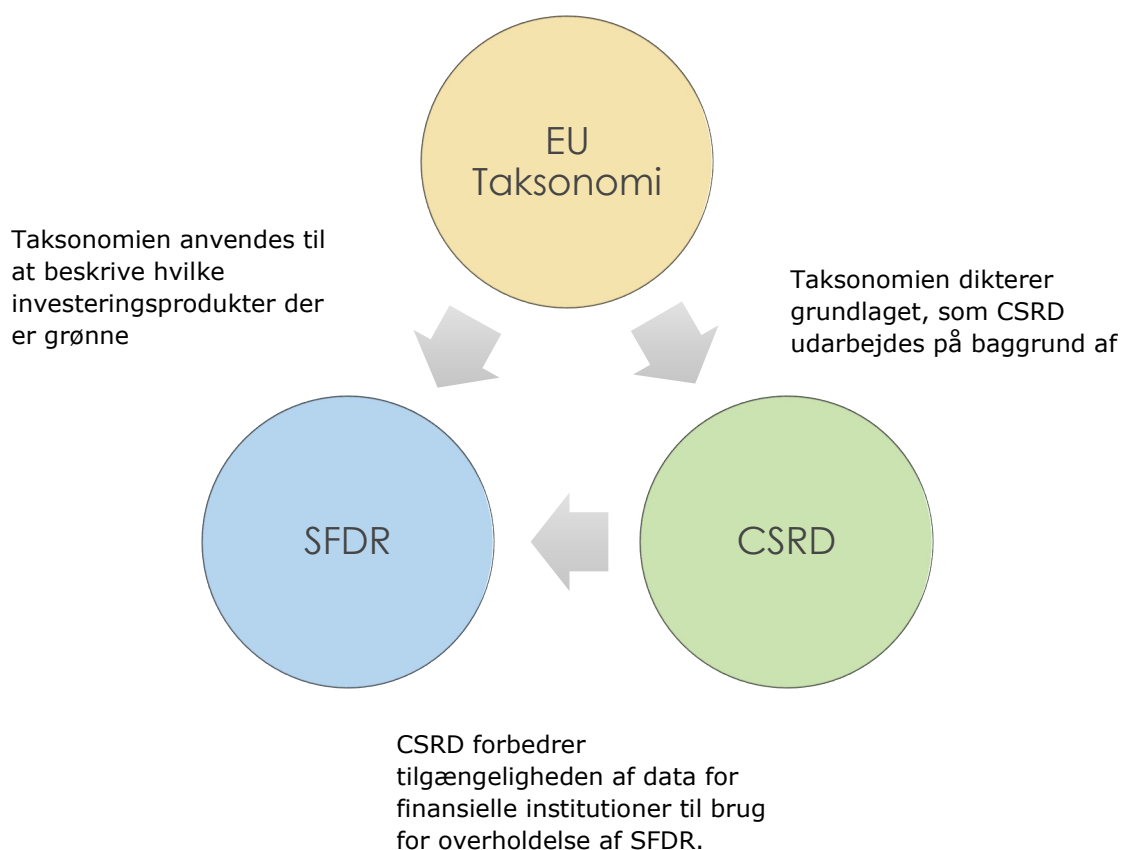
Sustainable Finance Disclosure Regulation

Sustainable Finance Disclosure Regulation, eller SFDR, er en forordning som er trådt i kraft d. 10.03.2021. Dette har pålagt banker, pensionsselskaber og investeringsforeninger at skulle offentliggøre, hvor bæredygtige deres investeringsprodukter er (Christiansen, 2021). Forordningen har således til hensigt at drive ESG-agendaen og give investorerne mulighed for at sammenligne investeringsprodukter ud fra særlige bæredygtighedsparametre, hvilket skal fremme den grønne- og bæredygtige omstilling. Forordningen opstiller en række oplysningskrav til fuldt- og delvist bæredygtige investeringsprodukter, hvilket pålægger de finansielle markedsdeltagere og rådgivere at

give oplysninger om bæredygtighedsrisici i investeringsbeslutninger og under investeringsrådgivningen (Finanstilsynet, 2022b). Der vil i denne afhandling ikke blive foretaget videre gennemgang af SFDR og hvilke krav denne forordning stiller til de omfattede aktører, jf. beskrivelsen i afgrænsningen.

Sammenhængen mellem EU-taksonomien, SFDR og CSRD

Overordnet set anvendes *EU-taksonomien* til at skabe et fælles billede af, hvordan et klima- og miljøvenligt produkt/ydelse karakteriseres. De rapporteringsstandarder, som der udvikles i forbindelse med *CSRD*, kommer til at integrere de miljømål som fremgår af EU-taksonomien. *CSRD* kommer til at ensarte sproget for, hvordan virksomheder kommer til at rapportere ESG-data fremadrettet, hvilket har til hensigt at øge kvaliteten af bæredygtighedsrapporteringer samt forbedre sammenligneligheden. På baggrund heraf vil de finansielle institutioner, der er underlagt SFDR, og som har behov for at vurdere bæredygtighedsparametrene for deres investeringsprodukter, have bedre data til rådighed for at kunne foretage deres vurdering af bæredygtighedsparametrene. Sammenhængen mellem de tre reguleringer er illustreret, jf. nedenstående figur:

Figur 5.1 – Sammenhæng mellem EU-taksonomi, CSRD og SFDR, Kilde: Egen tilvirkning

5.5 AS-IS (NFRD) vs. TO-BE (CSRD)

For bedre at kunne forstå det gearskifte som EU Kommissionen laver med indførelsen af CSRD, vil de to direktiver, NFRD og CSRD, her blive sammenlignet på deres væsentligste parametre. Denne analyse laves for at få bedre indsigt i hvilke oplysninger der kræves under den nuværende lovgivning, og hvordan denne kommer til at ændre sig. Dette er nødvendigt for læsers forståelse af det videre analysearbejde i afhandlingen, når virksomheds- og revisorvinklen skal belyses, som analyseres i underspørgsmål 1 og 2. Til en begyndelse vil de væsentligste highlights i direktivet blive sammenlignet i nedenstående tabel, forinden der bliver foretaget en dybdegående gennemgang.

	Highlights	NFRD	CSRD
	Tidslinje	<p>EU NFRD blev vedtaget i EU i 2014, og har været gældende fra 2017.</p> <p>Danmark</p> <ul style="list-style-type: none"> Fra regnskabsåret 2016 skulle børsnoterede selskaber med over 500 ansatte rapportere efter de nye krav i årsregnskabslovens §99a og 99b. Virksomheder i regnskabsklasse C stor blev omfattet for regnskabsåret 2018. 	<p>EU</p> <ul style="list-style-type: none"> Midt 2022: EFRAG er klar med udkast til standard rapportering på ESG. December 2023: Implementering af CSRD i dansk lovgivning. Januar 2024: Første regnskabsår som skal rapporteres efter nye standarder. 2025: Rapportering for første gang efter de nye standarder på baggrund af regnskabsåret 2024.
	Hvilke virksomheder er i scope?	<p>EU Store PIE kunder med >500 ansatte.</p> <p>Danmark NFRD blev implementeret i Danmark på følgende måde:</p> <ul style="list-style-type: none"> Fra regnskabsåret 2016 skulle børsnoterede selskaber med over 500 ansatte rapportere. Virksomheder i regnskabsklasse C stor har skulle rapportere siden 2018. 	<p>EU Alle store selskaber, defineret ved:</p> <ul style="list-style-type: none"> >250 ansatte >€40M omsætning >20M Aktivsum Børsnoteret <p>Note: små og mellemstore selskaber er ikke en del af det første scope, men kommer med i 2. udrulning af direktivet.</p>
	Hvor mange virksomheder er omfattet?	<p>11.700 Virksomheder er vurderet til at være omfattet under NFRD i EU. Det svarer det ca. 47% af alt rapporteret omsætning fra virksomheder i unionen.</p>	<p>49.000 Virksomheder er vurderet til at være omfattet under CSRD i EU. I EU svarer det til ca. til 75% af alt rapporteret omsætning fra virksomheder i unionen.</p>
	Hvilke krav er der til rapportering?	<p>Virksomheder skal rapportere:</p> <p>§99a</p> <ul style="list-style-type: none"> Miljøbeskyttelse. 	<p>Virksomheder skal rapportere:</p> <ul style="list-style-type: none"> Forretningsmodel og strategi for bæredygtighed, og dennes effekt

	<p>Forsat</p> <ul style="list-style-type: none"> • Socialt ansvar og medarbejderforhold. • Respekt for menneskerettigheder • Bekæmpelse af korruption og bestikkelse. <p>§99b</p> <ul style="list-style-type: none"> • Diversitet og kønsfordeling i bestyrelsen. 	<p>på 1.5°C grader målet i Paris aftalen.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Målsætning og fremskridt gjort for at opnå disse mål. • Virksomhedens bæredygtighedspolitikker inkl. rettidig omhu (due dilligence). • Negativ miljøpåvirkning forbundet til værdikæden. • Beskrivelse af virksomhedens risici forbundet til bæredygtighed. • Rapportering i henhold til de nye standarder som udvikles af EFRAG. <p>På følgende måde skal det rapporteres:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Både med kvalitative og kvantitative informationer. • Være retropektiv, men også fremadsynet. • Give oplysninger som vedrører kort-, medium og langsynede perspektiver.
	<p>Standard og frameworks</p> <p>Valgfrie standarder Der findes ikke én standard som virksomheder skal anvende. NFRD dikterer ikke brugen af en standard, for der er kun krav om kvalitativ information. Hvis det vælges at rapportere kvantitative informationer, er følgende et udsnit af de tilgængelige og mest anvendte frameworks der bruges til rapportering af ESG:</p> <ul style="list-style-type: none"> • GRI • IIRC • SASB • TCFD 	<p>Én obligatorisk EU standard En af de store ændringer er, at det bliver obligatorisk at følge én standard for rapportering af ESG. Denne er for nuværende under udarbejdelse af EFRAG.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Corporate Sustainability Reporting Framework
	<p>Er revisor erklæring nødvendigt?</p> <p>Frivilligt Under NFRD er der ingen krav om erklæring.</p> <p>Flere danske C20 virksomheder er begyndt at få delvis erklæring på deres ESG rapporter.</p>	<p>Obligatorisk Erklæring med begrænset grad af sikkerhed bliver obligatorisk.</p> <p>Det forventes at rapporteringen bliver mere moden, hvorefter erklæringen skal være med høj grad af sikkerhed.</p>
	<p>Hvordan skal ESG rapporteres?</p> <p>Årsrapporten Oplysninger skal medtages som et <i>supplement</i> til ledelsesberetningen i årsrapporten. Redegørelsen kan også vælges at rapporteres online.</p>	<p>Ledelsesberetningen Oplysninger skal medtages som en <i>obligatorisk</i> del af ledelsesberetningen i årsrapporten.</p> <p>Skal rapporteres i elektronisk format.</p>

Kilde: Europa Kommissionen, 2021

5.6 Non Financial Reporting Directive (AS-IS)

Direktivet (2014/95/EU, NFRD) blev udarbejdet og vedtaget tilbage i 2014. NFRD introducerede for første gang et krav om at virksomheder både skulle rapportere på hvordan bæredygtighed påvirker deres forretning, samt deres indflydelse på mennesker og miljø. Direktivet angiver disse minimumskrav til rapportering, hvor der ellers er stor valgfrihed for virksomheder til at offentliggøre informationerne på den måde de finder mest hensigtsmæssig i forhold til den branche de befinder sig i. (EFRAG Appendix 4.6, s. 41)

I Danmark blev direktivet indarbejdet i årsregnskabsloven under §99a og 99b. Virksomhederne som var i scope, skulle første gang rapportere i 2018 på baggrund af regnskabsåret 2017.

NFRD var i EU henvedt til alle PIE virksomheder som havde over 500 ansatte, men i Danmark blev det tilvalgt, at gøre kravene gældende for C Stor virksomheder. I Danmark er ESG udtrykket bedre kendt som CSR, når det omtales i ledelsesberetningen.

5.6.1 Årsregnskabslovens §99a – Samfundsansvar

§99a er produkt af implementeringen af NFRD's rapporteringskrav på *samfundsansvar*. Her er det et krav for alle C Stor virksomheder og derover, at de skal supplere ledelsesberetningen med en ikke-finansiell redegørelse for emnet. Redegørelsen skal indeholde oplysninger om:

- **Miljøforhold** herunder virksomhedens arbejde med at reducere klimapåvirkningen.
- **Sociale forhold** i virksomhedens nære omverden.
- **Personaleforhold** i forhold til sikkerhed (skader) og evnen til at fastholde medarbejdere.
- **Menneskerettigheder** med tanke på forhold hos leverandører i 3. verdens lande.
- **Korruption** og hvordan man arbejder med at sikre at det ikke forekommer.

Alt ovenstående skal der redegøres for, og ligeledes skal der oplyses om virksomhedens politikker for hvert område. I udgangspunktet skal det hele oplyses i ledelsesberetningen, men det er også tilladt at henvise til virksomhedens hjemmeside for at få oplysningerne.

Det er her værd at bemærke, at alt hvad der kræves i den nuværende lovgivning, kun drejer sig om kvalitative data. Virksomheder skal med beskrivelser og politikker redegøre for deres samfundsansvar. Der er ikke noget som er defineret som rigtigt eller forkert, og der er ikke krav om kvantitative oplysninger, herunder oplysninger om energiforbrug eller grøn omstilling i øvrigt. Virksomheder er ligeledes tilladt at oplyse, at de ingen politikker har for området.

5.6.2 Årsregnskabslovens §99b – Underrepræsenteret køn

§99b og er et krav om oplysning af *underrepræsenteret køn*. Virksomheder er forpligtet til at opstille måltal for det underrepræsenterede køn i ledelsesorganet. Derudover skal der laves en redegørelse for hvordan der arbejdes med at opnå målet. Hvis virksomheden ikke har et måltal, så skal de i givet fald oplyse hvorfor.

I §99b er der heller ingen krav om kvantitative data, eftersom virksomheder er berettiget til at oplyse, at de ikke har et måltal, og derfor heller ikke skal rapportere nogen fordelingsstal.

5.6.3 Eksisterende rapporteringsstandarder

En af de store forandringer ved CSRD er kravet om én fælles EU standard for rapportering af ESG. I NFRD er der kun krav om oplysning af kvalitative informationer. Hvis man som virksomhed alligevel ønsker frivilligt at oplyse nogle kvantitative informationer, som f.eks. udledning af drivhusgasser, ressourceforbrug, andel af grøn energi eller andet, gives virksomheder en betydelig grad af fleksibilitet til at offentliggøre relevant information, på den måde de finder mest brugbart og anvendeligt for regnskabsbrugere. Virksomheder må anvende internationale, europæiske eller nationale standarder til at offentliggøre deres CSR oplysninger. I 2017 offentliggjorde Europa Kommissionen guidelines omkring rapportering af CSR informationer for at hjælpe virksomheder til bedre at kunne rapportere miljø- og sociale informationer. Disse guidelines var dog ikke obligatoriske at følge, og derfor har der været en stor adspredelse i hvad der i praksis er anvendt af virksomheder.

Ifølge (ACT, 2019) er den mest anvendte standard "Global Reporting Initiative" (GRI), baseret på en undersøgelse foretaget blandt 1.000 største af de største virksomheder i Europa. GRI frameworket er inddelt i hovedområder for Economic, Environmental og Social. Disse repræsenterer alle NFRD krævede områder, og derfor er det naturligt at mange europæiske virksomheder følger denne standard. Frameworket bryder alle hovedområderne op i sub-grupper, så man kan vælge det der er relevant for ens virksomhed. Blandt danske virksomheder som anvender GRI standarden kan Novo Nordisk, Vestas og DSV nævnes. Hvordan de anvender standarden vil blive nærmere gennemgået i afsnit 5.8. I figuren nedenfor kan ses et udklip af de mest anvendte rapporteringsstandarder, som sammenligner standarderne på deres rapporteringskrav.

Framework/ standard	Sustainability dimensions mentioned by the framework/standard						Information required			
	Division	Environment	Social/ People	Governance	Economics (including Profit)	Anti-corruption	Business model	Risks	Strategy/Policy	Performance
<i>Main analysed frameworks/standards</i>										
GRI	3 Topics ⁶									
IIRC	6 Capitals ⁷									
SASB	5 Dimensions ⁸									
UNGP RF ⁹	-									
Taxonomy Regulation	6 objectives ¹⁰									
TCFD ¹¹	-									
<i>Additional resources considered</i>										
ISO 26000	7 core subjects ¹²									
WEF IBC	4 Pillars ¹³									

Figur 5.2 – Overblik eksisterende internationale rapporteringsstandarder, og deres krav til ESG-rapportering. Kilde: (EFRAG Appendix 4.3, s. 10)

Taget den meget løse definition i betragtning på hvad der i detaljer skal rapporteres under NFRD, og i hvilket format det skal foreligge, medfører den problemstilling at rapporteringerne som bliver offentliggjort, er svært sammenlignelige og inkonsistente. Det skaber en stor kompleksitet for virksomhederne, der skal udarbejde informationerne, og en stor tvetydighed blandt regnskabsbrugerne. Her bærer de mange forskellige standarder naturligvis en del af skylden.

5.7 Corporate Sustainability Reporting Directive (TO-BE)

Dette afsnit har til formål at analysere nærmere på nogen af de største CSRD highlights, som der kort blev redegjort for i tabellen i afsnit 5.5. Dette udgør særligt den nye EU standard, revisors erklæring samt den korte tidslinje for implementering. CSRD er forsat et direktiv hvor detaljerne er under udarbejdelse, hvorfor alt omkring kravene endnu ikke er fastlagte. Der sker løbende opdatering af direktivet i EU Kommissionen i takt med at trilogiforhandlingerne skrider frem. Her i afhandlingen, vil forfatterne tage udgangspunkt i direktivet, som det foreligger nu, de diskussioner der eksisterer, og det eksperterne finder mest sandsynligt, som kommer til at ske.

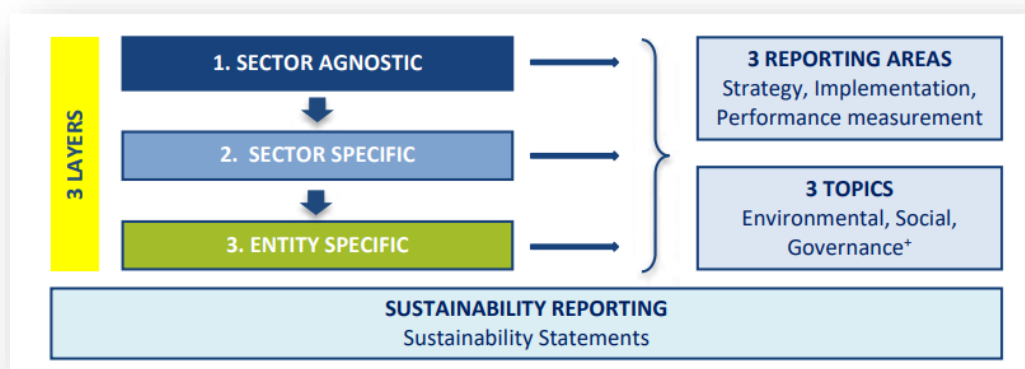
5.7.1 CSRD standard framework

I CSRD-direktivet nævnes det, at European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG) kommer til at stå for udarbejdelsen af den fælles EU standard for ESG-rapportering. EFRAG har siden juni 2020 været i gang med at undersøge, hvordan sådan en standard skulle udarbejdes mest hensigtsmæssigt for europæiske virksomheder. Et omfattende stykke arbejde som blev offentliggjort i marts 2021, *"Proposals for a relevant and dynamic EU sustainability reporting standard setting"*. Rapporten er 288 sider eksklusiv appendix-rapporter, og gennemgår minutløst arbejdet med at skulle komme med et forslag til standarden. Deres metode har været at gennemgå det nuværende landskab af standarder, analysere på hvordan europæiske virksomheder har anvendt disse, og forholdt sig til hvad interessenter har af informationsbehov.

EFRAG har endnu ikke et konkret udkast til en standard, som man kan forholde sig til, men på nuværende tidspunkt (april 2022) er den ansvarlige arbejdsgruppe i dialog med stakeholders om netop dette.

Selvom standarden ikke er endeligt udarbejdet, så er den overordnede målsætning for standarden klart beskrevet i EFRAG's rapport. Det ønskes at sikre en platform hvor ESG-informationer er let tilgængelige, hvor der er en troværdig præsentation af virksomhedernes klimaaftryk, og virksomhederne får alignet deres strategi og procedurer med EU politikker som sikrer sammenlignelighed (EFRAG Main, 2021, side 9).

For at opnå denne målsætning, er resultatet af en ønsket arkitektur baseret på en **3 lags rapportering**, fordelt på **3 rapporteringsområder** som skal indeholde **3 emner**. (EFRAG Main, s. 9)

Figur 5.4 – EFRAG’s målsætning for den nye rapporteringstandard. Kilde: (EFRAG Main, 2021, side 9)

De 3 rapporteringslag, er et udtryk for at man ønsker at have én standard, med generelle, branche- og virksomhedsspecifikke rapporteringskrav.

1. *Sector agnotisk* er et udtryk for et generelt lag som skal kunne sammenlignes på tværs af alle rapporterende virksomheder uanset branchen. Dette lag vil være det første som EFRAG udkommer med en standard på, som bliver obligatorisk for alle virksomheder. En generel rapportering er dog ikke tilstrækkelig for at få den ønskede målsætning om relevant ESG-information i EU. Samtidig er der en erkendelse af, at hvis man presser den generelle rapportering for langt i detaljeringniveau, er det dog også en risiko for at rapporteringen bliver for tung og irrelevant for mange virksomheder.
2. *Sector specific* er en måde at imødekomme at alle brancher ikke er ens, og det er ikke er alt der er lige relevant for alle at rapportere på indenfor ESG. Derfor udvikles det branche specifikke lag, som et supplement til sector agnostic, for at sikre sammenlignelighed og relevans af rapporteringen på tværs af selskaber i samme branche. Dette lag vil ikke blive udviklet før 2024, men bliver obligatorisk for virksomheder, når det udkommer.
3. *Entity specific* skal ses som et add-on til de virksomheder, som ikke mener at deres virksomhed bæredygtige indsats er fuldt ud reflekteret i de to foregående lag (frivilligt).

De 3 rapporteringsområder er med til at sikre, at den ESG-rapportering der bliver udarbejdet, også reflekterer en virksomheds beslutningsproces vedrørende bæredygtighed på en struktureret måde. Derfor er den opdelt i tre, som alle er nøgleområder centreret om ledelsen, så det sikres, at bæredygtighed er på agendaen på højeste hylde.

1. *Strategy* skal udarbejdes og oplyses for at regnskabsbruger kan opnå en forståelse af, hvordan bæredygtighed er tænkt ind i virksomhedens forretningsmodel og hele værdikæden. Her skal

det ligeledes oplyses, hvordan ledelsens ansvar er i forhold til at sikre at denne strategi bliver efterlevet i virksomheden, og hvordan processerne for rapportering og monitorering af disse foregår.

2. *Implementation* er et krav om, at det oplyses hvordan virksomheden arbejder med at omsætte deres strategi til handling gennem politikker, målsætninger og handlingsplaner.
3. *Performance* måling bliver naturligt et vigtigt rapporteringsområde. Her skal virksomhederne redegøre for hvordan de performer op mod deres fastsatte mål og politikker for ESG. Dette skal gøres både bagudrettet og fremadrettet.

De 3 emner at fastsat for at sikre en klar og logisk klassificering af bæredygtighedsområdet, på et overordnet- og detaljeret niveau. Samtidig skal det være dækkende for en omfattende og bred agenda. **E, S & G** klassificeringen kommer til at være omdrejningspunktet for emnerne, der skal rapporteres, fordi det er den nemmeste og mest kendte tilgang for virksomheder og regnskabsbrugere, og fordi den tilbyder en logisk adskillelse af de tre key drivers for bæredygtighed.

- Vores planet, og virksomhedens udnyttelse af naturens ressourcer og dyreliv.
  - Mennesker, hvordan individer behandles, og hvordan der bidrager til fællesskab og samfund.
  - Virksomheden, dens etik, moral og omdømme.
- 1) *(E)nvironment* kategorien kommer til at inkludere standarder, som definerer hvordan virksomhederne er påvirket af miljøet, og selv påvirker miljøet. Dette indebærer klimafordringernes effekt på virksomheden, forbrug af vand og naturressourcer, udledning af drivhusgasser, biodiversitet og cirkulær økonomi.
  - 2) *(S)ocial* skal rapportere på "people" kategorien, og hvordan denne har effekt på hele virksomhedens økosystem. Med dette skal forstås arbejdsstyrken, værdikæden, det omkringliggende samfund og forbrugerne af det produkt virksomheden sælger.
  - 3) *(G)overnance* skal indeholde et fuldt spekter af relevante sager som vedrører bæredygtighed, når det kommer til virksomheden selv. Dette indebærer f.eks. forretningsetik, integritet og hvordan der forsøges at skabe en innovation organisation som bidrager til den bæredygtige agenda.

Arbejdet med at definere de underliggende emner, og sikre en brugbar klassificering er i fuldt i gang. E, S & G bliver nærmere gennemgået i næste afsnit 5.8.

Etableringen af en ny standard er en langvarig proces som kommer til at tage flere år, erkender EFRAG (EFRAG Main, 2021, side 11). Når udgivelsen af den første generelle standard kommer, så vil der være en periode, hvor det er nødvendigt, at alle virksomheder bliver bedre bekendt med standarden. Derefter vil det også være krævet, at der kommer en reviewperiode på baggrund af de første

rapporteringer, som evaluerer om resultatet er som forventet. Udrulningen af noget der er så stort og omfattende, vil komme til at tage lang tid.

5.7.2 Revisorerklæring

Revisorerklæring på ESG-rapporten bliver obligatorisk ved implementeringen af CSRD. I første omgang kommer til at medføre, at revisor skal afgive en erklæring med begrænset sikkerhed (review). I det følgende afsnit, vil det blive nærmere gennemgået hvilke krav det stiller til revisor at skulle påtage en ESG-rapportering med en begrænset grad af sikkerhed. Der er i forbindelse med indstillingen til direktivet blevet vurderet et behov for, at revisor validerer oplysningerne i virksomhedernes bæredygtighedsrapporteringer (Generel Indstilling, s.6), hvilket ligeledes er noget, der anerkendes ved Ernst & Young:

"Trust in ESG needs to be protected by the same approach used to prevent financial misreporting — a combination of corporate governance, regulation and statutory audit" (Varley & Lewis, 2021).

Overgangen til CSRD skyldes bl.a. ønsket om at forbedre den nuværende bæredygtighedsrapportering, med henblik på at øge sammenligneligheden og dermed forbedre nytteværdien for regnskabsbrugere. At revisor nu skal give en grad af sikkerhed på ESG-rapporteringen øger nytteværdien henset til, at der foreligger en ekstern vurdering af, om oplysningerne præsenteret i rapporten er korrekte.

Formålet med at foretage et review er, at revisor opnår begrænset sikkerhed for at informationerne præsenteret i rapporteringen ikke er væsentligt fejlbehæftet (Langsted et al., 2013, s. 22). Når revisor skal give en erklæring med begrænset sikkerhed, så er der tale om en erklæringsafgivelse efter Revisorloven §1 Stk. 2, hvorfor revisor fungerer som offentlighedens tillidsrepræsentant og skal udføre opgaven i overensstemmelse med god revisionsetik, jf. Revisorloven §16. Betydningen af god revisionsetik uddybes yderligere i bogen Revisoransvar, hvilket vil sige at revisor skal udvise:

- **Integritet:** Revisor skal være ærlig og redelig i alle professionelle forbindelser
- **Objektivitet:** Revisor må ikke være bias, have interessekonflikter eller være under påvirkning af andre således den professionelle dømmekraft undertrykkes.
- **Professionel kompetence og fornøden omhu:** Revisor skal løbende vedligeholde sin faglige viden og færdigheder på et fornødent niveau
- **Fortrolighed:** Revisor har tavshedspligt og må ikke videregive informationer
- **Professionel adfærd:** Revisor skal overholde relevant lovgivning, og må ikke miskreditere revisorstanden

(Langsted et al., 2013, s. 539-540). Revisorloven dikterer således de overordnede rammer for, hvordan revisor skal forholde sig i afgivelsen af en erklæring med sikkerhed. Når der afgives en erklæring på en bæredygtighedsrapportering, er der tale om ISAE 3000 erklæring, som udstedt af IAASB. Erklæringen kan både anvendes ved review og revision, og gælder således for både begrænset- og høj grad af sikkerhed (IAASB, 2016). Udover denne erklæring, anvendes ISAE 3410 til brug for

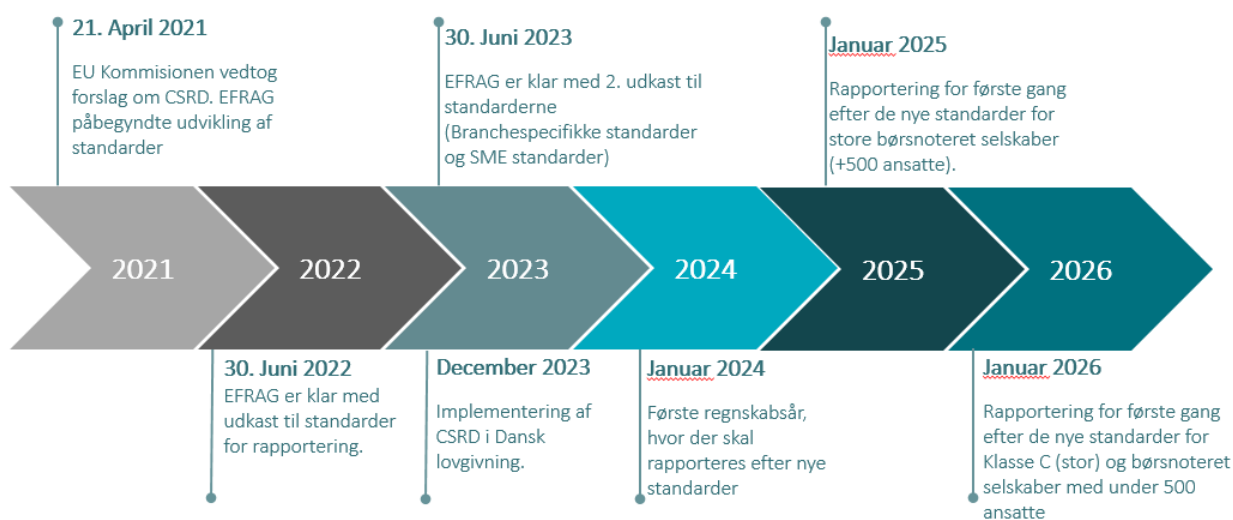
erklæringsopgaver med sikkerhed om opgørelse af drivhusgasser og fungerer som et add-on til ISAE 3000. ISAE 3410 er underlagt at følge de samme krav som ISAE 3000 (IAASB, 2012).

Når revisor udfører et review, skal revisor opnå tilstrækkeligt og egnet bevis for at kunne erklære, at revisor ikke er blevet bekendt med forhold, der giver grund til at mene, at erklæringsemnet ikke giver et retvisende billede (General indstilling, s. 44) – konklusionen udtrykkes således negativt. For at kunne opnå en begrænset sikkerhed for erklæringsopgaven, vil revisor udføre analytiske handlinger og forespørgsler. Hvis det ikke er muligt at opnå en tilstrækkelig konklusion via analytiske handlinger og forespørgsler, skal revisor udføre andre handlinger til at opnå tilstrækkelig overbevisning (Langsted et al., 2013, s. 162-163). Andre handlinger kan omfatte substanshandling, hvor revisor tester virksomhedens data ved at udvælge stikprøver og kontrollere de udvalgte stikprøver til underliggende bilag. Herudover kan det være en gennemgang af virksomhedens processer og interne forretningsgange for indsamling og verificering af data.

5.7.3 Tidslinje for implementering af CSRD

EU Kommissionen vedtog forslaget om CSRD d. 21. april, hvor EFRAG umiddelbart lige efter påbegyndte udviklingen af de nye rapporteringsstandarder for ESG. EFRAG forventes at levere udkast til rapporteringsstandarderne medio 2022, hvilket kommer til at omfatte standarderne for den generelle rapportering. I 2023 forventer EFRAG at levere andet udkast, hvilket kommer til at indbefatte de branchespecifikke rapporteringskrav, samt standarderne for små- og mellemstore virksomheder.

Der sker en gradvis udrulning af CSRD, således store børsnoteret virksomheder bliver omfattet først. De skal aflægge rapportering i 2025 på baggrund af regnskabsåret 2024. Året efter, bliver CSRD obligatorisk for regnskabsklasse C (stor) og mindre børsnoteret selskaber (under 500 ansatte), hvor de skal aflægge rapportering i 2026. Til sidst, året efter, bliver det de små- og mellemstore virksomheders tur. Tidslinjen er grafisk illustreret nedenfor:

Figur 5.3 – Tidslinje over implementeringen af CSRD. Kilde: Egen tilvirkning

Med udgangspunkt i ovenstående kan der argumenteres for, at der er tale om en hurtig udrulning af CSRD, når det tages i betragtning, at standarderne endnu ikke er kendte, hverken for virksomhederne,

der skal implementere dem, eller for offentligheden i øvrigt. Dette vil blive yderligere genstand for diskussion i analyseafsnittene.

5.8 E S G - Deep dive

For at gøre de tre rapporteringsemner E, S og G mere håndgribelige end EFRAG's nuværende overordnede målsætninger, vil dette afsnit dykke nærmere ned i konkrete eksempler på hvordan områderne kan rapporteres. EFRAG's rapport udgivelse i marts 2021 indikerede meget tydeligt, at den kommende standard vil komme til at inkludere mange elementer fra de eksisterende standarder.

"The EU has a somewhat unique sustainable development and sustainability reporting landscape and has set an ambitious course of action in that crucial domain. Understanding and building on this landscape will be critical for future standard-setting work. The recommendations set out in this report build on overarching principles and building blocks that constitute strong foundations for the EU possible standard-setting." (EFRAG Main Report, 2021, side 5).

Som gennemgået i afsnit 5.6.3 eksisterer der flere internationale standarder, som definerer mange af de samme ting, der nævnes under EFRAG's målsætning til den nye standard. Det er forfatterens forventning, at EFRAG særligt har øje på nogle af de mest anvendte standarder, herunder Global Reporting Initiative (GRI) og Task force on Climate-related Financial Disclosure (TCFD), når de i deres arbejde skal forsøge at udarbejde en ny fælles standard. Med det udgangspunkt vil der her redegøres for hvordan dette kan se ud. I bilag 2, kan en oversigt over de forskellige GRI standarder ses.

Flere af de helt store danske internationale virksomheder har de seneste år frivilligt valgt at udarbejde en ESG-rapport efter GRI og TCFD frameworket. Det omfatter blandt andre Vestas, Novo Nordisk og DSV. For at komme med konkrete eksempler på hvad rapportering på de tre emner indebærer, har vi dykket ned i deres 2021 årsrapporter, og fremhævet nogle eksempler. Fælles for alle de store virksomheder er, at de gerne vil give en masse "impact stories", og forklare hvad deres konkrete tiltag på ESG har gjort af forskel på bæredygtighedsagendaen. Da disse ting er mere usammenlignelige, vil vi her fokusere på rapporteret fakta, i form af ESG data, som netop skal sikre den sammenlignelighed som der tidligere er omtalt.

5.8.1 (E)nvironmental

Vedtagelsen af mange af anbefalingerne på rapportering af ESG data fra TCFD og GRI viser, at det internationale samfund er tættest på enighed om standarder for rapportering af klimarelaterede "E"-data inden for ESG (Varley & Lewis, 2021). Forfatterens gennemgang af årsrapporterne viser også denne tendens. Klimakrisens store effekt på vores samfund, og det faktum at det kan udgøre en finansiell risiko, kan være en mulige forklarende faktor for dette.

Energiforbrug, udledning og spild

Novo, Vestas og DSV har valgt at oplyse deres energiforbrug, udledning og spild i deres ESG tal i overensstemmelse med anbefalingerne fra GRI 302 Energy (GRI standards, 2016, side 405). Her får regnskabsbruger indsigt i data omkring hvor står en andel af energiforbruget der er grønt, hvor meget

vand der er brugt samt udledningen af Co2. Disse oplysninger er lette at sammenligne mellem sammenligningsårene i virksomheden, og informationerne er også let tilgængelige i alle 3 rapporter. Dog kan det være svært at forholde sig tallene 1 til 1 mellem en transportvirksomhed, en vindmølleproducent og en medicinalvirksomhed, fordi deres forretningsmodeller er så forskellige, og dermed også deres energiforbrug.

Som eksempel vises i figur 5.5. et uddrag af rapporten fra Novo's 2021 regnskab, som viser oplysninger på disse parametre.

	Note	2021	2020	2019
Environmental performance				
Resources				
Energy consumption for operations (1,000 GJ)	7.1	3,387	3,191	2,993
Share of renewable power for production sites	7.1	100%	100%	76%
Water consumption for production sites (1,000 m ³)	7.2	3,488	3,368	3,149
Breaches of environmental regulatory limit values	7.3	12	15	16
Emissions and waste				
CO ₂ emissions from operations and transportation (1,000 tonnes)	7.4	174	170	306
Waste from production sites (1,000 tonnes)	7.5	181	141	124
Accounting policies				
Energy consumption for operations is measured as consumption of power, steam, heat and fuel. The fuel is mainly from natural gas, wood, diesel oil, gas oil and light fuel oil. Energy consumption is based on meter readings and invoices.				
Energy consumption in production and laboratories covers consumption of power, steam, heat and fuel. Energy consumption in office buildings outside Denmark is limited to the consumption of power.				

Figur 5.5 – Novo Nordisk årsrapport 2021, uddrag af Environmental Performance, side 85.

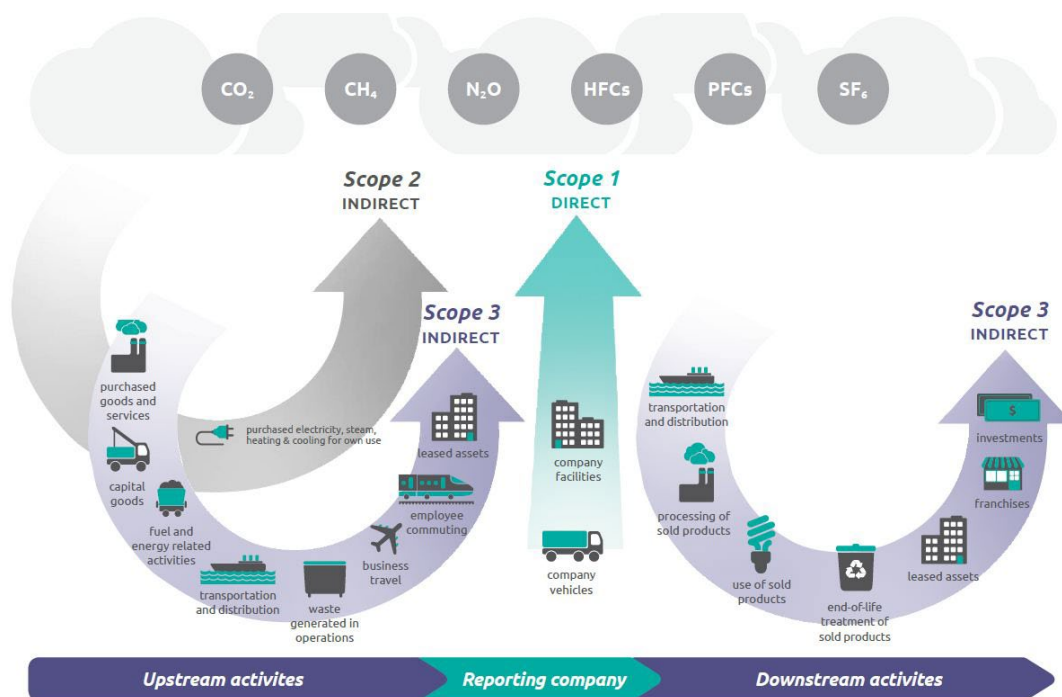
Novo Nordisk har i deres accounting policies valgt at oplyse, hvordan de har indsamlet deres data manuelt på forbrug. Dette er indsamlet gennem aflæsning på målere samt på fakturaer, jf. figur 5.5. Det samme har Vestas valgt at oplyse i deres accounting policies, hvor samme metode er anvendt (Vestas, 2022, side 72). DSV har ikke oplysninger med omkring hvordan de indsamler data på denne del.

GreenHouseGas Protocol (GHG)

De tre virksomheder oplyser alle deres udledning af Co2 efter anbefalingerne fra TCFD og i overensstemmelse med GRI 305 Emissions (GRI standards, 2016, side 459). Til opgørelsen af det, skal man ifølge GRI anvende GHG Protocol, som er verdens mest udbredte standard for opgørelse af drivhusgasser (GHG Protocol, 2022). Det som gør denne standard speciel er, at det tilbyder guidance på at opgøre Co2, men også klassificering af udledning i scope 1, 2 og 3, hvilket som regnskabsbruger gør det lettere at regne ud hvordan udledningen er opgjort.

1. **Scope 1:** Udledning som stammer fra virksomhedens egen drift. Herunder er der tale om alt fra produktion til virksomhedens brug af firmabiler som udleder Co2.

2. **Scope 2:** Udledning som er genereret på baggrund af det købte strøm, vand og varme der anvendes af hele virksomhedens produktion og administration.
3. **Scope 3:** Indirekte udledning generet af virksomhedens forsyningskæder samt up- og downstream aktiviteter. Her er der tale om alle underleverandørernes udledning af CO₂ på alt fra produktion, energiforbrug og til transport af virksomhedens medarbejdere.

Figur 5.6: Illustration af GHG Protocol Scope 1, 2 og 3 på udledning af CO₂. Kilde: ghgprotocol.org

Scope 3 er meget omfattende at rapportere på, fordi det kræver at hele virksomhedens forsyningskæde har tilgængelige data på området. Naturligt er det problematisk for mange virksomheder, og det kan være meget svært for virksomheder at rapportere på, eftersom det ikke er data, der er let tilgængelige. Derfor er det også kun scope 1 og 2, der er obligatoriske efter GRI standarden, og scope 3 blot er en anbefaling at have med.

Af de tre selskaber hvor vi har gennemgået ESG data, har de alle store udfordringer med at opgøre scope 3 data nøjagtigt. De skriver alle om, at scope 3 data ikke er fuldstændigt og at sammenligningstallene ikke har kunnet laves i alle tilfælde.

DSV har følgende med i deres accounting policies omkring sub-contracted transportations:

"Emissions are calculated based on DSV transport data from subcontracted transport from our main transport systems covering 86% of the total Scope 3 emissions. The remaining CO₂e are estimated based on extrapolation from average emission factors and volume reporting." (DSV, 2022, side 42).

De tre scopes er rapporteret på forskellig vis for henholdsvis Novo, Vestas og DSV. Der er også stor forskel på mængden af oplysninger, der er tilgængelige, i forhold til hvordan de kommer frem til de enkelte resultater. Novo og DSV rapporterer på et detaljeret niveau, hvor alle scopes er splittet op, i

forhold til hvilke faktorer der genererer udledning, hvilket gør de to rapporter meget sammenlignelige. Vestas er mere sparsom med informationen, og har blot tal til rådighed som ikke er splittet op. I figur 5.7 ses DSV's opgørelse for GHG scopes i deres 2021 sustainability rapport.

Environmental data*	2021	2020	2019	2018	2017
CO₂e Scope 1 ('000 tonnes)					
Company cars**	10	13	14	–	–
Road emissions (own fleet)	101	43	37	39	39
Building emissions	24	24	23	22	19
Total CO₂e Scope 1	135	80	74	61	58
CO₂e Scope 2 ('000 tonnes)					
Building emissions	119	98	85	78	78
Total CO₂e Scope 2	119	98	85	78	78
CO₂e Scope 3 ('000 tonnes)					
Business travel**	1	1	8	–	–
Air transport	7,458	6,825	4,631	3,291	3,208
Sea transport***	1,130	1,047	1,242	820	855
Road transport***	3,823	3,275	2,847	3,015	2,987
Rail transport**	112	139	–	–	–
Total CO₂e Scope 3	12,524	11,287	8,728	7,126	7,050

* The comparative information for 2017 – 2020 are not covered by PwC's limited assurance conclusion on pages 39–40.
 ** Full five-year historical data not available.
 *** Comparative figures have been restated, as our method for calculation and data transparency has improved. Consequently our emissions have lowered.

GRI: 102-48

Figur 5.7: DSV sustainability rapport 2021, GHG Scope 1, 2 og 3, side 42.

5.8.2 (S)ocial

“Social” er et bredt og omfattende område at dække som virksomhed, og der er mange oplysninger som man kan offentliggøre ifølge GRI standarden. I hovedoverskrifter kan bl.a. nævnes:

- GRI 401: Employment
- GRI 403: Health & Safety
- GRI 404: Training and education
- GRI 405: Diversity and Equal Opportunity
- GRI 408: Child Labor

Alle er områder som er relevante at dække, og de tre virksomheder gør det også vidt forskelligt, i den sammenhæng de har fundet mest passende. Tilfælles har de dog alle at rapportere på diversitet (GRI 405), så de overholder årsregnskabslovens §99b underrepræsenteret køn.

I senere år har mangfoldighed, inklusion og ligeløn været spørgsmål, der har fyldt mere og mere for interessenter, og er kun blevet endnu mere relevant med bl.a. me-too bevægelsen. Der er dog et stykke vej til at virksomheder bliver lige så godt alignet på “S”, som mange i dag er på “E” (Varley & Lewis, 2021). På den forholdsvis lille stikprøve i denne afhandling, har gennemgangen af DSV, Vestas og Novo's rapportering på “Social” også bekræftet forfatterne i dette.

I sammenligningen af de tre virksomheder, har forfatterne kigget nærmere på nogle af de mest gængse ting at rapportere på inden for Social. Her er der især tale om Health & Safety, medarbejder

turnover samt diversitet, hvor alle har informationer med inden for disse områder. Health and Safety er oftest antal sygedage per FTE, eller skader der er opstået på arbejdet. Som en lidt anderledes information indenfor H&S har Vestas valgt at oplyse, hvor mange der i året har haft en arbejdsrelateret skade, og hvor mange der på baggrund af den skade har haft mindst én sygedag. Se eksempel fra Vestas' rapportering nedenfor:

Social	2021	2020	2019	2018	2017
Safety					
Total Recordable Injuries (number)	201	185	213	210	243
– of which Lost Time Injuries (number)	67	65	67	80	92
– of which fatal Injuries (number)	0	0	1	0	1
Total Recordable Injuries per million working hours (TRIR)	3.1	3.3	3.9	4.0	5.3
Lost Time Injuries per million working hours (LTIR)	1.0	1.2	1.2	1.5	2.0
Employees					
Average number of employees (FTEs)	29,164	26,121	24,964	24,221	22,504
Employees at the end of the period (FTEs)	29,427	29,378	25,542	24,648	23,303
Diversity and inclusion					
Women in the Board and Executive Management at the end of the period (%)	27	27	23	15	23
Women in leadership positions at the end of the period (%)	21	19	19	19	19

Figur 5.8 - Vestas Sustainability rapport 2021, udklip af social rapportering, side 66

Generelt har Novo, Vestas og DSV mange informative oplysninger med inden for social, når det kommer til data på deres egne medarbejdere. Her er der ikke mange forbehold i forhold til data eller sammenligningstal som ved "E", hvilket hænger fint sammen med, at informationerne er tilgængelige via interne HR-systemer, og skøn ikke er påkrævet.

5.8.3 (G)overnance

Governance er ikke et forretningselement, som kan negligeres. God forretningsetik og ordentlighed fylder meget hos investorer, og især de store pensionsfonde m.fl. som ikke vil investere deres penge uden god virksomhedsstyring, tillid og etik (Deloitte 2019, side 22). Men god forretningsetik er svært målbart. GRI standarden definerer ikke nogen parametre, som virksomheder kan udføre og måle på, og derfor bliver "G" sværere at sammenligne på tværs (GRI standard, 2016).

At Governance er svært sammenligneligt, understreges af den store forskel der er på hvordan Novo, Vestas og DSV håndterer deres rapportering herpå. God forretningsetik bliver langt hen ad vejen beskrevet i form af "code of conduct" og andre tiltag, som virksomhederne har etableret. Vestas har f.eks. ingen kvantitative data med på, hvordan de håndterer at deres forretningsetik i praksis, men informerer: "The Vestas Sustainability Committee prioritizes, oversees, and coordinates cross-functional sustainability initiatives across the entire organization. The sustainability committee also ensures our company conform with and lives to its responsibilities as member of the UN Global Compact." (Vestas, 2022, side 59).

Novo Nordisk og DSV giver mange af de samme oplysninger omkring forretningsetik og leverandør code of conduct som Vestas. De tilføjer dog ligeledes informationer omkring leverandørbesøg, og tjekker om de følger deres forretningsetik, samt hvor mange medarbejdere de får uddannet heri. Eksempel på det kan ses nedenfor fra Novo Nordisk årsrapport.

	Note	2021	2020	2019
Governance performance				
Governing processes				
Business ethics reviews	9.1	37	32	34
Relevant employees trained in business ethics	9.1	98%	99%	99%
Supplier audits	9.2	253	177	236
Product recalls	9.3	1	—	4
Failed inspections	9.4	—	—	—
Values & trust				
Facilitations of the Novo Nordisk Way (total)	9.5	34	26	32
Company reputation (scale 0-100) ²	9.6	82.6	N/A	N/A
Animals purchased for research	9.7	47,879	50,036	49,637

Figur 5.9 - Novo Nordisk årsrapport 2021, Governance Performance, side 85.

Helt generelt er governance det område, der bliver rapporteret mindst på i ESG rapporter fra Novo, Vestas og DSV. Forklaringen på dette skal muligvis findes i, at GRI standarden ikke definerer nogle særlige krav, sammenholdt med at "E" og "S" langt hen ad vejen stjæler fokus hos interessenterne. Det er ikke utænkeligt at mange virksomheder har fokus på at rapportere miljø, bæredygtighed, sociale agendaer, frem for at rapportere hvordan der sikres god virksomhedsstyring.

5.9 Delkonklusion

NFRD har siden 2017 dikteret lovgivningen for CSR rapportering. Det har været en forsmag på hvordan ikke-finansiell rapportering skal udarbejdes, og så alligevel langt fra. Den nuværende lovgivning kræver at virksomheder med beskrivelser og politikker redegør for deres samfundsansvar. Der er ikke defineret krav om kvantitative oplysninger, herunder oplysninger om energiforbrug eller bæredygtighed i øvrigt.

CSRD stiller krav om rapportering af ESG efter én ny fælles EU standard. Standarden er endnu ikke endeligt udarbejdet, men kommer i høj grad til at læne sig op ad eksisterende standarder som de største virksomheder i dag udarbejder ESG-rapportering efter. Standarden kommer til at indeholde klare definitioner på hvad der skal rapporteres indenfor energiforbrug, Co2 udledning, ligeløn og god selskabsstyring. Virksomhederne skal samtidig rapportere hvad deres strategi er for at gøre forretningen mere bæredygtig, hvordan strategien omsættes til handling og hvordan de følges op på disse tiltag. De obligatoriske ESG oplysninger skal påregnes med en revisor erklæring som i første omgang bliver med begrænset grad af sikkerhed.

Analyse

Hvilke udfordringer kommer virksomheder til at få med rapportering på ESG, under de stillede krav fra CSRD?

6 ANALYSE – VIRKSOMHEDERS UDFORDRINGER MED RAPPORTERING PÅ ESG

6.1	INDLEDNING TIL ANALYSEN.....	39
6.2	ESG STRATEGI.....	39
6.2.1	ESG- og forretningsstrategi.....	40
6.3	IMPLEMENTERING - ESG SOM EN FORANKRET DEL AF VIRKSOMHEDEN.....	43
6.4	PERFORMANCE MEASUREMENT.....	44
6.4.1	ESG differentiering eller Greenwashing?.....	45
6.5	DATAINDSAMLING OG DATA VALIDITET.....	45
6.5.1	Manuel proces.....	46
6.5.2	Dataindsamling på E, S og G.....	49
6.5.3	GreenHouseGas Protocol Scope 3.....	51
6.6	DELKONKLUSION.....	52

Formål med afsnittet

Formålet med dette afsnit er at analysere, hvordan de stillede krav i CSRD vil komme til at medføre udfordringer for virksomheder med rapportering på ESG. Vi har interviewet statsautoriseret revisor og ESG ekspert, Martin Faarborg, som kommer til at belyse nogle af disse udfordringer fra hans rolle som specialist og tætte samarbejde med mange danske virksomheder.

6 Analyse – Virksomheders udfordringer med rapportering på ESG

6.1 Indledning til analysen

Med kendskab til omfanget af CSRD, kan det roligt siges ESG-rapportering efter det nye direktiv bliver en massiv implementering for mange danske virksomheder. På flere områder skal der tages et stort skridt ind i en ny tidsalder hvad angår bæredygtighed, og det er indenfor meget kort tid. Den korte implementerings-deadline som er i udkast, vil komme til at accelerere ESG-rapportering, og netop tidsfaktoren er ikke noget uvæsentligt parameter i omstillingen til en bæredygtig agenda og rapportering.

Nærværende kapitel indeholder en analyse af hvilke generelle udfordringer mange virksomheder vil komme til at opleve med at rapportere på ESG, efter de nye CSRD-krav. Analysen er struktureret efter de tre rapporteringsemner, Strategy, Implementation og Performance Measurement som bliver obligatoriske at dække under den nye standard, jf. afsnit 5.7.1. Dertil følger en undersøgelse af hvordan dataindsamling også kommer til at udgøre en omfattende udfordring i rapporteringen.

Disse emner og problemstillinger belyses hovedsageligt gennem ekspertvurderinger, fra interviewet afholdt med Martin Faarborg den 6. april 2022. Martin er udannet statsautoriseret revisor, han er partner og samtidig co-driver på ESG-agendaen i Deloitte. Igennem hans arbejde samarbejde med store danske virksomheder indenfor rådgivning af på ESG, har Martin et dybdegående kendskab til de udfordringer som flere virksomheder oplever i praksis. Martins udtalelser og citater bakkes i nogen grad op af de øvrige interviews der er afholdt med statsautoriserede revisorer fra Deloitte og PwC. Derudover vil analysen indeholde elementer af forfatterens egne refleksioner over emnerne.

6.2 ESG strategi

Alle virksomheder som bliver omfattet af CSRD skal udarbejde og offentliggøre en ESG-strategi. Strategien skal være centreret og bundet op på virksomhedens forretningsmodel, og give et indblik i hvordan bæredygtighed er tænkt ind i hele værdikæden. At arbejde med ESG som en central del af sin forretningsmodel, er ikke nødvendigvis nyt for mange af de allerstørste virksomheder. Bæredygtighed har været efterspurgt af mange interessenter og aktionærer i flere år, og dermed har det været naturligt for mange af de store brands, at have dem som en central del af deres eksterne kommunikation. Det ses tydeligt for de ESG rapporter Novo, DSV og Vestas har udarbejdet i 2021, at de har arbejdet struktureret i længere tid med ESG-strategi. Derfor er der naturligt mange store virksomheder, som er bedre stillet ift. at få udarbejdet en sådan strategi. Især for dem hvor der er noget forretningskritisk i relation til bæredygtighed.

”Hvordan virksomhederne arbejder med ESG og bæredygtighedsmål i forhold til strategi varierer selvfølgelig meget i forhold til virksomhedens størrelse, industri og type.”

(Martin Faarborg – Bilag 4, linje 21)

Med CSRD vil en udvidet gruppe af virksomheder dog blive omfattet af ESG-rapportering, og her kan det godt være en stor omvæltning for mange virksomheder, som ikke har været vant til at arbejde med den agenda fra tidligere. Især de mindre børsnoterede virksomheder, kan komme til at stå over for en større prøve når man spørger Martin:

"De [mindre børsnoterede virksomheder] er måske ikke lige så vant til at arbejde sådan med deres strategi, og deres ESG-initiativer kan måske ligge lidt langt væk."

(Martin Faarborg – Bilag 4, linje 64)

Bæredygtig strategi er et centralt punkt i det nye direktiv, og for mange børsnoterede virksomheder, bliver det et afgørende parameter at kunne vise sine investorer hvordan de som virksomhed arbejder med bæredygtighed. I en Deloitte brugerundersøgelse *"Tillid og bæredygtige investeringer i bank og pension"* viser undersøgelsen at mere end hver anden adspurgte har fokus på at deres investering har fokus på miljøet. Omkring hver 3. er endda villig til at gå på kompromis med deres afkast for at skabe en bedre fremtid for kloden (Se bilag 3). Undersøgelsen er fra 2019, og fokus på bæredygtighed er bestemt ikke blevet mindre siden, så det understreger yderligere hvordan det får direkte indvirkning på shareholder value, og hvorfor det bliver essentielt at tænke ind i hele forretningsmodellen.

6.2.1 ESG- og forretningsstrategi

For rigtig mange virksomheder vil ESG strategi blive forretningskritisk. For nogen vil det naturligt blive kritisk før andre. Strategien skal være omdrejningspunktet for, hvordan virksomheden aktivt arbejder med bæredygtighed, og det er netop det CSRD skal fremme, og tvinge virksomhederne til at rapportere i årsrapporterne. De største og bedste virksomheder er gode til at have det som en central del af den måde de tænker forretning, som også bekræftes af Martin:

"De dygtigste virksomheder integrerer jo klima og bæredygtighed i deres forretningsstrategi og man taler egentlig om at ESG-strategi er et "non-sense" ord at bruge, fordi man egentlig taler om forretningsstrategi. Den forretningsstrategi man skal ligge, skal selvfølgelig skæres ind til kernen af virksomhedens purpose, vision, mission for at være til og at gøre en forskel i verden."

(Martin Faarborg – Bilag 4, linje 22)

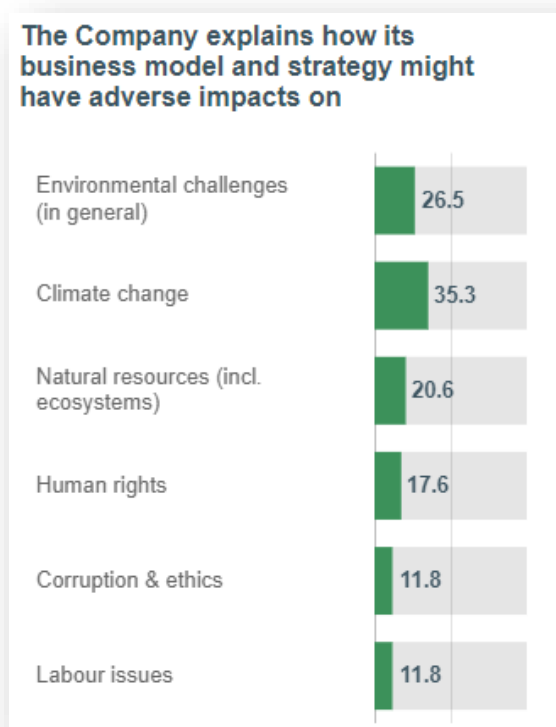
ESG-strategi er dog langt fra nogen let opgave. Pt. er der ikke nogen guidelines som beskriver hvordan strategien skal laves, men direktivet siger udelukkende, at denne skal give et indblik i, hvordan virksomheden er påvirket og selv påvirker bæredygtighed inden for E, S og G. Der er altså ikke nogen standard at gå til, og dermed bliver det meget individuelt for virksomhederne, hvordan dette skal adresseres.

Derfor må mange virksomheder ofte have rådgivning af konsulenter og eksperter til, at få skabt fokus på de helt rigtige områder i deres strategi - og det foregår på allerhøjeste niveau, hvor Martin Faarborg bl.a. hjælper bestyrelser med at få sat fokus på ESG. Selvom Martin har hjulpet store virksomheder i mange år med at fokusere på ESG initiativer, indrømmer han, at det ikke er noget let arbejde, netop

fordi det er så individuelt hvordan den enkelte virksomhed skal arbejde med bæredygtighed og fordi det er forholdsvist nyt.

“Det handler om at identificere hvad der er relevant for den enkelte virksomhed, hvilket sker gennem dialog. Netop denne rejse med at få fastlagt forretningsstrategi og purpose samt få beskrevet hvor vil vi gøre en forskel.” (Martin Faarborg – Bilag 4, linje 255)

De største danske virksomheder begyndte allerede at tænke ESG strategi, da NFRD og årsregnskabslovens §99a og 99b blev obligatorisk at følge tilbage i 2016. Dette har givet dem flere år til at forberede sig på CSRD, og modne deres initiativer samt deres rapportering. ACT's undersøgelse af 34 danske virksomheders ESG-rapportering fra 2019 (jf. bilag 1), viser at der er et stykke vej igen før de allerstørste vil være 100% compliant med CSRD. Kun 35,3% (12 virksomheder) beskriver f.eks. hvordan deres forretningsstrategi påvirker klimaforandringerne, som det fremgår af figur 6.1.

Figur 6.1 – ACT (2019) undersøgelse viser, om de enkelte ESG områder er kommunikeret i forretningsstrategien for 34 danske virksomheder. Virksomhedsnavnene fremgår af bilag 1.

Undersøgelsen er to år gammel, hvorfor der givet vis er sket en del indtil i dag (2022). Alligevel understreger undersøgelsen, hvor svært det kan være at indtænke ESG initiativer klart og tydeligt i forretningsmodellen, når det parameter som var kommunikeret tydeligst, altså klimaforandringer, kun fremgik af forretningsmodellen i 35% af tilfældene.

For at ESG-initiativer kan efterleves af virksomhedens medarbejdere, support funktioner og supply chain, så gælder det om at disse bliver nedskrevet i politikker, leverandør code of conducts mv. Det

kan lyde banalt, men det er et vigtigt step der skal fungere som virksomhedens baseline for implementering af initiativerne. Martin arbejder også en del med rådgivning af bestyrelser, og gør opmærksom på at det også her har stor fokus:

Vedr. bæredygtighedspolitikker er det en anbefaling for komiteen for god selskabsledelse, at man netop arbejder med beskrivelsen af, hvordan man fra bestyrelsens side har tænkt sig at gribe hele denne rejse an... og også en anbefaling om at bestyrelsen følger op på, om virksomheden leverer på politikken... (Martin Faarborg – Bilag 4, linje 110)

Noget kunne også tyde på, at der er behov for et større fokus på politikkerne, og hvor godt de egentlig hænger sammen med forretningsmodellen. I ACT's undersøgelse har de ligeledes vurderet hvor gode de 34 danske virksomheder har været til at kommunikere deres ESG-politik, og hvor stort et omfang af disse der adresserer udfordringerne i forretningsmodellen. 44,1% har udarbejdet politikker som indeholder specifikke udfordringer eller mål. Heraf har kun 26,5% af disse til fulde adresseret de bæredygtighedsudfordringer som er defineret i forretningsmodellen, se figur 6.2

Figur 6.2 ACT (2019) undersøgelse viser hvor god sammenhæng der er mellem de nøgleudfordringer der er identificeret i forretningsmodellen, og hvordan politikkerne adresserer disse.

Noget tyder altså på, at det bliver ekstremt vigtigt at få ledelsen til at drive agendaen på ESG-initiativer og virksomhedens politikker, for at sikre at disse bliver implementeret i hele forretningen. Ledelsens fokus får betydning for implementeringen i praksis, og hvordan denne bliver omsat til forretningsgange for dataindsamling, investering i applikationer og værktøjer der understøtter disse initiativer.

6.3 Implementering - ESG som en forankret del af virksomheden

“Implementering” er det andet rapporteringsområde i frameworket fra EFRAG, se figur 5.4. Her skal virksomheder rapportere hvordan de omsætter deres ESG-politik og initiativer til faktiske handlinger. Der er selvfølgelig mange måder at gøre det på, og flere virksomheder benytter sig af “impact stories”. Her kommunikerer de ting som virksomhederne bl.a. laver af klimakompenserende handlinger, eller hvad de har gjort for et lokalsamfund i et tredje verdensland, hvor de har haft produktion. Mange virksomheder som udarbejder ESG rapporter benytter sig af denne type historier, og mange af disse får en kommerciel vinkel. En kommerciel vinkel der ofte er blevet udarbejdet af virksomhedernes ESG-afdelinger. Udfordringen med det er, når ESG blot bliver noget, der er centreret omkring en ESG-afdeling, og det ikke kommer bredere ud i organisationen end det. Så bliver det aldrig rigtig forankret i virksomheden, og nødvendigvis ikke noget som får særlig stor opmærksomhed i en organisation som helhed.

“Det er mit synspunkt, at det [ESG] skal integreres i ens forretning for at det for alvor bliver prioriteret, for ellers bliver det nogle hang-arounds, nogle ESG-strategiske aktiviteter eller initiativer, som er lidt løsrevet fra netop resten af forretningen” (Martin Faarborg – Bilag 4, linje 30)

For at ESG rigtig kan siges at være implementeret, skal det altså forankres i hele virksomheden, og ikke blot være et fokuspunkt for en mindre administrativ afdeling. Forankring har påvirkning på hvordan kvaliteten og fuldstændigheden af de opsamlede ESG-data er, hvordan forretningsgangene og kontroller er sat op, samt hvad der bliver output i sidste ende – nemlig hvordan hele organisationen tænker bæredygtighed. Ifølge Martin skal ESG så bredt ud som muligt, for at der kan opnås den fulde værdi.

*“ESG skal integreres i alle forretningens elementer, som jo er produktudvikling, produktion, indkøb, salg og adfærd i øvrigt, samt stabsfunktionerne skal sikre rapportering i finans, men også HR-base der skal leveres ind. Det skal forankres bredt og på alle leder og kanter i virksomhederne.”
(Martin Faarborg – Bilag 4, linje 43)*

Forankring bredt i organisationen og på tværs af forretningsgange er nok lettere sagt end gjort, og derfor peger EFRAG også selv på, at implementeringen skal initieres af, og udspringe fra ledelsen (EFRAG, 2021, side 9). Det vigtige ved at få det kommunikeret nye initiativer fra højeste hylde i en organisation er, at sørge for at det får det rigtige fokus. Hvis ESG har ledelsens opmærksomhed, så er der også større sandsynlighed for, at det bliver en succesfuld implementering. En klar retning og prioritering fra toppen vil medføre en opbakning til at foretage de rette investeringer i systemlandskaber, der kan håndtere dataindsamling, samt fordre ansættelser af de rette profiler, der kan drive agendaen. De problemstillinger der måtte komme undervejs i en implementering, vil også have større sandsynlighed for at blive løst på det rigtige niveau, når ledelsen er involveret.

Måden at sikre denne involvering fra ledelsen, hvis ESG ikke kommer naturligt til dem, er ved at have den rette motivation. Som så meget andet, kan ESG målsætningen også kobles op på ledelsens aflønning, og er allerede i 2020 er ESG blevet et kendt KPI i direktørernes samlede lønpakker.

“Der er enighed i bestyrelseslokalet, hvor jeg ser det mest fordi jeg arbejder med executive remuneration (aflønning af direktører). Der er det blevet både lovgivning, markedspraksis og god skik, at man har ESG nøgletal i sin vederlæggelse. Da vi kortlagde det var der 25% af de danske børsnoteret large cap selskaber, der havde ESG nøgletal i sin vederlæggelse for 2020.”

(Martin Faarborg – Bilag 4, linje 199)

ESG-nøgletal som et element i ledelsens aflønning vil med stor sandsynlighed blive endnu mere populært de kommende år. Især i de forretningsmodeller hvor bæredygtighed er en af de væsentligste drivere for værdiskabelse til aktionærene. Selvom det måtte tage raketfart, at implementeringen af bæredygtighedsinitiativer blev lagt over på ledelsens skuldre, er der dog ingen garantier for at det går lige så hurtigt som alle kunne tænke. Implementeringen af nye ESG-initiativer, forretningsgange, og indsamling af data vil alt sammen komme til at tage lang tid. Alt forandring tager tid, og specielt når der er tale om noget der er nyt. Claus Lyngsøe sammenligner ESG forandringerne med når en virksomheds finansfunktion vil etablere et Shared Service center. Selvom det har stor opmærksomhed, tager det lang tid.

“Der hvor man skaber nogle forandringer i finansfunktioner ved at lave Shared Service funktioner, det gør man ikke bare lige over natten. Det tager typisk flere år, og det gør det også indenfor ESG at få processer og kontroller op at stå.” (Claus Lyngsøe – Bilag 7, linje 192)

6.4 Performance Measurement

“Performance Measurement” er det tredje rapporteringsområde i frameworket fra EFRAG, se figur 5.4. Her skal virksomhederne rapportere deres ESG-performance op mod deres fastsatte mål for hver KPI. Det gælder både for de generelle samt branchespecifikke KPI'er som bliver obligatoriske (lag 1 og 2), og de KPI'er som virksomheden selv måtte finde essentielle at rapportere på. De obligatoriske KPI'er skal rapporteres for at sikre at sammenlignelighed af virksomheder generelt er muligt inden for ikke-finansiell rapportering. De KPI'er virksomhederne selv definerer og udarbejder er tiltænkt til at vise deres fulde bæredygtige indsats – med andre ord, er det deres kommercielle tiltag indenfor området, og her er der muligheder for differentiering. Disse KPI'er vil på lige fod med de obligatoriske KPI'er blive underlagt sikkerhed med revisors reviewerklæring. Flere KPI'er, er også lige med mere arbejde for virksomhederne, og derfor var det interessant at spørge Martin om det er noget virksomhederne aktivt arbejder med, eller om han oplever at man bare gerne ville sikre at opfylde den obligatoriske rapportering. Til det havde han et klart svar:

“Nej, forventningerne fra omverdenen er til det [egne KPI'er] og markedspraksis er til det, og så har de en ærlig og oprigtig interesse i at arbejde med det og få defineret de rigtige ESG KPI'er og targets, hvilket ikke er nemt.” (Martin Faarborg – Bilag 4, linje 212)

Der eksisterer altså en vis interesse fra virksomhedernes side i, at man ikke bare oplyser de obligatoriske krav, men får rapporteret om den individuelle indsats for en bæredygtige agenda. Dette taler for, at ikke-finansiell rapportering kan blive - og i nogen grad allerede er - et stort konkurrenceparameter i kampen om forbrugerne og investorerne.

6.4.1 ESG differentiering eller Greenwashing?

ESG-rapportering har altså potentialet til at blive et konkurrenceparameter, som er et værktøj mange virksomheder med stor sandsynlighed vil tage i brug, og investere væsentligt i. Særligt på miljøområdet er det populært at gøre en ekstra indsats, og Martin mener også, at potentialet for virksomheder til at gøre endnu mere på Co2 udledning, kan blive mere afgørende i fremtiden. Når endnu flere virksomheder kommer i gang med strategiøvelsen og får defineret ESG purpose mv. vil flere også komme ind omkring særskilte "E" KPI'er. (Martin Faarborg – Bilag 4, linje 240)

For at ESG for alvor kan blive et konkurrenceparameter, så gælder det for virksomheder om at differentiere sig. Noget der ifølge Martin godt kan blive svært, og en risikabel affære:

"Det er svært at differentiere sig på ESG som et konkurrenceparameter, fordi der hurtigt kan opstå "Greenwashing" (Martin Faarborg – Bilag 4, linje 132)

Det er set før, at store virksomheder er blevet ihærdige med at kalde sig selv "bæredygtige" og "klima neutrale", fordi de har været klar over, at det har fået dem til at fremstå på en positiv måde over for forbrugere og investorer. Nogle af disse virksomheder har og dog også efterfølgende mærket bagsiden af dette, fordi deres såkaldte bæredygtige initiativer, ikke har været bæredygtige når det kom til stykket. Dette fænomen kaldes "Greenwashing". Greenwashing kan være en risiko for virksomheder, når de begynder at definere egne KPI'er og aktiviteter, og samtidig kalder det bæredygtigt. Et krydsfelt som skal betrædes varsomt, for at ESG initiativet ikke får en negativ effekt.

6.5 Dataindsamling og data validitet

Ved implementeringen af CSRD, kommer indsamlingen og validering af data til at være centrale fokusområder, hvor det bliver nødvendigt for virksomhederne at sætte ind, såfremt de skal lykkes med at overgå til den nye ESG agenda. Dette skyldes i høj grad, at virksomhederne ikke er særligt modne på dataindsamling. Dette kan være påvirket af, at der har ikke været tilsvarende behov for at være lige så ajour på data, når virksomhederne har skullet afrapportere på ikke-finansielle nøgletal tidligere, grundet de generelt færre og mindre rapporteringskrav. Virksomhedernes manglende modenhed i forhold til dataindsamling, underbygges endvidere af Martin Faarborg:

"Generelt ikke særligt modne [på dataindsamling] er mit indtryk, men det skal segmenteres på størrelse, virksomheder og hvad man har arbejdet med historisk. Der er en kæmpe udfordring, og det er der alle virksomheder har en fælles udfordring." (Martin Faarborg – Bilag 4, linje 289)

Der foreligger således en fælles udfordring for virksomhederne angående data, og de efterfølgende afsnit har til hensigt at klarlægge hvilke udfordringer, som virksomhederne generelt oplever vedrørende data, herunder selve datafangsten og ligeledes valideringen af de indsamlede data.

6.5.1 Manuel proces

Det blev i afsnit 5.8 identificeret, at store danske børsnoteret selskaber såsom Novo Nordisk og Vestas indsamlede deres data på Environmental gennem aflæsning af målere og på fakturaer, hvilket selskaberne tilkendegav gennem deres accounting policies i ESG-rapporten. Der er således tale om en dataindsamlingsproces, der indbefatter manuelle procedurer, og dette ses blandt nogle af de største og mest prominente danske selskaber. Den manuelle aflæsning må antages at være særdeles tidskrævende, når man tager selskabernes størrelse i betragtning. Oven i, at processen er manuel, skal det tillægges at de opererer ud fra flere forskellige geografiske lokationer, hvilket øger informationsinputtet og datakilderne til brug for opgørelsen af klimaregnskabet. At indsamlingen af ESG data er indbefattet med manuelle- og håndbårne systemer er ligeledes noget, som Martin kender til baseret på hans arbejde med ESG og påtegning af bæredygtighedserklæringer. Han udtaler:

“Et af de selskaber hvor jeg skrev under i 7 år, kørte det mere eller mindre i håndbårne systemer og excel.” (Martin Faarborg – Bilag 4, linje 355)

Der ses hermed en tendens blandt de store danske børsnoteret selskaber, og deres metoder for dataindsamling på ESG. Deres tilgang til indsamling og bearbejdning af data afviger således fra deres databehandling af finansielle data, som alle er forankret i virksomhedernes ERP-systemer. Denne forskel er ligeledes noget som Rune Kjeldsen kommenterer:

“På den finansielle side har du jo typisk SAP eller et andet system, som ligesom omfavner det hele, men på ESG-området er kilderne til data jo vidt forskellige. Det er jo alt fra målestandere til you name it.” (Rune Kjeldsen – Bilag 6, linje 120)

Der kan stilles en undren over for, hvorfor virksomhederne har valgt at behandle ESG data på anden vis end de finansielle data, og ikke har valgt at centralisere og forankre data i et særskilt system til ESG data eller sammen med de finansielle data i ERP-systemet. Det kunne eventuelt være via et tillægsmodul til virksomhedens fakturagodkendelsessystem, der muliggør indtastningen af kilowatt-timer sammen med elregningen. Ved godkendelse af fakturaen, kunne oplysningen automatisk blive registreret i virksomhedens klimaregnskab. Således vil der blive implementeret interne forretningsgange for datahåndteringen, samtidig med at der vil blive dannet en centraliseret database for alle registrerede elregninger i koncernen. Dette vil at mindske den administrative byrde ved registrering og behandling af ESG-data, og samtidig mindske risikoen for fejlindtastning, henset til at processen vil være automatiseret.

På nuværende tidspunkt, er den fortsatte vækst i størrelse og kompleksitet blandt mange virksomheder, med lokationer og data placeret over hele verden, med til at besværliggøre afrapporteringsprocessen på ESG. Ifølge EFRAG's undersøgelse, skyldes det i høj grad at dataindsamlingen er manuel (EFRAG Appendix 4.6, 2021, s. 41). Dette er ligeledes noget, som Martin omtaler, da han blev spurgt ind til dataindsamling:

“Hvis vi ikke har så pålidelige data fra en enkelt enhed og datterselskab, så må vi estimere for den enkelte enhed. Og det er ikke særligt automatiseret, det foregår ret manuelt i Excel, og det er ikke i system.” (Martin Faarborg – Bilag 4, linje 304)

Ifølge Martin benytter flere virksomheder sig i dag af den mulighed, at hvis det ikke er muligt at fremfinde pålidelige data fra et datterselskab i en koncern, må ESG dataene estimeres. Der foreligger således en grad af skøn i forbindelse med opgørelsen, i stedet for at udarbejde rapportering på baggrund af faktisk realiseret data. Dette medfører, at pålideligheden i den interne og eksterne rapportering er mindre, samt kvaliteten generelt bliver forringet med den skønsbaseret metode.

For bedre at kunne belyse hvilken betydning den manuelle datahåndteringsproces har for virksomhederne, kan der drages paralleller til den finansielle rapportering. Måden hvorpå ESG dataindsamling håndteres i dag, vil svare til, at virksomhederne havde deres lagerliste til at ligge i Excel. Hver gang der ville blive foretaget en til- eller afgang på varelageret, skulle en medarbejder opdatere varebeholdningerne manuelt. Dette står i skærende kontrast til de automatisk registrerede lagerbevægelser, som alle store virksomheder anvender lagersystemer til at håndtere i dag, og hvor økonomifunktionen hele tiden har adgang til ajourførte data.

Et andet eksempel fra den finansielle rapportering, er en koncerns konsolideret balance. Lad os antage, at alt data fra datterselskaber, i form af saldobalancer, blev sendt til moderselskabet enkeltvis i Excel. Herefter vil der for hvert datterselskab blive foretaget manuel indlæsning af regnskabsmæssige værdier, med henblik på at foretage en manuel og håndbåret konsolidering. Hvis den manuelle håndtering af koncerninterne elimineringer, pro-rata justeringer m.v. foretages for én enhed ad gangen, vil arbejdet være enormt omfattende. Samtidig vil det være tæt på umuligt for mange virksomheder at få konsolideret deres regnskaber hver måned – processen vil simpelthen være for manuel tung, og tilmed svær at stole på, grundet risikoen for utilsigtet fejl.

Der kan argumenteres for, at de to eksempler vil være gangbare i mindre virksomheder/koncerner, hvor data omfanget er mere begrænset, men når der er tale om store koncerner vil det være for komplekst, upræcist og for omfattende at håndtere sine finansielle data på denne måde.

Den manuelle håndtering er således en stor begrænsning i skalerbarheden af dataindsamling for mange virksomheder. Det er ligeledes vitalt for kvaliteten af rapporteringen, at der ikke er interne processer og kontroller lignende på det finansielle område, som understøtter dataindsamlingen for ESG. Forfatterne har således undret sig over, hvorfor der ikke anvendes traditionelle informationssystemer til at håndtere ESG data, men har samtidig konstateret, med udgangspunkt i undersøgelser fra EFRAG, at traditionelle informationssystemer ikke har vist sig at være agile eller skalerbare nok. Informationssystemerne har ikke i tilstrækkelig grad kunnet sammenkoble interne og eksterne datakilder, som kan understøtte behovet for rapportering af ikke-finansielle data gennem hele værdikæden. Dog er selskaber som SAP, Oracle m.fl. i gang med at udvikle systemer til håndteringen af ESG data (EFRAG Appendix 4.6, 2021, s. 41). Jf. Rune Kjeldsen er der imidlertid ikke noget i vejen for brugen af mindre digitale løsninger, da han blev spurgt ind til dataindsamling og data validitet:

*“Bare fordi man bruger Excel eller mails er det jo nødvendigvis ikke en dårlig måde at gøre det på.
Man skal bare have nogle struktureret processer der understøtter det.”
(Rune Kjeldsen – Bilag 6, linje 129)*

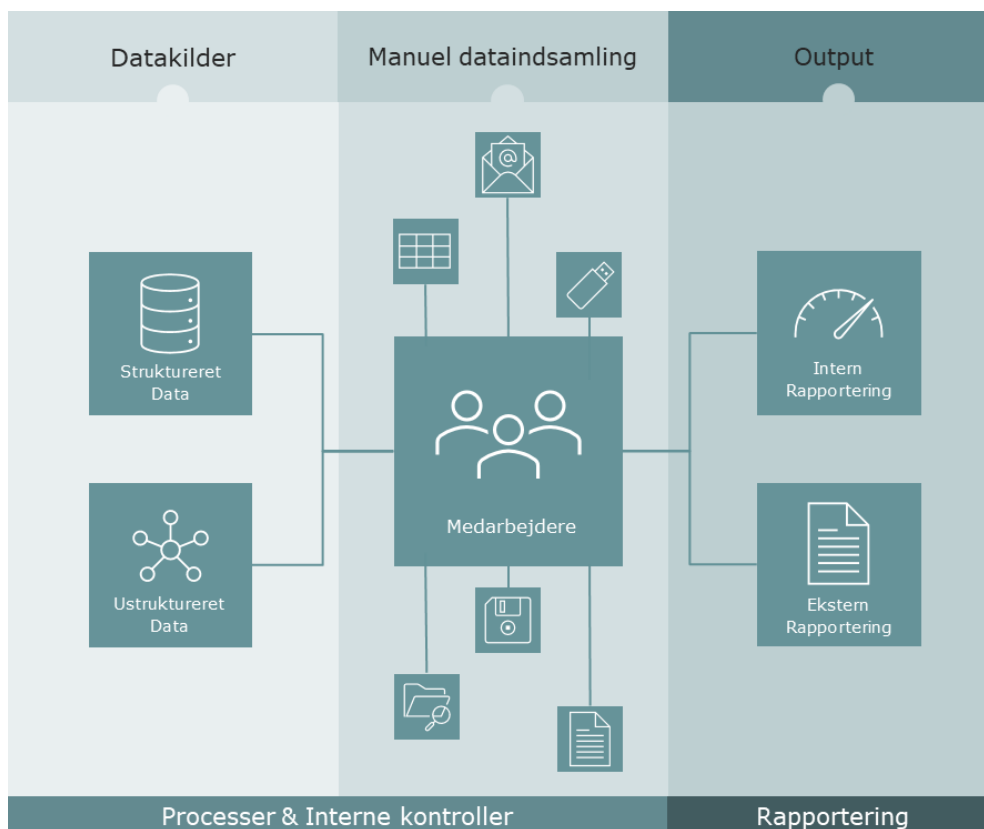
Her understreges vigtigheden af at få implementeret nogle forretningsgange i organisationen, der understøtter rapporteringsprocessen med henblik på at kunne rapportere på nogle valide data. Dette er Martin Faarborg tillige enig i. Han understreger, at virksomhederne har behov for at sætte datahåndteringen i system, således det sikre ensartetheden, pålideligheden og fuldstændigheden af virksomhedens data (Martin Faarborg – Bilag 4, linje 410).

Når procedurerne for dataindsamling og datahåndtering ikke er understøttet af applikationssystemer, men derimod kræver manuel indsamling og bearbejdning, så stiller dette nogle andre krav til virksomhederne. Dette er bl.a. at få etableret nogle strukturerede processer og kontroller. For at virksomhederne kan lykkes med at få etableret det, handler det om at forankre ESG i virksomheden, hvilket tidligere er blevet belyst i afsnit 6.3. I denne forbindelse er det vigtigt, at de medarbejdere som skal udføre processerne og kontrollerne, er bekendte med hvorfor de gør det, og besidder de fornødne kompetencer til at udføre de rette handlinger. Rune uddyber det, med denne observation ved hans kunder:

*“Typisk har man ejere for hver KPI, og der er nogle KPI-folk der indsamler data til den ejer.
Problemstillingen er at typisk ved ejeren godt hvad det handler om, Co2 emissions, risikoen mv. Men lige så snart du går ned til de folk, som faktisk samler data ind, så er har de ikke samme baggrund, og de gør det de får besked på, men forstår ikke helt hvorfor de gør det. Så opstår risikoen for fejl”
(Rune Kjeldsen – Bilag 6, linje 145)*

Der foreligger således en opgave for virksomhederne i at få uddannet de medarbejdere, som skal sidde med dataindsamlingen- og håndteringen af ESG-data, således processerne og de interne kontroller er betryggende, med henblik på at levere pålidelige og fuldstændige data. Typisk har de medarbejdere, som har håndteret virksomhedernes ikke-finansielle data, været placeret i kommunikationsafdelinger. Disse medarbejderne har ikke har været vant til at arbejde med datahåndteringsprocesser og interne kontroller, som typisk er forankret i finansafdelingerne (Claus Lyngsøe – Bilag 7, linje 12).

Det kan således opsummeres, at de væsentligste forhold som virksomhederne bør fokusere på fremadrettet, er at få implementeret og sikret fornødne processer og interne kontroller, for at understøtte den manuelle dataindsamling. Dette er vigtigt for at øge validiteten af data. Herudover er det vigtigt, at virksomhederne får forankret ESG i hele virksomheden, og at medarbejderne får den nødvendige uddannelse i datahåndteringen, således pålideligheden og fuldstændigheden sikres. Dette har til hensigt at understøtte, at den rapportering virksomheden aflægger, er retvisende. Disse betragtninger omkring dataindsamling på ESG er illustreret i figur 6.3 nedenfor. Her er trænede og dygtige medarbejdere nøglen til at sikre, at der kan rapporteres eksternt og internt, med udgangspunkt i forskellige typer af data. Processer og interne kontroller skal være med til at sikre, at medarbejderne kan levere dette.

Figur 6.3 – Illustration af manuel ESG dataindsamling og behovet for trænedede medarbejdere til at konsolidere input, for at skabe rapportering med høj kvalitet. Kilde: egen tilvirkning

6.5.2 Dataindsamling på E, S og G

Dataindsamlingen på E, S og G er omfattende, hvilket skyldes, at datakilderne til brug for ESG-rapporteringen indeholder interne så vel som eksterne datakilder og er placeret over hele virksomhedens værdikæde. Datainputtet til brug for ESG-rapporteringen spænder således bredt, og der foreligger en forskel i tilgængeligheden og kvaliteten af data alt efter, om der er tale om data på E, S eller G. Dette er ligeledes noget, som kommer til udtryk på baggrund af det afholdte interview med Martin, jf. nedenstående citat:

“Det er derfor den er så bred den her ESG-rapporterings agenda, det kan godt være at vi har gode data på Health and safety, men så halter vi måske på klimadata.”

(Martin Faarborg – Bilag 4, linje 313)

Det fremgår her, at Health & Safety er rapporteringsområder, hvor der foreligger gode data. Dette kan f.eks. være antal sygedage pr. FTE, arbejdsrelaterede skader i året m.v. Han pointerer endvidere at klimadata kan give udfordringer, hvilket kan tilskrives tilgængeligheden af data. Der vil i de kommende underafsnit blive foretaget en gennemgang af hvert rapporteringsområde, der har til hensigt at undersøge dataindsamlingen nærmere for de enkelte elementer.

Environmental

Dataindsamlingen på Environmental omfatter blandt andet energiforbrug, vandforbrug samt Co2 udledning i scope 1, 2 og 3. "E" forekommer at være det rapporteringselement, hvor det er sværest at få indsamlet pålidelige og fuldstændige data, særligt grundet scope 3, hvilket også kommer til udtryk gennem nedenstående citat:

"Det er nok sværest på E. Særligt når man kommer ud i scope 3, for der bliver man nødt til at engagere sig med leverandører og kunder, og samfundet generelt, og stille krav til andre." (Martin Faarborg – Bilag 4, linje 339)

For at kunne rapportere på f.eks. energi- og vandforbrug kræver det alene, at virksomheden forholder sig til interne data i virksomheden, som kan erhverves gennem måleraflæsninger eller aflæsninger på modtaget fakturaer fra energi- og vandselskaber. Således har virksomhederne mulighed for at tilgå dette data, omend indsamlingen heraf forekommer at være yderst manuel, hvilket stiller nogle krav til de medarbejdere som står for datahåndteringen, hvilket har været tidligere omtalt i afsnit 6.5.1.

Det bliver mere komplekst, når der skal foretages måling og beregning af Co2 udslip. Scope 1 og 2 data kommer fra datakilder, som befinder sig internt i virksomheden og er således noget virksomheden har kontrol over. Udfordringen med scope 1 og 2 kan primært relatere sig til koncerner, der har udenlandske datterselskaber, som er lokaliseret i lande, hvor klima og Co2 udledning er af lavere prioritet. Der kan således reflekteres over, hvorvidt det er muligt at indhente pålidelige Co2 data fra datterselskaber i eksempelvis Kina. Hvordan kontrolleres den grønne andel af energiforbruget nøjagtigt? Hvad sker der med spildevand og anden udledning? Kina er et land som i nogen grad er underlagt censur, hvilket kan begrænse deling af informationer mellem landegrænser. Udover dette, så er virksomheders ESG-afdelinger typisk centraliseret, hvorfor det kan give udfordringer at få forankret ESG agendaen på alle leder og kanter i koncernen.

Når det kommer til scope 3 er virksomheden afhængig af at kunne få leveret data fra værdikæden. Det er her hvor virksomheden bliver nødt til at stille krav til sine leverandører og kunder om at kunne levere data på, hvordan udledningen kommer til udtryk gennem producerede varer og shipping af de producerede varer til kunderne. Det vil i afsnit 6.5.3 blive nærmere gennemgået, hvordan scope 3 behandles.

Social

Overordnet set er data på sociale KPI'er lettere tilgængelig for virksomhederne. Dette er blandt andet KPI'er såsom medarbejderomsættelighed, underrepræsenteret køn i bestyrelsen og i ledelsen samt KPI'er på Health & Safety. Årsagen til, at denne type data er nemmere tilgængelig skyldes i høj grad, at der er tale om data som ligger internt i virksomheden. Her er der ikke behov for involvering af eksterne interessenter, hvilket også er noget, som kommer til udtryk gennem nedenstående citat fra Rune:

“På S har du typisk bedre data til rådighed for at kunne måle de ting. Det er typisk interne data som du styrer centralt, så det er ikke altid at du skal ud i enheden og samle det op.” (Rune Kjeldsen – Bilag 6, linje 170)

Det fremgår her, at de data som skal anvendes til brug for rapportering på S, understøttes af et centralt system, hvorfor der som udgangspunkt ikke er behov for at indsamle data fra de lokale enheder i koncernen. Dataindsamlingen vil i vid udstrækning kunne håndteres gennem koncernens HR-system, og der er således ikke tale om manuelle data på samme vis som under E.

Governance

Governance, der omfavner god forretningsetik, ordentlighed og god virksomhedsstyring er vigtigt for at en virksomhed kan opnå et stærkt brand og fremstå attraktiv over for investorer. Hvordan virksomheder skal måle på G i henhold til GRI-standarden foreligger der ingen definerede parametre på, og det er endnu uvist om dette bliver mere stringent, når CSRD bliver implementeret. Det blev i afsnit 5.8.3 kort præsenteret hvilke rapporteringsparametre, som Novo Nordisk, Vestas og DSV offentliggjorde i deres bæredygtighedsrapportering, hvor der primært blev rapporteret på whistleblowerordning, træning af medarbejdere i code of conduct og leverandørinspektioner mv. Der er for rapportering på governance således tale om forhold, der primært beror sig på interne data, som virksomheden har mulighed for at kontrollere, hvilket øger pålideligheden og fuldstændigheden af data.

6.5.3 GreenHouseGas Protocol Scope 3

GHG Protocol er verdens mest udbredte standard for opgørelse af drivhusgasser. Frameworket klassificerer udledningen i scope 1, 2 og 3, hvor scope 3 er alle de indirekte udledninger genereret af virksomhedens forsyningskæder. Frameworket er nærmere redegjort for i afsnit 5.8.1

Scope 3 er klart mest omfattende at rapportere på i forhold til scope 1 og 2, fordi det kræver at hele virksomhedens forsyningskæde af leverandører har tilgængelige data på området. Naturligt er det problematisk for mange virksomheder at få samlet alt den data ind, fordi det er manuelt og fordi det skal komme så mange steder fra. En central indrapportering for disse data vil være en løsning, men ifølge Martin en svær mission, fordi det ikke kun er Europa, men hele verden der skal indhentes data fra.

“Hvis alle rapporterede klima-data ind et centralt sted, så vil det være nemmere at få sin scope 3 data - og den vision er jo fantastisk, men hvem af dem der skal gøre det? Og kan man gøre det konsistent?” (Martin Faarborg – Bilag 4, linje 292)

Netop det at få hele din forsyningskæde af leverandører til levere data bliver problematisk. Historisk kan det siges, at mange leverandører ikke har været glade for datadeling generelt, fordi det har været indpakket i forretningshemmeligheder (BCG, 2022). Der er altså indledningsvist en barriere, der bliver nødt til at overkommes med tillid mellem kunde og leverandør, før at der kan ske deling af data. Mange store virksomheder kan muligvis diktere over for deres leverandører, at de kræver denne information for at ville handle med dem. Der vil dog også være de mindre virksomheder, som vil få svært ved at

kræve det, hvis de ikke har samme muskler til at stille sådanne krav. I Europa og USA vil der komme stor fokus på ESG, og dermed vil alle virksomheder, der ligger i den vestlige verden, være tvunget ind under den samme rapporteringsagenda inden for få år. Derfor vil det blive lettere at tilgå data så længe at dine aktiviteter er centreret i vesten, og det bliver normalt at datadeling forekommer. I Asien eller Afrika vil det blive en anden opgave at få data fra sine leverandører, som understreges af Søren Alsen:

”Det der bliver problemet i det her, at få data på hvor meget strøm/vand/varme det støberi som du bruger ude i Kina, Østeuropa eller et helt tredje sted forbruger.” (Søren Alsen – Bilag 5, linje 181)

Unægtelig er der mange vestlige virksomheder, som har aktiviteter i Asien, og flere har angiveligt deres største klimasyndere liggende i deres forsyningskæde og produktion. Derfor bliver informationen fra disse lande heller ikke ubetydelig, og heller ikke noget virksomheder kan se bort fra at have med. Flere virksomheder må nok også anerkende, at hvis man ikke allerede har været i gang med at indsamle scope 3 data, så er der ikke lang tid til 2024. I det tilfælde der bliver behov for alternative metoder for flere virksomheder, mener Martin.

”Hvis man ikke har håndfaste data [Scope 3] til at underbygge, så må man estimere nogle data for ellers kan man ikke få det til at fremstå troværdigt” (Martin Faarborg – Bilag 4, linje 172)

Hvis man alligevel får adgang til data fra sin leverandører, så rejser det næste spørgsmål sig: Hvor valide er scope 3 data? I de foregående afsnit er det analyseret, hvor stor en del af dataindsamlingen der er manuel, og hvordan det manuelle er afhængige af kontroller og dygtige medarbejdere til at sikre fuldstændighed og kvalitet af data. Det er ikke givet, at mindre leverandører har de samme ressourcer til at opgøre deres udledninger lige så nøjagtigt. Her er der altså igen behov for uddannede medarbejdere i virksomhederne, der sikrer, at den data der modtages, bliver valideret forinden den medtages i en rapportering.

6.6 Delkonklusion

Udrulningen af CSRD kommer til at medføre en omfattende opgave for mange virksomheder, når der skal rapporteres på ESG elementer i ledelsesberetningen. Alle rapporteringsområder i direktivet kan i nogen grad medføre udfordringer for alle virksomheder, når der skal udarbejdes en strategi, initiativer skal implementeres og der skal følges op på performance. De største virksomheder kommer til at have en fordel i tilpasningen til CSRD, hvor mange allerede i nogen grad har forholdt sig til ESG under det gamle NFRD. Dog vil der være flere af nedenstående udfordringer, som er gældende for alle virksomheder, der bliver omfattet.

- Strategien bliver for mange et forretningskritisk tiltag, som skal startes på højeste niveau i bestyrelsen. Udfordringerne bliver at udarbejde en strategi, som er tilpasset den enkelte forretnings bæredygtige fokusområde, og få klart og tydeligt defineret hvilke tiltag der skal implementeres i forretningen.

- Implementering af alt nyt er svært, og det er ingen undtagelse på ESG. Implementeringen af de strategiske tiltag skal forankres i politikker og udrulles i forretningsgange. En succesfuld implementering skal forankres bredt i forretningen, og kan ikke kun være centreret om en mindre administrativ afdeling, hvis det forretningsmæssige og rapporteringsmæssige udbytte skal være af høj kvalitet.
- Performance measurement bliver en balancegang imellem gerne at ville kommunikere de individuelle kommercielle tiltag, som man har gjort for en mere bæredygtig forretning, og ikke komme til at overskride reelle bæredygtige tiltag.
- Den helt store udfordring for mange virksomheder bliver at sikre en dataindsamling, der er fuldstændig og hvor data er valide. Indsamling og opgørelse af environmental data bliver sværest for de fleste virksomheder, fordi data er forbundet med større usikkerhed, og som det er i dag, er der ikke meget systemunderstøttelse hertil. Særligt er scope 3 data dér, hvor virksomhederne ikke har fuld kontrol og rådighed over data, en stor udfordring at indhente valide data på.

Analyse

Hvordan vil virksomhedernes udfordringer med rapportering efter CSRD, aflede udfordringer for revisor med afgivelse af den lovpligtede reviewerklæring på ESG-rapporten?

7	ANALYSE – REVISORS UDFORDRINGER MED REVIEWERKLÆRING PÅ ESG-RAPPORTEN	55
7.1	INDLEDNING TIL ANALYSEN	55
7.2	REVISORS PLANLÆGNING AF REVIEWHANDLINGER	55
7.2.1	ESG processer og virksomhedens modenhed	56
7.2.2	Fastlæggelse af væsentlighedsniveau	59
7.3	REVISORS KOMPETENCER	61
7.3.1	Uddannelse af revisor	62
7.3.2	Risikoen for Greenwashing	64
7.4	REVISORS UDFØRSEL AF REVIEWHANDLINGER	65
7.4.1	Manuel dataindsamling	65
7.4.2	Skønsbaseret opgørelser af scope 3	66
7.5	DELKONKLUSION	69

Formål med afsnittet

Formålet med dette afsnit er at analysere revisors udfordringer med at afgive reviewerklæring på ESG-rapporten. Dette gøres med udgangspunktet i de findings som blev analyseret under virksomhedernes udfordringer, og på baggrund af interview med statsautoriserede revisorer fra Deloitte og PwC.

7 Analyse – Revisors udfordringer med reviewerklæring på ESG-rapporten

7.1 Indledning til analysen

De udfordringer og komplikationer virksomheder vil komme til at opleve med rapportering på ESG under CSRD, vil få en afledt påvirkning på revisors arbejde med den lovpligtige reviewerklæring.

Nærværende kapitel indeholder en analyse af, hvilke generelle udfordringer revisor vil komme til at opleve, når revisor skal afgive erklæring på ESG efter de nye CSRD krav. Analysen er struktureret efter de to faser i revisors arbejde - planlægning og udførelse. Revisors konklusion på reviewerklæringen, er medtaget som perspektivering og diskussion i afsnit 9. Udover de to faser, vil revisors kompetencer til at underskrive en ESG erklæring ligeledes blive undersøgt nærmere.

Analysen belyses hovedsageligt gennem interviews med partnere og statsautoriserede revisorer fra Deloitte og PwC, som alle har haft berøringsflade med ESG, eller underskrevet ESG erklæring. Dermed har interviewrespondenterne tilsammen en masse erfaring inden for revision, og ligeledes har alle erfaringer med ESG fra deres kundearbejde.

7.2 Revisors planlægning af reviewhandlinger

For at revisor kan afgive en erklæring med begrænset grad af sikkerhed på ESG-rapportering kravene, vil det kræve at revisor får erklæringsopgaven planlagt på behørig vis. Formatet af CSRD endnu er ukendt, og der foreligger således ikke et kendskab fra revisors side til, hvad der helt konkret skal gives sikkerhed på. Derfor er det relevant at undersøge, hvordan revisor forventer at gå til opgaven som helhed. Afsnittet her har således til hensigt at analysere, hvad revisor skal være opmærksom på i planlægningsfasen af sit review.

Revisor skal planlægge erklæringsopgaven, således den bliver udført mest effektivt. Revisor skal herunder forholde sig til opgavens omfang, tidmæssige placering samt vurdere hvilke handlinger der skal udføres, for at kunne afgive en erklæring (IAASB, 2016). Da CSRD er et nyt rapporteringsformat, som hverken virksomhederne eller revisor er bekendt med omfanget af, øger dette kompleksiteten for begge parter. Det er således essentielt, at revisor involverer sig i virksomhedernes ESG-rapportering i god tid og gerne inden det regnskabsår, hvor der skal afgives en påtegning. Rune Kjeldsen understreger hvordan praksis normalt er, når en kunde ønsker en erklæring på sin ESG-rapportering:

“Det vi typisk plejer at gøre det er, at vi går ud 1-2 år inden, og laver procesgennemgang med virksomhederne inden vi skal give en erklæring på det for at være sikker på, at vi ligesom får pin-pointet hvor er fejlkilderne og hvad skal optimeres” (Rune Kjeldsen - Bilag 6, linje 124)

Ovenstående citat relaterer sig til de erklæringsopgaver, som Rune allerede har været med til at afgive på ESG historisk. Det vurderes ligeledes at være en relevant øvelse ved overgangen til CSRD, da omfanget af de nye obligatoriske KPI'er, bæredygtighedsstandarder mv. kommer til at være en omvæltning. Det vil i de følgende underafsnit blive videre analyseret, hvordan revisor skal forholde sig til planlægningen af reviewhandlinger.

7.2.1 ESG processer og virksomhedens modenhed

At virksomheden får klarlagt en bæredygtig strategi, er et centralt punkt i det nye direktiv. Der foreligger ingen guidelines til hvordan strategien skal laves, men det er vigtigt at virksomheden får illustreret sin purpose, vision og mission, samt hvor virksomheden ønsker at gøre en forskel. Det vil altså sige, at virksomheden skal arbejde med ESG som en central del af sin forretningsmodel. Strategien skal være med til at sikre, at virksomheden får udarbejdet nogle ESG relaterede processer, der skal være med til at understøtte, at virksomheden kan realisere sin strategi. Hvorvidt en virksomhed er moden i ESG-agendaen, kan klarlægges efter hvor dygtige virksomheden er til at arbejde med bæredygtighedsstrategi samt at få etableret nogle processer, der understøtter rapporteringen. Under de afholdte interviews er respondenterne forespurgt til, hvorledes de vurderer modenheden blandt virksomhederne er på nuværende tidspunkt – hertil udtaler Søren:

“Jeg tror egentlig de er OK modne, fordi nu har de jo arbejdet med en mere light version af det [NFRD] qua de her §99 krav i ledelsesberetningen, som efterhånden har en 5-6 år på bagen, som jo har den samme tretrinsraket: hvad er vores politik, hvad er det vi gør og hvordan afrapporterer vi på det?” (Søren Alsen – Bilag 5, linje 9)

Det fremgår jf. citatet, at virksomhederne til en vis grad har været vant til at arbejde med politikker, processer og afrapportering. Hermed har virksomhederne et udgangspunkt at bygge ovenpå i forbindelse med implementeringen af CSRD, hvorfor revisor ligeledes har noget at revidere ud fra. Det med at virksomhederne er relativt modne og har været vant til at arbejde med ESG, er ligeledes noget som underbygges af Claus (Claus Lyngsøe – Bilag 7, linje 5). Dog udtaler Claus umiddelbart i forlængelse heraf:

“... men man skal ikke undervurdere den ændret vinkel der er på de tal, som man nu skal til at have styr på. (Claus Lyngsøe – Bilag 7, linje 10)”

I forhold til den modenhed som Søren og Claus kender fra deres kunder, så er det ligeledes noget, som Rune kender fra hans arbejde med reviewerklæringer på ESG:

“På mange af mine kunder giver vi allerede en reviewerklæring på ESG, men vi giver det så på færre KPI'er end den fulde “pakke” [CSRD] som kommer nu her. Så jeg vil sige at virksomhederne er langt med det, men det er tydeligt at se, at man skal sætte sig meget mere ind i detaljerne omkring det” (Rune Kjeldsen – Bilag 6, linje 65)

De største danske virksomheder har således indsigt i, hvad det vil sige at rapportere på ESG efter de nuværende NFRD krav, men som Claus pointerer, skal man som revisor være opmærksom på den ændrede vinkel. Hvorvidt virksomhederne er forholdsvist modne, afhænger i høj grad af, hvorvidt ESG ses som værende et forretningskritisk parameter for virksomheden. Det er således interessant at kigge nærmere ind i hvor gode virksomhederne egentligt er til ESG-rapportering, især hvis det sammenholdes med den finansielle rapportering – hertil udtaler Rune:

“For langt de fleste virksomheder er niveauet for ESG-rapportering væsentligt under det for den finansielle rapportering, altså man er overhovedet ikke lige så moden” (Rune Kjeldsen – Bilag 6, linje 44)

Virksomhederne er naturligt nok ikke lige så modne på ESG, som de er på den finansielle rapportering - uagtet at de måtte have erfaring med ESG fra tidligere. Det er således interessant for revisor indledningsvist at få undersøgt, hvor moden virksomheden er i ESG processer og databehandling generelt, da dette kommer til at have betydning for de handlinger, som revisor skal planlægge at udføre. I forhold til de handlinger, som revisor skal planlægge at udføre, kan der reflekteres over, hvorvidt det er muligt for revisor alene at bero sig på forespørgsler og analytiske handlinger, som er standard for en reviewerklæring. Med kendskab til umodenheden på ESG området, kan det for revisor blive relevant med en større gennemgang af virksomhedens interne processer og kontroller - eventuelt med supplerende substanshandling. Det fremgår nedenfor, at der er behov for en bedre forståelse af virksomhedens processer på ESG end der måske er på det finansielle område.

“Det kræver, at der er en væsentligt bedre procesforståelse end der måske er på det finansielle område. Hvis virksomhederne fx anvender SAP, så ved du nogenlunde hvilken type processer som de følger versus ESG området hvor det er vidt forskelligt” (Rune Kjeldsen – Bilag 6, linje 62)

Revisor til have et større behov for at forstå den enkelte virksomheds processer inden for ESG, da der forekommer en større individualitet i ESG processer, grundet færre standarder på området. Som det tidligere er belyst, så anvender virksomhederne generelt meget manuelle og håndholdte løsninger til at indsamle og håndtere ESG data. Dette er medvirkende til, at der forekommer forskellige procedurer i virksomhederne, når disse sammenlignes med hinanden. Det bliver således sværere for revisor at kapitalisere på knowhow, inden for proces- og kontrolforståelser, som revisor kan have erhvervet fra erklæringsafgivelser ved andre virksomheder.

Det forhold, at virksomhederne anvender manuelle og håndholdte løsninger til at håndtere data, samt det faktum at data ligger flere forskellige steder i organisationen, og disse data ikke er direkte understøttet af et informationssystem, er noget som øger risikobilledet for revisor. Dette giver Claus udtryk for, jf. nedenstående citat:

“Der er ikke nogen tvivl om, at hvis man ser på risici i forhold til at man skal afgive en påtegning om hvorvidt data i alt væsentlighed er korrekt opgjort, om end med en lavere grad af sikkerhed, så er der ikke nogen tvivl at det peger ind i en højere risikovurdering fordi hvordan sikre man fuldstændigheden af ikke-finansielle data. Der er det måske en lille smule nemmere at forholde sig til

fuldstændigheden i et ERP-system selvom der også er nogle iboende begrænsninger. Men risikoen bliver måske endnu større når man kommer ud i noget, som ligger udenfor nogle integreret systemer og som måske ligger forskellige steder i organisationen... (Claus Lyngsøe – Bilag 7, linje 24)

Som det blev nævnt under afsnit 6.5.1, er der på nuværende tidspunkt ingen informationssystemer, som besidder det rigtige design til i en tilstrækkelig grad at kunne sammenkoble interne og eksterne datakilder, der kan understøtte rapportering af ikke-finansielle data gennem hele værdikæden. Der foreligger således en forøget risiko for revisor, hvilket dels kan tilskrives de relativt umodne processer, og dels også forhold, at det er første gang, at revisor skal til at afgive en erklæring på så omfattende et rapporteringsformat. Hermed vil revisor i overvejende grad skulle forsøge at øge komforten omkring erklæringsemnet. Dette vil forventelige gøres ved at udføre yderligere handlinger end blot de typiske reviewhandlinger såsom forespørgsler og analytiske handlinger. Dette kommer også til kende jf. nedenstående citat af Martin:

“Netop når systemer, processer og kontroller er så umodne, kan vi ikke forlade os på, så vi blev nødt til at teste substansen, selv om der er tale om en erklæring med review, hvor man mest laver analytiske handlinger. Selvfølgelig kan du også, når du får datasæt over flere år lave sammenligninger og forklaringer, og års udviklinger. Men vi blev nødt til at teste en del data og man finder også flere simple fejl; indtastningsfejl, definitionsfejl og manglende enheder.”
(Martin Faarborg – Bilag 4, linje 361)

Der kan være udfordringer med alene at bero sig på analytiske handlinger og forespørgsler, hvilket skal ses som en konsekvens af de umodne processer, kontroller og systemer. Herudover vil det for revisor ligeledes være svært at udføre analytiske handlinger, når der ikke foreligger et datasæt til brug for sammenligning på tværs af perioder. Derfor er der fra revisors side behov for at teste data via substanshandlinger, hvilket bekræftes af Rune (Rune Kjeldsen – Bilag 6, linje 34). Hvorvidt revisor på sigt, vil være i stand til alene at udføre forespørgsler og analytiske handlinger ved afgivelse af reviewerklæring, er endnu uvist - men ifølge Rune er der fortsat lang vej at gå:

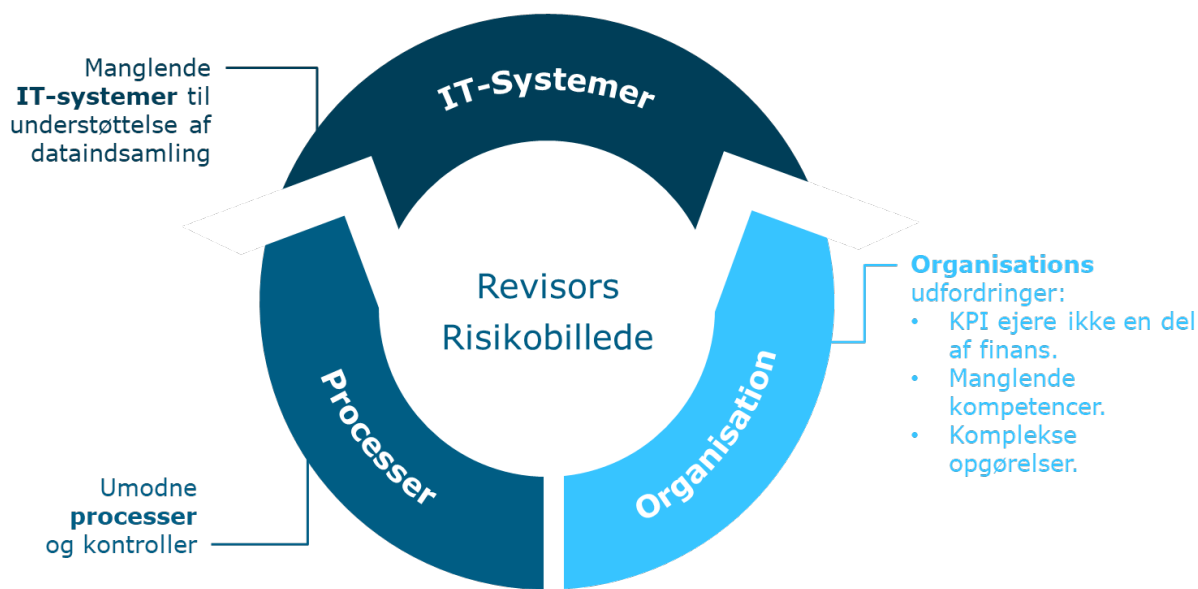
“Der er et enormt stykke arbejde, synes jeg. Selv hvis du tager de virksomheder som er allerbedst til det her, så er der stadig et stykke vej at gå.” (Rune Kjeldsen – Bilag 6, linje 33)

Virksomhedernes modenhed inden for processer, kontroller og datahåndtering, er alle centrale elementer i revisors planlægning af reviewhandlinger. Udover disse elementer, er det ligeledes vigtigt for revisor at opnå en forståelse for, hvordan virksomhederne evner at kommunikere ESG strategi ud i organisationen, samt får sikret en naturlig forankring i finans. Som belyst i afsnit 6.5.1 er det vigtigt, at virksomhederne får ansat eller uddannet kompetente medarbejdere til at stå for datahåndteringen af ESG. Det skyldes, at det er medarbejderne som skal drive processerne og de interne kontroller for, at virksomheden skal kunne levere pålidelige og fuldstændige data. Så længe at processerne for dataindsamlingen foretages manuelt, kan der argumenteres for, at det for virksomhederne er vigtigt at datafangsten er decentraliseret. Således bør udenlandske datterselskaber selvstændigt have ansvar for deres egne ESG data, da det kan være svært for et centraliseret ESG team manuelt at indsamle data på tværs af koncernen.

Virksomhedernes processer, interne kontroller, IT-systemer samt organisation som helhed, er alt sammen noget, som kan påvirke revisors risikobillede i planlægningen af reviewhandlinger. Des mere umoden en virksomhed er, jo højere risiko vil revisor typisk kigge ind i ved afgivelsen af en erklæring. Dette skyldes, at revisor vil have behov for at øge komforten omkring erklæringsafgivelsen for at undgå væsentlige fejl, hvilket kan realiseres gennem yderligere tests, f.eks. substanshandlinger. Dette forhold er også noget, som kommer til udtryk gennem følgende citat fra Claus:

“For at vi kan udføre det effektivt [revisionen] så kræver det også at virksomheden har et apparat med nogle processer osv. Det vil også være en dyrere øvelse hvis de ikke har de processer sat i spil, fordi så skal vi ligesom trykteste nogle flere ting” (Claus Lyngsøe – Bilag 7, linje 65)

Der er således en række parametre, der kan påvirke revisors risikovurdering af virksomheden, hvilket kommer til at få indflydelse på omfanget af test og erklæringsafgivelsen i øvrigt. Nedenfor er de vigtigste elementer, som kan påvirke revisors risikobillede, opsummeret i figur 7.1.

Figur 7.1 – Illustration af forhold der påvirker revisors risikobillede ved CSRD. Kilde: Egen tilvirkning.

7.2.2 Fastlæggelse af væsentlighedsniveau

Et væsentlighedsniveau anvendes til at vurdere hvorvidt oplysninger i et erklæringsemne er væsentlige eller ej, og er essentielt for planlægningen af reviewhandlinger. Den revisionsmæssige standard, ISA 320 (udarbejdet af IAASB), kan anvendes til at definere væsentlighed ud fra et revisionsmæssigt synspunkt og definerer væsentlighed som værende:

“fejlinformationer, herunder udeladelser, betragtes som væsentlige, hvis det med rimelighed kan forventes, at de enkeltvis eller tilsammen påvirker de økonomiske beslutninger, som brugere træffer på grundlag af regnskabet.” (IAASB, 2009)

Der er således tale om, at fejlinformationer er væsentlige, når det kan påvirke regnskabsbrugers beslutningstagen, hvilket danner grundlaget for det niveau som revisor skal anlægge sit væsentlighedsniveau efter. I fastlæggelsen af væsentlighedsniveauet vil revisor anvende et benchmark med en tilhørende faktor, hvor benchmark vil være baseret på det, som den primære regnskabsbruger vil være mest interesseret i. Tages der udgangspunkt i en finansiel rapportering, vil benchmark f.eks. kunne være omsætning, resultat før skat eller egenkapital mv. (IAASB, 2009). For yderligere beskrivelse af overvejelser i relation til fastlæggelse af et væsentlighedsniveau på en finansiel rapportering, henvises der til ISA 320, da det ikke bliver videre afdækket i denne afhandling.

Dette afsnit har til hensigt at analysere, hvorledes revisor fastlægger et væsentlighedsniveau, når der skal afgives erklæring på en bæredygtighedsrapportering efter CSRD, og søger således at identificere hvilke udfordringer dette kan give revisor. Indledningsvist er interviewpersonerne blevet spurgt til, hvordan man fastlægger væsentlighedsniveau på ESG og hvordan vurderes regnskabsbrugers væsentligste benchmark, hvortil Rune svarer:

“Det er jo lidt anderledes fordi det er jo ikke bare 5% af resultat før skat eller 10%. Det bliver ofte individuelt baseret pr. KPI. Typisk gør vi det, at vi kigger meget på de KPI'er virksomheden har. Lad os sige en virksomhed har 30 KPI'er, så vil der måske være 5 KPI'er der virkelig er interessante, som er de KPI'er virksomheden bliver analyseret- og målt på. Så er der 25 KPI'er som måske er lidt mindre interessante. Så plejer vi at sætte ind på de vigtigste KPI'er for stakeholders og her kører vi med lavere væsentlighedsniveau og på de andre KPI'er [mindre interessante] kan vi så køre med lidt højere væsentlighedsniveau.” (Rune Kjeldsen – Bilag 6, linje 95)

Det fremgår her, at der anvendes et differentieret væsentlighedsniveau, som fastlægges på baggrund af det enkelte KPI, hvor vigtigheden af KPI'et for regnskabsbruger er med til at bestemme, hvor hårdt revisor går til værks i fastlæggelsen af væsentlighedsniveauet. Anvendelsen af differentierede væsentlighedsniveauer er alene noget, som sjældent anvendes i den finansielle rapportering, men anvendes i større grad på ESG. Dette skyldes i overvejende grad forskellen mellem de enkelte KPI'ers vigtighed over for regnskabsbruger og det er således det enkelte KPI, der agerer benchmark i fastlæggelsen. I forlængelse af ovenstående citat uddyber Rune, hvilken faktor der anvendes på benchmark, som danner grundlaget for det niveau som væsentlighedsniveauet ender med at blive:

“Vi bruger typisk mellem 0-5% af KPI-størrelse. Så vi er sjældent over 5%. Men hvordan det baseres/fastlægges findes der jo ikke nogen god revisionsstandard for, så det er meget individuelt baseret og påvirket af Kendskab til virksomheden og følsomheden i dataflow samt hvor høj er risikoen for at der opstår fejl.” (Rune, linje 103)

Der anvendes således en faktor svarende til 0-5% af KPI-størrelse. Dog er vurderingen for fastlæggelsen meget individuelt baseret og afhængig af forhold som det generelle kendskab til virksomheden, risiko for fejl, datafølsomhed og hvor vigtigt KPI'et er for regnskabsbruger. At fastlæggelsen er baseret på en individuel vurdering af det enkelte KPI samt de anvendte procentsatser, er ligeledes noget, som Claus tilkendegiver i interviewet (Claus Lyngsøe – Bilag 7, linje 56).

Udfordringerne ved at fastlægge et væsentlighedsniveau på de ikke-finansielle nøgletal skyldes, at der ikke er tale om en "one-size fits all" øvelse. Revisor skal således for den enkelte virksomhed klarlægge hvilke KPI'er er vigtigst for stakeholders, herunder særligt den primære regnskabsbruger, med henblik på at vurdere hvilke KPI'er skal have et lavere væsentlighedsniveau end resten, såfremt revisor vurderer et behov for at differentiere væsentlighedsniveauet. Der er således mange KPI'er at sondre imellem, hvorfor det øger kompleksiteten ved at fastlægge et væsentlighedsniveau. Dermed vil det være forventeligt, at revisor vil være mere forsigtig i fastlæggelsen af væsentlighedsniveauet, når der for første gang skal afgives erklæring efter CSRD, hvilket kommer til udtryk gennem følgende citat:

"Indtil vi har lært formatet og kunderne at kende, vil der til at starte med blive anvendt et lavt væsentlighedsniveau." (Søren Alsen – Bilag 5, linje 131)

Der er altså en klar forventning til, at man vil se lave væsentlighedsniveauer i starten, hvilket ligeledes er noget af det, som Rune belyser i interviewet (Rune Kjeldsen – Bilag 6, linje 109). Et lavt væsentlighedsniveau vil medføre, at revisor vil skulle udføre flere handlinger og tage flere stikprøver, for at opnå tilstrækkelig overbevisning til brug for erklæringsafgivelsen.

7.3 Revisors kompetencer

Når der afgives en erklæring med sikkerhed efter revisorlovens §1 stk. 2, er det et krav at opgaven udføres i overensstemmelse med god revisionsskik. Dette indebærer bl.a. at revisor har professionelle kompetencer indenfor området, hvor der gives erklæring (RL §16). Det at skulle afgive reviewerklæring på hele ESG-rapporten, er nyt for langt de fleste revisorer, hvorfor forfatterne har stillet sig undrende over for om revisor besidder de rette kompetencer, når CSRD træder i kraft. Ikke en ubegrundet undren, eftersom det er at afgive erklæring på ikke-finansielle oplysninger i nogen grad er anderledes end på finansielle oplysninger. Dette understreges af, at forfatterne i flere tilfælde har set, at det ikke kun er revisorer, der underskriver de nuværende ESG rapporter med begrænset grad af sikkerhed. I Novo Nordisk tilfælde er det f.eks. Anders Vad Dons (statsautoriseret revisor), der underskriver sammen med Helena Barton (Lead Reviewer). Helena er ikke uddannet revisor, men er derimod North & South Europe Climate & Sustainability Leader i Deloitte, og må derfor have et betydeligt andet sæt kompetencer inden for ESG. Revisorer arbejder side om side med it-specialister, jurister, aktuarer og andre, som det er nødvendigt at have in-house for at sikre kvalitet i flere af de ydelser, som revisor leverer til kunder. Vurderingen af revisors kompetencer til at udføre en opgave er en essentiel del af planlægningen, og det bliver i den grad relevant at inddrage brugen af eksperter, når opgaven skal udføres, hvilket er en betragtning som Rune understreger.

"Indtil nu har det jo kørt meget sådan at hvert revisionsfirma har en ESG afdeling der håndterer spidskompetencerne indenfor ESG området, som bliver bakket op af nogle revisorer som forstår processer, testarbejde, og forstår hvordan man tilgår arbejdet. Det har fungeret med det jeg har været inde over indtil nu, men tror der er behov for mere sammenspil."

(Rune Kjeldsen - Bilag 6, linje 219)

Claus bakker Rune op i den betragtning, men er samtidig ikke i tvivl om, at arbejdet med at give erklæring med sikkerhed, forsat er en opgave der skal forankres hos revisor, selvom det nu hedder ESG i stedet.

"Man kan jo sige at det er en erklæring med sikkerhed, og det er revisors hovedspor, så det mener jeg at der er [revisors opgave], om end man kommer lidt væk fra det man normalt har med at gøre."
(Claus Lyngsøe – Bilag 7, linje 151)

Søren er enig med de to andre i, at revisors kompetencer ligger inden for test af historiske data og vurdering af forretningsgange, men understreger samtidig behovet for nogle kompetencer indenfor det tekniske bag specifikke opgørelser.

"Strategi, forretningsgange, data, vurdering af data kvalitet, principper og sammentælling mv. altså noget der ligger lige til højrebenet et eller andet sted for revisor. Det der bliver vanskeligt er, hvad det skal holdes op imod. Det vi mangler det er, når du nu måler Co2 aftryk på en container hvad er det så for nogle parametre der spiller ind?" (Søren Alsen – Bilag 5, linje 216)

Både Rune, Claus og Søren er alle enige om at revisor har de metodiske kompetencer til at udføre en erklæring med sikkerhed, og dermed skal opgaven også ligge hos revisor. Dette skal ikke ændre sig fordi der er tale bæredygtighedsoplysninger frem for finansielle oplysninger. I selve direktivet er det også udspillet, at det skal være et revisionshus med minimum én partner, med de rette revisorkompetencer, der kan tage opgaven om erklæring på ESG (Europa Kommissionen, 2021, side 48). De rette kompetencer er defineret nærmere i revisionsdirektivets artikel 14. (Europa Kommissionen, 2014, side 10). Her er der tale om at revisor skal have relevant revisor-uddannelse fra universitet, anciennitet i faget mv., før der kan afgives erklæring.

7.3.1 Uddannelse af revisor

Fra forfatterens perspektiv tyder meget på, at der er en begrundet tvivl om revisor har fyldestgørende kompetencer i dag til at afgive erklæring på ESG-rapporten. En tvivl som ligeledes bliver drøftet i de triolog forhandlinger, der foregår i Bruxelles. I en generel indstilling til ændring af direktivet, der er fremsendt til Det Europæiske Råd d. 18. februar 2022, er netop relevant uddannelse af revisor med i de seneste overvejelser. I selve direktivet fremgår det, at det er op til det enkelte medlemsland at sikre, at godkendte revisorer har de fornødne kompetencer indenfor ESG-rapportering til, at de kan afgive erklæring herpå: *"Member States shall ensure that statutory auditors approved before 1 January 2023 acquire the necessary knowledge in sustainability reporting and the assurance of sustainability reporting via the continuing education requirement of Article 13."* (Europa Kommissionen, 2021, side 58).

I de generelle anbefalinger til Det Europæiske Råd d. 18. februar bliver der opfordret til, at der kommer mere klarhed om behovet for at revisor får uddannelse i ESG. Det bliver ligeledes forslået, at revisor bør kunne vælge, om de vil certificeres til bæredygtighedsrapportering, på lige fod med den finansielle rapportering (Generel indstilling, side 6).

Langt hen ad vejen er de interviewede revisorer i denne afhandling enige om hvad der definerer revisors kompetence, når forholdt det spørgsmål; validering og verificering af informationer, er grundkompetencerne hos revisor. Når det kommer til spørgsmålet om revisor har behov for yderligere uddannelse til at skulle skrive under på ESG-rapporten, er det vidt forskellige svar forfatterne bliver mødt med. Claus gør opmærksom på, at han allerede skriver under på ESG-rapporteringer i dag, så han mener at hans kompetencer til det nuværende arbejde er tilstrækkeligt. Dog vedkender Claus også, at der generelt godt kunne være behov for mere uddannelse på området:

“Jeg tror det kunne være gavnligt at vi får endnu mere uddannelse i det [ESG], for at gøre os endnu mere modne.” (Claus Lyngsøe – Bilag 7, linje 151)

Rune holder særligt fast i, at det forsat bliver vigtigt at sørge for, at sammensætning af kompetencer er rigtig. For ham er dét, det altafgørende, mere end det er decideret uddannelse af revisorer, der skal være påkrævet. Han mener, at en tættere sammensmeltning af den nuværende organisering mellem ESG afdelinger og revisionsafdelinger i de store rådgivningshuse, skal sikres i større omfang for at revisor kan underskrive ESG-rapporteringer efter CSRD. Her bruger han ekspertreferencen på Co2 opgørelser som et eksempel:

“Jeg tror det [ESG kompetencer] stiller krav om, at man er meget mere integreret i hvordan man tilgår det... der er nogen der kender det tekniske bag opgørelsen af KPI'er, f.eks. hvordan opgør man Co2 – det er jeg ikke skarp i – men det har vi nogle folk der er super skarpe i. Den sammensmeltning af de kompetencer bliver super vigtig.” (Rune Kjeldsen - Bilag 6, linje 227)

Søren forholder sig til, at revisor har behov for nogle guidelines og nogle definitioner for hvad der er bæredygtigt (hvilket kommer inden CSRD træder i kraft). Når revisionsbranchen får den viden, er der ifølge ham ikke yderligere behov for uddannelse:

“Det er jo en videnskab som vi først skal lære at kende, men hvis vi først kan kvantificere “det er sådan her du regner Co2 ud”, så kan revisor sagtens finde ud af at gange antal kilometer på og transportform osv.” (Søren Alsen – Bilag 5, linje 224)

De anbefalinger der er kommet til Europa Kommissionen er, at der i en vis grad bør ske uddannelse af revisor når CSRD træder i kraft, før der kan skrives under på ESG-rapporten. Forfatterens vurdering af de nuværende forhandlinger er, at det vil komme til at være op til det enkelte medlemsland, hvordan de vil adoptere uddannelseskraav af revisorerne. I Danmark er det ikke utænkeligt, at FSR vil skulle inddrages i den dialog. Tidligere FSR formand, Peter Gath, har til “Revisordøgnet 2018” forholdt sig til om revisors kompetencer generelt at rustet til at betjene kunder i fremtiden, efter flere ting blev digitaliseret og automatiseret, og revisors rolle i nogen grad har ændret sig. Til det svarede han: *“Men IT-kompetencer er ikke nok, der vil for eksempel også være behov for at revisorerne har en dybere samfundsforståelse, bedre kendskab til videnskabelig metode, matematik og statistik, hvis den skal kunne levere ydelser af høj kvalitet i fremtiden”* (FSR 2018). Netop den videnskabelige metode vil være en kompetence som revisor eventuelt skulle uddannes i bl.a. på Co2 beregninger. Argumentet

herfor skulle være, at revisor skal besidde disse tekniske kompetencer til at kunne anvende professionel skepsis om beregningerne, som er udarbejdet af virksomhederne.

En anden interessant betragtning på uddannelsesbehovet hos revisor, er det stigende behov for ESG-rådgivning hos virksomhederne. Både Rune, Claus og Søren peger på revisors rolle bliver enorm vigtig i forhold til rådgivning af deres kunder, for at sikre, at de bliver klar og moden til opgaven, der venter med CSRD.

“Vi vil også gerne, udover at sætte en påtegning, kunne hjælpe vores kunder bedre på vej. Det er her, hvor de nok har brug for lidt hjælp, fordi her står mange lige pludselig i en forandring man ikke har prøvet før.” (Claus Lyngsøe – Bilag 7, linje 90)

Den betragtning er der stor enighed i, blandt respondenterne, hvilket gør uddannelsesspørgsmålet relevant på en ny måde. Der hvor virksomheder i stor grad vil have et behov for rådgivning er på ESG strategi, target setting, dataindsamling og opgørelse af relevante KPI'er, som er nærmere belyst i afsnit 6. Før revisor til fulde skal kunne udføre rådgivning af den karakter, kan Peter Gaths betragtning, om revisors behov for at have flere tekniske kompetencer, blive relevant.

7.3.2 Risikoen for Greenwashing

Greenwashing er et udtryk som læser blev bekendt med i afsnit 6.4.1, hvor virksomhederne har en opgave i at være opmærksom på, at deres ESG-initiativer ikke er mindre bæredygtige end hvad de udgiver dem for at være. Netop greenwashing, sætter yderligere fokus på relevans af revisors kompetencer til at kunne anvende professionel skepsis på opgørelser af Co2, og andre bæredygtige tiltag som virksomhederne udarbejder. Søren og Rune mener, at det skal være en risiko revisor skal være i stand til at vurdere, og ligeledes skal have med i sin planlægning. Rune udtaler:

*“Den anden del (greenwashing) hvor du decideret er inde og pynte på tallene, det skal en gennemgang jo gerne have med som en risiko og dermed også noget vi er inde og kigge på.”
(Rune Kjeldsen - Bilag 6, linje 206)*

Fra et revisionsmæssigt synspunkt er alle respondenter dog enige i, at der ikke er nogen decideret bekymring for, at greenwashing risikoen er synderligt stor i praksis blandt virksomheder, hvortil Claus udtaler.

*“Jeg tænker ikke at risikoen er så stor [for greenwashing] for den brede palette. Så vil der selvfølgelig være nogen der ikke kan modstå fristelsen for lige at skruer lidt på tallene.”
(Claus Lyngsøe – Bilag 7, linje 129)*

Rune bakker Claus op, og belyser at virksomhedernes egen frygt for at havne i sådan et tilfælde er så stor, at tilsigtede fejl ikke er noget han ser en stor risiko for.

“Jeg vil så sige, at lige i de bestyrelser jeg går i, der skaber ordet greenwashing så stor frygt nu til dags, fordi det her område fylder så meget. Hvis det på nogen måde bliver insinueret at din virksomhed er ude i greenwashing, så er der så stor risiko for dit brand, at det vil være katastrofalt.”
(Rune Kjeldsen - Bilag 6, linje 208)

Om fejl er tilsigtet eller utilsigtet i forhold til opgørelsen af Co2, er mindre betydningsfuldt når det kommer til greenwashing. Hvis virksomhedens aktiviteter bliver kommunikeret som bæredygtige, og det modsatte viser sig at være tilfældet, vil risikoen for greenwashing forsat være til stede. Det bliver afgørende for revisor at være i stand til, med professionel kompetence og skepsis, at identificere risikoen for greenwashing. Med et fælles sprog for bæredygtighed bliver dette en lettere opgave, og her bliver revisor hjulpet, når dette først er endelige udarbejdet. Her må revisor dog også forvente en periode, hvor alle virksomheder skal omstille sig til de nye krav. Dette vil medføre tvivlsspørgsmål til særlige forhold, hvor det vil være gavnligt for revisor med en faglig ballast indenfor ESG, og hvor inddragelsen af eksperter, eller relevant uddannelse for revisor, vil blive aktuelt.

7.4 Revisors udførelse af reviewhandlinger

Dette afsnit har til hensigt at analysere på revisors udførelse af reviewhandlinger. Afsnittet vil således søge at analysere på de udfordringer, som blev identificeret i afsnit 7.2, og hermed give indsigt i hvilke handlinger revisor kan udføre med henblik på at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis til afgivelsen af en reviewerklæring. Afsnittet vil være centreret om de to hovedemner, manuel dataindsamling og de skønsbaseret opgørelser i scope 3, hvilket vurderes at være de områder, der vil give revisor de største udfordringer i forbindelse med erklæringsafgivelsen.

7.4.1 Manuel dataindsamling

Som det tidligere er blevet identificeret, er der en række forhold som påvirker revisors risikobillede, jf. figur 7.1. Her blev det blandt andet identificeret, at umodne processer og kontroller samt manglende IT-systemer til understøttelse af dataindsamling, generelt ville medføre en øget risiko for revisor. Det er således relevant at undersøge nærmere, hvilke handlinger revisor skal udføre for at mitigere den forøget risiko.

Hvis der tages udgangspunkt i en virksomheds rapportering på Environmental, herunder nærmere bestemt rapportering på GHG Protocol scope 1 og 2, blev det i afsnit 6.5.2 oplyst, at udfordringen for virksomhederne særligt ville relatere sig til indhentelse af data fra datterselskaber. Herudover er en virksomheds opgørelse af energi- og vandudledning afhængig af måler- og fakturaaflæsninger, hvilket kan blive en omfangsrig øvelse, såfremt virksomheden opererer ud fra mange lokationer. Datainputtet på opgørelsen af "E" kan således nemt blive omfangsrigt i store internationale koncerner og kan derved være besværligt at teste, hvilket kommer til udtryk gennem nedenstående citat fra Rune:

“Typisk med de virksomheder, som jeg sidder med, er det jo ikke ukomplekst. Der er det typisk globale koncerner, som samler data op fra 40-60-80 datterselskaber. Hvis du skal kunne tilgå dette og give en reviewerklæring på det, så kræver det jo ikke bare at du står i enden og substanstester

det, fordi risikoen for, at der opstår fejl, er simpelthen for stor i det, når det typisk er ustruktureret IT-systemer, for det meste Microsoft Excel eller mails hvor man samler data ind.”
(Rune Kjeldsen – Bilag 6, linje 57)

Når der er tale om internationale koncerner med flere datterselskaber, er det således ikke muligt blot at foretage substanstest i “enden”, hermed forstået fra koncernniveau, hvilket skyldes den manuelle datahåndtering og mangel på informationssystemer, som medfører risikoen for at fejl opstår, er for høj. Som det blev belyst i afsnit 7.2.1. er forståelse for virksomhedernes processer og interne kontroller vigtig for revisor, og som følge heraf skal revisor være sikker på, at de medarbejdere som håndterer disse processer og kontroller, har den fornødne evne og forståelse, og dette er noget, som Rune har et bud på, hvordan man gør:

“Det handler om at holde nogle sessioner med de folk der er ansvarlige for at samle data ind, så de får mindsettet om hvorfor jeg gør det her, hvorfor er det vigtigt det her? Forstå flowet inden dem selv og efter dem selv, så de selv kan se hvor ting går galt henne... Data og systemer til at opsamle data er en ting, men en anden ting er menneskelig forståelse for hvordan vi håndterer det”
(Rune Kjeldsen – Bilag 6, linje 150)

På baggrund heraf kan det udledes, at det for revisor er vigtigt, at sikre medarbejderne har tilstrækkelig forståelse for, hvorfor denne dataindsamling og bearbejdning er vigtigt at få håndteret korrekt. Revisor har behov for at forstå, hvordan data bliver opsamlet ude i datterselskaberne, og hvordan det rapporteres ind til ESG afdelingen samt hvordan kvaliteten af data sikres i virksomheden. Det vil øge udfordringerne for revisor, hvis der ikke sker kvalitetssikring af de indrapporterede data fra datterselskaberne, da det potentielt vil skabe flere fejlkilder, hvormed revisor skal udføre flere handlinger mhp. at opnå tilstrækkelig overbevisning for nøjagtigheden og fuldstændigheden af data. Dette kan føres tilbage til figur 6.3, hvor det er illustreret at det kræver erfarne medarbejdere for at håndtere data med henblik på at kunne levere kvalitet på ESG-rapportering. Det er jf. Rune vigtigt, at revisor starter op med disse sessioner i god tid, sådan at øvelsen ikke først laves i det år, hvor revisor skal påtegne regnskabet, da det vil være for sent for revisor til at sikre den fornødne kvalitet i dataindsamlingen. (Rune Kjeldsen – Bilag 6, linje 84).

7.4.2 Skønsbaseret opgørelser af scope 3

Scope 3 vil blive virksomhedernes største udfordring, når det kommer til dataindsamling, hovedsageligt fordi der ikke er fuldt ejerskab over informationerne forsyningskæden. Indsamlingen er forbundet med mange manuelle processer, hvilket besværliggør det yderligere, og øger risikoen for utilsigtede fejl. Som det blev belyst i afsnit 6.5.3 vil dataindsamlingen også kræve, at der er kompetente medarbejdere i virksomheden, som er i stand til at vurdere validiteten af det data der modtages fra leverandører. Uagtet om virksomheden har en størrelse, hvor det vil være muligt at forlange gennemsigtighed hos sine leverandører, vil der forsat være tvivlsspørgsmål omkring sikkerheden i data, ifølge Rune.

“Det kan godt være at du kan kræve af dine leverandører, at du kan få indsigt i noget igennem suppler audits, og kræve det i kontrakten med leverandøren. Medmindre du har virkelig kvalitative

produktmålinger omkring Co2 emission, har jeg godt svært ved at se at man kan skabe den sikkerhed. Der vil simpelthen være et væsentligt element af skøn i det der.”
(Rune Kjeldsen - Bilag 6, linje 181)

Scope 3 udledninger er altså en omstændig proces at indsamle data på, og derfor er det også valgfrit i den eksisterende GRI standard, om man ønsker at have det med i sin ESG-rapportering. Der er indtil videre ingen indikationer i EFRAG's arbejde med den nye standard på, om scope 3 bliver obligatorisk eller valgfrit at rapportere. Flere store virksomheder, herunder Novo Nordisk, Vestas og DSV, vælger at rapportere scope 3 udledninger, til trods for at det valgfrit at rapportere. Det er i udstrakt grad en erkendelse fra disse virksomheder om, at deres store miljøudledninger ligger ude i deres forsyningskæder mere end i deres egen produktion. Disse virksomheder har en oprigtig interesse i at oplyse, hvordan der arbejdes med bæredygtighed i forsyningskæderne, og derfor vælger de frivilligt at have informationen med. Som Rune gjorde opmærksom på i citatet ovenfor, vil dette dog omfatte et væsentligt element af skøn at foretage disse opgørelser, hvilket understreges af Søren:

”Jeg gerne vil fremhæve, at der nok er nogle lande som er længere fremme ift. at kunne levere data på det her, og hvis man ikke kan få det fra alle producenter/leverandører mv., så kommer opgørelsen til at være skønsbehæftet.” (Søren Alsen – Bilag 5, linje 184)

At ekstrapoleringer og andre skønsbaserede metoder bliver anvendt i praksis, er eksemplificeret i DSV's Sustainability report på side 42 (se afsnit 5.8.1), og ligeledes i Vestas' hvor følgende står anført i regnskabspraksis til scope 3: *”End-of-life treatment of sold products is estimated based upon material composition of all produced and shipped windturbines in the reporting year.”* (Vestas, 2022, side 73).

Når der er tale om skøn i opgørelserne af scope 3, så øges revisors risikobillede, fordi der er mulighed for udsving i det resultat udarbejderen kommer frem til. Ved udøvelse af skøn er der tale om, at der anvendes forudsætninger til beregningen eller opgørelsen af det KPI der skal revideres. Det er alt andet lige mere udfordrende for revisor at skulle validere en antagelse, end noget der er faktabaseret. Der er risiko for manglende objektivitet og fuldstændighed i et skøn, som ligeledes gør kravene til at underbygge antagelserne revisionsmæssigt, større. Scope 3 vil derfor i mange tilfælde blive en udfordring for revisor, eftersom opgørelsen af udledninger er forbundet med manuelle komplekse dataindsamlinger og en grad af skøn.

Scope 3 er som omtalt ikke obligatorisk at have med i sin nuværende ESG-rapportering, og derfor også uvist om det bliver obligatorisk under den nye EU-standard. Det der taler for, at det skal være obligatorisk er, at en betydelig andel af de Co2 udledninger mange vestlige virksomheder har, også er placeret i deres forsyningskæder andre steder i verden. Hvis denne andel blev udeladt, vil der ikke være gennemsigtighed til at forstå en virksomheds fulde miljøpåvirkning. Det der skulle tale imod at gøre det obligatorisk, er netop usikkerheden i data og den enorme manuelle opgave mange virksomheder vil stå overfor. Hvis scope 3 bliver obligatorisk, så er det også interessant hvordan revisor vil gribe sit review an netop på denne del. Flere virksomheder som har sine scope 3 udledninger med, har ikke nødvendigvis en erklæring på disse tal. Novo Nordisk er den eneste virksomhed som forfatterne har fundet, der har erklæring på deres scope 3 data, og disse tal er også begrænset til en

meget lille andel, hvor Novo skriver følgende oplysning: *"Scope 3 emissions are restricted to CO2 emissions from business flights and product distribution."* (Novo Nordisk, 2022, side 87). Derfor er der heller ikke nogen af de tre interview-respondenter der har stiftet meget bekendtskab med dette i praksis. Rune tilføjer, at det er en dialog som foregår i revisionsbranchen:

"Som det er nu, er den faktiske diskussion i revisionsbranchen om man overhovedet kan give en limited reviewerklæring på scope 3 emissions. Det er ikke besluttet endnu. Jeg er ikke bekendt med at vi gør det nogen steder." (Rune Kjeldsen - Bilag 6, linje 177)

Hvorvidt revisor kan, eller skal afgive erklæring på scope 3 udledninger, er da også noget der vækker forskellige holdninger, hvor Rune ikke mener det er særligt realistisk, at revisor kan afgive erklæring herpå.

"Personligt vil jeg ikke bryde mig om at give en limited assurance erklæring på scope 3 emissions, som det er nu, og det tror jeg heller ikke vi kommer til at se de næste par år."
(Rune Kjeldsen - Bilag 6, linje 191)

Claus ser dog en pragmatisk løsning på, at revisor godt kan give en reviewerklæring, såfremt der kommer nogle anerkendte opgørelsesprincipper, som alle kan bruge. Han mener, at det gælder for virksomheder og revisor om at være transparente, og blot oplyse i regnskabspraksis om de forudsætninger, der er anvendt til opgørelserne.

"Som revisor så synes jeg ikke det er et problem når man har nogle anerkendte opgørelsesprincipper at gå efter. Det er transparent, det står i regnskabspraksis og det er tilgængeligt for dem der skal forstå det her data." (Claus Lyngsøe – Bilag 7, linje 129)

Det bliver interessant at se, hvorvidt scope 3 bliver obligatorisk eller ej, og hvilken løsning der i så fald findes på revisors handlinger og opnået revisionsbevis i relation hertil. De 2 mulige løsninger fra interview-respondenterne er opsummeret her:

1. At holde scope 3 helt ude af erklæringen, fordi arbejdet er for omfattende, som Rune anbefaler.
2. At være mere transparent om skøn og anvende anerkendte opgørelsesprincipper, som Claus advokerer for.

Forfatterne vurderer, at det mest sandsynlige udspil er, at scope 3 kommer til at blive obligatorisk rapportering fra start med CSRD-implementeringen. Det vurderes med den begrundelse, at hele initiativet omkring CSRD er så ambitiøst, at det er noget, der vil blive presset igennem fra EU. Det vil det fordi initiativet er vigtigt, for at opnå de bæredygtige mål i European Green Deal. Der er en generel anerkendelse fra EU af, at ESG-rapportering ikke vil være perfekt fra start, men samtidig er det vigtigt, at EU's virksomheder kommer i gang med rapporteringen, så det kan forfines hen ad vejen. Dermed vurderes det også mest sandsynligt, at det vil blive krævet, at revisor kommer til at afgive erklæring på scope 3 udledninger. Det er ikke utænkeligt, at der skal udarbejdes nogle anerkendte metoder til

opgørelsen, før revisor kan forholde sig til scope 3 udledninger på en ensartet og sammenlignelig måde.

7.5 Delkonklusion

De udfordringer som virksomhederne kommer til at stå over for med udrulningen af CSRD, kommer ligeledes til at have en effekt på revisors arbejde, når revisor for første gang skal afgive en reviewklæring efter det nye rapporteringsformat. CSRD øger rapporteringskravene for virksomhederne, sammenlignet med NFRD, og hermed stiller dette tilsvarende større krav til det arbejde, som revisor skal udføre. Nedenfor er de væsentligste elementer opsummeret fra analysen, som vil give revisor udfordringer:

- Virksomhedernes modenhed inden for processer og kontroller har betydning for, hvordan revisor kan opnå tilstrækkelig overbevisning til at afgive en reviewklæring. Generelt har virksomhederne umodne processer og manglende interne kontroller på ESG, hvilket øger risikoen for, at der opstår fejkilder. Umodenhed øger revisors risiko, og der vil således være behov for at øge komforten omkring erklæringsafgivelsen for at undgå væsentlige fejl. Dette kan gøres ved, at de klassiske reviewhandlinger, i form af forespørgsler og analyser, suppleres af yderligere test, herunder substanshandlinger. Som følge af en forøget risiko for fejl, vil revisor anvende et lavere væsentlighedsniveau, således der skal udføres flere handlinger for at afdække risikoen. Dette vil i særlig grad blive tydeligt på de væsentligste KPI'er for virksomhedens stakeholdere.
- Da det er virksomhedens medarbejdere som skal drive og udføre processerne, samt de interne kontroller, kræver dette den rette uddannelse og forståelse for arbejdet. Hvis virksomheden ikke har kompetente medarbejdere til at behandle data, øger dette risikoen for at data ikke er fuldstændige eller pålidelige, og risikoen for væsentlige fejl øges som følge heraf.
- Virksomhedernes strategi og target setting skal fastlægges og kommunikeres på en behørig måde, og de fastlagte mål skal være realistiske og præsenteres på ærlig vis, uagtet hvad de viser, således greenwashing undgås. Det bliver afgørende for revisor at kunne identificere risikoen for greenwashing igennem sin professionelle skepsis og kompetencer. Det bliver derfor gavnligt med et fællessprog for bæredygtighedsrapporteringen, således revisor har nogle standarder at læne sig op ad. Der kan blive et behov for inddragelse af eksperter eller yderligere uddannelse og certificering af revisor for at kunne underskrive bæredygtighedsrapporter efter CSRD.
- Som følge af den manuelle dataindsamling, der ikke er systemunderstøttet, kan det medføre en øget risiko for fejkilder, særligt relateret til fuldstændigheden af data. Scope 3 bliver virksomhedernes største udfordring i forhold til dataindsamlingen, hovedsageligt fordi de ikke har fuldt ejerskab over informationerne i forsyningskæden, og det kan derfor være besværligt at indsamle alt data til brug for rapporteringen. Dette betyder også, at dele af scope 3 oftest er behæftet med skønsmæssige opgørelser, herunder estimerings- og ekstrapolerings-modeller, der indeholder antagelser, som kan være subjekt til ledelsesmæssige bias, hvilket øger revisors risiko som følge af indholdet af skøn.

8 Konklusion

Med overgangen fra Non Financial Reporting Directive til Corporate Sustainability Reporting Directive, bliver de omfattede virksomheder påkrævet at skulle aflægge en bæredygtighedsrapportering, efter et andet og mere komplekst format, end hvad de tidligere har været vant til. CSRD-frameworket omfavner tre rapporteringsområder, hvilket er Strategy, Implementation og Performance measurement. Det betyder, at virksomhederne skal rapportere hvad deres strategi er, for at gøre forretningen mere bæredygtig, hvordan strategien omsættes til handling og hvordan der følges op på disse tiltag. Rapporteringsstandarderne kommer til at indeholde klare definitioner på, hvad der skal rapporteres inden for energiforbrug, Co2 udledning og god selskabsstyring m.v. og der etableres således et fællessprog for bæredygtighedsrapportering. CSRD forventes at tage udgangspunkt i nogle af de eksisterende standarder for ESG-rapportering, og virksomhederne der har været vant til at rapportere herefter, vil dermed have en lille fordel i deres kendskab hertil. Det er forfatterens, samt eksperternes holdning, at overgangen til CSRD bliver omfattende for virksomhederne. Dette skyldes bl.a. de øgede krav til rapporteringen, som virksomhederne skal forholde sig til, men ligeledes det forhold, at der er tale om en relativt kort tidshorisont for implementeringen. Dette skal ses i lyset af, at standarderne endnu ikke er kendte, hverken for virksomhederne som skal implementere dem, eller for offentligheden i øvrigt.

Det kan konkluderes, at de tre rapporteringsområder i direktivet i nogen grad kan medføre udfordringer for alle virksomheder. Fastlæggelsen af en ESG strategi bliver for mange virksomheder et forretningskritisk tiltag, der skal initieres fra bestyrelsen og implementeres ned igennem forretningen. Strategien skal være centreret og bundet op på virksomhedens forretningsmodel, og give et indblik i hvordan bæredygtighed er tænkt ind i hele værdikæden. Det er efter forfatterens og eksperternes vurdering, ikke nødvendigvis en let øvelse, da der ikke foreligger standarder eller guidelines for hvordan strategien skal udarbejdes. Direktivet fastlægger alene, at strategien skal give et indblik i, hvordan virksomheden bliver påvirket af, og selv påvirker bæredygtighed, inden for Environmental, Social og Governance. Dermed bliver det en individuel tilgang til hvordan ESG strategi udarbejdes.

Implementering af alt nyt er svært, og det er ingen undtagelse på ESG. For at ESG kan siges at være implementeret, skal det forankres i hele virksomheden. Dette gøres ved, at de strategiske tiltag forankres i politikker og udrulles gennem virksomhedens forretningsgange. Det er hermed ikke tilstrækkeligt, at ESG alene er et fokuspunkt for en mindre administrativ afdeling, men skal derimod forankres bredt i organisationen. Hvorvidt en virksomhed evner at forankre ESG, kommer til at få betydning for kvaliteten og fuldstændigheden af det opsamlede ESG-data, der danner grundlag for virksomhedens rapportering. Endvidere får det betydning for, hvordan forretningsgange og kontroller er sat op og udføres, med henblik på at skabe en nøjagtighed og pålidelig ESG-rapportering.

Virksomhederne skal rapportere deres ESG-performance op mod deres fastsatte mål for hvert KPI, der råder over branchespecifikke KPI'er så vel som individuelle KPI'er. På baggrund af den empiriske undersøgelse kan det konkluderes, at der eksisterer en vis interesse fra virksomhedernes side i ikke blot at oplyse de obligatoriske KPI'er, men at få defineret deres egne KPI således den fulde bæredygtige indsats kan tilkendegives. Performance measurement bliver en balancegang imellem at ville

kommunikere, de individuelle kommercielle tiltag man har gjort for en mere bæredygtig forretning, og ikke komme til at overskride reelle bæredygtige tiltag der kan betegnes som greenwashing.

Ved effektueringen af CSRD, bliver indsamlingen og validering af data centrale fokusområder, hvor det bliver essentielt for virksomhederne at sætte ind. Undersøgelserne i denne afhandling har vist, at virksomhederne generelt ikke særligt modne på dataindsamling, der i overvejende grad beror sig på manuelle- og håndholdte opgørelser, der typisk administreres via Microsoft Excel eller via mails. Det er især i dataindsamlingen, at virksomhederne kommer til at have en fælles udfordring. Virksomhederne vil kunne blive udfordret, såfremt de ikke får implementeret og sikret de fornødne processer og interne kontroller, der kan understøtte den manuelle dataindsamling og hermed øge validiteten af data, når rapporteringskravene stiger. Energi- og vandforbrug afhænger eksempelvis af måler aflæsninger og aflæsning på modtaget fakturaer, og hvis en virksomhed opererer ud fra flere lokationer, kan omfanget af potentielle aflæsninger være stort, hvilket kan øge risikoen for utilsigtet fejl. Da det er medarbejderne i virksomheden, som står for den operationelle udførelse af forretningsgangene og de interne kontroller i virksomhederne, er der et ansvar fra ledelsens side om at få uddannet de medarbejdere, som skal være involveret i dataindsamlingen og datahåndteringen af ESG-data. Når data er ustruktureret som det pt. er tilfældet, kræver det de rette kompetencer til at sikre levering af pålidelige og fuldstændige data til ESG-rapporteringen.

Det kan konkluderes, at Environmental er det rapporteringselement, hvor det er sværest for virksomheder at få indsamlet pålidelige og fuldstændige data - særligt grundet scope 3. Dette skyldes, at her er virksomheden afhængig af at kunne få leveret data fra sin værdikæde. Virksomheden bliver således nødt til, at stille krav til sine leverandører og kunder om at kunne levere data på, hvordan Co2-udledningen kommer til udtryk gennem producerede varer. Unægtelig er der mange vestlige virksomheder, som har aktiviteter i tredje verdenslande, og flere har angiveligt deres største klimasyndere liggende i deres forsyningskæde og produktion. Derfor bliver informationen fra disse lande heller ikke ubetydelig, men netop det at få hele din forsyningskæde af leverandører til at levere data, bliver problematisk. For rapportering på S og G er der tale om forhold, der beror sig på interne data, som virksomheden har mulighed for at kontrollere. Især på S er data typisk understøttet af et centralt HR-system, hvorfor der ikke vurderes at foreligge en særlig udfordring relateret til dataindsamlingen på S og G.

Når revisor for første gang skal afgive erklæring på CSRD med begrænset grad af sikkerhed, skal revisor forholde sig til de udfordringer, som virksomhederne oplever. Virksomhedernes udfordringer vil komme til at have direkte påvirkning på, hvordan revisor skal foretage planlægning og udførelse af sine reviewhandlinger, med henblik på at opnå tilstrækkeligt revisionsbevis. Særligt virksomhedernes begrænset modenhed inden for processer og kontroller har betydning for revisors arbejde, da manglen herpå kan medføre en forøget risiko for, at der opstår fejkilder. Umodenhed øger generelt revisors risiko, og der vil således være et behov for at øge komforten omkring ESG-rapporteringen. Hermed vil det være forventeligt, at de væsentlighedsniveauer, der anvendes på virksomhedernes KPI'er vil blive sat forsigtigt, hvilket forpligter revisor til at skulle forholde sig til, samt teste flere elementer i ESG-rapporteringen. Dermed vil substanshandlinger være et nødvendigt værktøj at anvende til at supplere forespørgsler og analytiske handlinger, selvom substanshandlinger som udgangspunkt ikke er en fast

del af revisors review. Hvorvidt virksomhederne evner at forankre ESG i organisationen kommer til at få betydning for revisor, da det er virksomhedens medarbejdere, som skal drive de interne forretningsgange og kontroller, som skal være med til at sikre en pålidelig og nøjagtig rapportering. Såfremt der er mangel på kompetencer blandt virksomhedens medarbejdere, vil det medføre en forøget risiko for revisor. Dette skyldes særligt, at dataindsamlingen på Environmental ikke er systemunderstøttet, men omfattet af manuelle opgørelse og det kræver således kompetente medarbejdere til at behandle denne data for at sikre kvalitet i rapporteringen.

Forfatterne af denne afhandling ser den største udfordring for revisor i at kunne afgive en erklæring med begrænset sikkerhed på scope 3. Dette er særligt påvirket af, at virksomhederne ikke har fuldt ejerskab over informationerne i værdikæden og er dermed afhængige af, at kunne få data fra leverandører og distributører. Som denne afhandling har identificeret, anvendes der typisk kompenserende løsninger for at imødekomme den manglende tilgængelighed af data fra værdikæden. Der anvendes derfor skønsmæssige opgørelse, herunder estimerings- og ekstrapoleringsmodeller, der indeholder antagelser, som kan være underlagt ledelsesmæssige bias. Når der indgår skøn i en opgørelse, øger dette kravene til revisors dokumentation betydeligt, som følge af en forøget risiko for væsentlige fejl. Særligt her bliver revisors tekniske kompetencer relevante, for at kunne anvende professionel skepsis, når disse antagelser og skøn skal underlægges review. De empiriske undersøgelser i denne afhandling konkluderer, at revisor har de rette grund-kompetencer til at afgive erklæring på ESG. Generelt vil der dog opstå et behov for uddannelse inden for de tekniske færdigheder i ESG, blandt revisorer, i takt med det stigende behov for ESG erklæringer. Pt. foreligger en diskussion i revisionsbranchen på, hvorvidt det er muligt for revisor at afgive en erklæring med begrænset sikkerhed på scope 3 data. Der ses ligeledes en forskel i interviewpersonernes holdninger til, hvorvidt scope 3 kan omfattes af erklæringen, hvilket kan summeres til følgende to mulige løsninger:

1. At holde scope 3 helt ude af erklæringen, fordi arbejdet er for omfattende
2. At være mere transparent om skøn og anvende anerkendte opgørelsesprincipper

Forfatterne vurderer, at det mest sandsynlige udspil bliver, at scope 3 kommer til at blive obligatorisk fra start med CSRD-implementeringen. Dette begrundes med, at EU sandsynligvis vil presse det igennem med henblik på at opnå de bæredygtige mål i European Green Deal. En betydelig andel af de Co2-udledninger, som mange vestlige virksomheder har, er placeret i deres forsyningskæder andre steder i verden. Hvis denne andel blev udeladt, vil der ikke være gennemsigtighed til at forstå en virksomheds fulde miljøpåvirkning, hvilket vil mindske informationsværdien for regnskabsbruger.

Denne afhandling konkluderer at, umodne processer, manglende kontroller, manuel dataindsamling og skønsmæssige Co2 opgørelser, bliver de største udfordringer for revisor. Disse udfordringer, kombineret med en kort tidslinje for implementering, samt det faktum at ESG er et nyt rapporteringsområde for revisor, er alle faktorer der bidrager til kompleksiteten med afgivelse af erklæring på ESG-rapporten.

9 Perspektivering

Arbejdet med denne afhandling, har fået flere refleksioner i gang hos forfatterne over ESG emnet i relation til revisor og revisionsbranchen. I forhold til revisorer og deres arbejde, er det særligt interessant at diskutere, hvordan konklusionen i påtegningen bliver, med tanke på de udfordringer der er analyseret i afsnit 6 og 7. Yderligere er det interessant at forholde sig til, hvad det største CSRD impact bliver på revisionsbranchen som helhed. Disse emner bliver nærmere diskuteret i dette afsnit.

9.1 Revisors konklusion på reviewhandlinger

Revisors konklusion på en erklæring med begrænset sikkerhed skal altid udtrykkes i en form, der formidler, om revisor på grundlag af de udførte handlinger og opnået revisionsbevis, er blevet bekendt med forhold der giver revisor grund til at mene, at emnet indeholder væsentlig fejlinformation (IAASB, 2016). Her fortæller konklusionen altså alene, at revisor på baggrund af de udførte handlinger **ikke** har fundet forhold, som giver anledning til at konkludere, at oplysningerne **ikke** giver et retvisende billede, hvis påtegningen ellers er blank.

Det der for alvor bliver en udfordring i forhold til at revisor skal kunne give en blank påtegning på ESG-rapporten, bliver langt hen ad vejen udfordringen med scope 3 udledninger. Som det blev undersøgt i afsnit 7.4.2 vil revisor kunne blive mødt med udfordringer på skøn og fuldstændighed af informationer, som kan være udfordrende at indhente tilstrækkeligt revisionsbevis på. For vores interview-respondenter, har det indtil videre ikke været en udfordring for dem, hvor Rune pointerer, at der gives der kun erklæring på en række af de vigtigste KPI'er, som virksomhederne har styr på:

"På mange af mine kunder giver vi allerede en reviewerklæring på ESG, men vi giver det så på færre KPI'er end den fulde "pakke" [CSRD] som kommer nu her." (Rune Kjeldsen - Bilag 6, linje 65)

Hvordan revisor skal konkludere på ESG oplysningerne, kommer i nogen grad også til at afgøres af, hvad der bliver udspillet på scope 3 – skal det medtages eller ej? Som argumenteret i afsnit 7.4.2, mener forfatterne at oplysningerne skal med i ESG rapporter fra start, og ligeledes omfattes af revisors review. Anvendelsen af anerkendte opgørelsesprincipper og transparens bliver da afgørende for revisors arbejde samt konklusion. Hvis virksomhederne følger principperne for opgørelsen af scope 3 udledninger, og revisor kan opnå tilstrækkelig overbevisning herfor, kan revisor samtidig konkludere at der **ikke** er fundet forhold, som giver anledning til at konkludere, at oplysningerne **ikke** giver et retvisende billede.

Som tidligere omtalt er scope 3 dog en svær størrelse for både virksomheder og revisor, og ovenstående kan være nemmere i teori end i praksis. Revisor vil blive udfordret på de skønsmæssige opgørelser, fuldstændigheden af data, og i nogle tilfælde have svært ved at opnå tilstrækkelig overbevisning. I disse tilfælde kan det være nødvendigt for revisor at have en fremhævelse med i konklusionen. Fremhævelsen kan påpege udfordringerne i specifikke tilfælde hvor scope 3 har været usikkert, uden at modificere konklusionen. Konklusionen kan medtage anbefalinger til ledelsen, så der kan arbejdes aktivt med at forbedre forholdet. Dermed har revisor været transparent omkring

forholdet, og det kan være med til afhjælpe omstillingen over til CSRD for både revisor og virksomheder.

På den finansielle revision er fremhævelser eller forbehold ikke noget som virksomhederne generelt ønsker. Det tør antages, at det forhold, at virksomhederne har en fremhævelse i ESG-rapporten, heller ikke vil være ønsket, hvorfor revisor kan komme i et dilemma omkring udførsel af sine handlinger særligt på scope 3. Det der dog kan ændre dette forhold er, hvis der er en fælles konsensus i revisionsbranchen og hos FSR om, at det til en begyndelse er mere en regel end en undtagelse at have fremhævelsen med i konklusionen. Det vil gøre, at flere virksomheder vil være i samme situation, og vil være mere tilbøjelig til at acceptere det forhold. Hvis dette værktøj kunne tages i brug, vil det forstærke revisors mulighed for lettere at komme igennem sine handlinger de første år efter implementeringen af CSRD. Hvis revisor skal substansteste indtil der ikke findes fejl på scope 3, efter det potentielt er konstateret, at der usikkerhed på ét specifikt område, kan arbejdet blive meget tidskrævende og enormt omfattende. For revisorer og virksomheder vil fremhævelsen i erklæringen, være et godt værktøj i en omstillingsperiode, indtil der er kommet mere klare principper for opgørelserne.

9.2 CSRD's impact på revisionsbranchen

Revisionsbranchen vil tydeligt blive påvirket af CSRD når det skal indføres i 2024. Revisorer får en kritisk rolle i at agere rådgiver for virksomhederne, og hjælpe dem på vej, når ESG strategier og processer skal implementeres. Martin Faarborg sammenlignende i interviewet indførslen af CSRD, med indførslen af IFRS i 0'erne, og hvor stor en opgave det bliver for rådgivere, når virksomhederne står overfor denne forandring. Europa kommissionen anslår at det vil koste de omfattede virksomheder i hele EU, 3.600 mio. EUR i engangsomkostninger at implementere CSRD. (Europa Kommissionen, 2021a). Dette taler for at implementering bliver stor, og rådgivningen hermed, bliver tilsvarende stor.

Revisionsbranchen skal naturligt ikke stå for denne rådgivning alene, og således vil mange rådgivningshuse kaste sig over ESG markedet indenfor de kommende år. Dog bliver det sikkert at revisor vil få mere rådgivningsarbejde, og ligeledes mere erklæringsarbejde.

I interviews med revisorerne fra Deloitte og PwC, blev de alle afslutningsvist spurgt til, hvad de så som den største CSRD impact på revisionsbranchen. Til forfatterens overraskelse, var svaret hos alle tre det samme; behovet for flere ressourcer. I udstrakt grad har revisionsbranchen behov for flere ressourcer, hvilket ikke er et nyt fænomen. Søren, Claus og Rune var dog ikke i tvivl om, at behovet for flere ressourcer er kritisk, når og hvis, der bliver tale om en "big bang" implementering.

"Der kommer lige pludselig et big bang på det her for mange, og er vi overhovedet klar til det? Vi arbejder hårdt på det i øjeblikket, men jeg tror da alle går med en lille frygt om, hvad betyder det her i realiteten for revisionsbranchen. Hvis det bliver fuldstændig big bang som vi går og frygter nu, så tror jeg det bliver nogle hårde år i 2023 og 2024 med at blive klar til det her. Det er der ingen tvivl om." (Rune Kjeldsen - Bilag 6, linje 258)

Flere af respondenterne er også enige i, at det den vigtigste opgave for revisor i at forberede sig på revision af ESG oplysninger, afhænger af, at virksomhederne bliver hjulpet og rådgivet hurtigst muligt. Det, sammen med forholdet om flere ressourcer, er de vigtigste parametre i at blive klar til denne forandring for revisionsbranchen.

Evnen til at kunne rådgive, afhænger for revisionsbranchen af adgangen til kompetente ressourcer. Dermed bliver de to parametre dybt afhængige af hinanden, for at revisionsbranchen kommer til at være klar til CSRD. Men hvordan skal problemet om ressourcer løses? Hvis det var så nemt, som at ansætte flere relevante kandidater ud af universitetet, så var dilemmaet nok ikke så stort. Udbuddet af ressourcer, og efterspørgslen på arbejdskraft fra revisionsbranchen, vil kunne blive udfordret med indførslen af CSRD.

Forfatterne mener, at ESG potentielt kan blive et nyt forretningsområde for revisor, og dermed også en ny måde at tiltrække nye kandidater på. Det er tidligere i analysen fastlagt, at det forsat er revisorer der har de rette kompetencer til at underskrive ESG-rapporterne, og dermed er det også revisorer der skal ansættes til arbejdet. Forfatterne øjner dog en mulighed for, at revisionsbranchen kan tiltrække flere kandidater til faget, hvis ESG anvendes som branding. ESG har potentialet til at tiltrække andre typer, fordi det er anderledes end den finansielle revision, og fordi mange profiler motiveres i deres arbejde ved at gøre en forskel for klima og bæredygtighed. Hvis revisionsafdelingerne i samarbejde med ESG specialisterne, får sammensat et uddannelsesforløb til disse profiler, kan der etableres en perfekt platform, hvor disse ressourcer har ESG ekspert viden, samt revisionsfaglige kompetencer. På den måde kan revisionsbranchen give sit bidrag til at redde klimaet.

Litteraturliste

Andersen, I., 2019. Den skinbarlige virkelighed: vidensproduktion i samfundsvidenskaberne. 6. udgave

ACT, 2019. An analysis of the sustainability reports of 1,000 companies pursuant to the EU Non-Financial Reporting Directive, Alliance for Corporate Transparency

BDO, 2021. Nyt EU-direktiv skærper kravene til virksomhedernes bæredygtighedsrapportering
<https://www.bdo.dk/da-dk/faglig-info/advisory/csr-og-baeredygtighed/csr-d-eu-direktiv-skaerper-kravene-til-virksomhedernes-baeredygtighedsrapport> (Senest besøgt d. 23.05.2022)

BCG, 2022. Unlocking Value in Manufacturing Through Data
<https://www.bcg.com/about/partner-ecosystem/world-economic-forum/data-value-manufacturing>
(Senest besøgt d. 23.05.2022)

Christiansen, S.L., 2021. Danske Bank og Nykredit: EU's Grønne regulering bliver en "game changer".
<https://finanswatch.dk/article12814685.ece> (Senest besøgt d. 23.05.2022)

CSR.dk, 2022. Få gode råd til at blive klar til EU-taksonomien.
<https://csr.dk/f%C3%A5-gode-r%C3%A5d-til-blive-klar-til-eu-taksonomien> (Senest besøgt d. 23.05.2022)

Deloitte, 2021. Reporting of non-financial information

Deloitte, 2019. Saul, Auerbach, Hagshenas, "Tillid og bæredygtige investeringer i bank og pension"
<https://www2.deloitte.com/dk/da/pages/financial-services/articles/baeredygtige-investeringer-rummer-kaempe-potentiale.html> (Senest besøgt d. 23.05.2022)

DSV, 2022. Sustainability Report 2021

EFRAG Appendix 4.3, 2021. CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR NON-FINANCIAL INFORMATION STANDARD SETTING

EFRAG Appendix 4.6, 2021, CURRENT NON-FINANCIAL REPORTING FORMATS AND PRACTICES

EFRAG Main Report, 2021, Proposals for a relevant and dynamic EU sustainability reporting standard setting

Europa Kommissionen, 2021 - DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL as regards corporate sustainability reporting
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021PC0189&from=EN>

Europa Kommissionen, 2021a - ARBEJDSDOKUMENT FRA KOMMISSIONENS TJENESTEGRENE RESUMÉ AF RAPPORTEN OM KONSEKVENSANALYSEN

[https://www.eu.dk/samling/20211/kommissionsforslag/kom\(2021\)0189/forslag/1773366/2416293.pdf](https://www.eu.dk/samling/20211/kommissionsforslag/kom(2021)0189/forslag/1773366/2416293.pdf)

Europa Kommissionen, 2014 - DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on statutory audits of annual accounts and consolidated accounts

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0056&from=DA>

Finanstilsynet, 2022a. Taksonomiforordningen

https://www.finanstilsynet.dk/Tilsyn/Information-om-udvalgte-tilsynsomraader/Baeredygtig_finansiering/Taksonomiforordningen (Senest besøgt d. 23.05.2022)

Finanstilsynet, 2022b. Disclosureforordningen

https://www.finanstilsynet.dk/Tilsyn/Information-om-udvalgte-tilsynsomraader/Baeredygtig_finansiering/Disclosureforordningen (Senest besøgt d. 23.05.2022)

Friedman, M, 1970. A Friedman doctrine—The social responsibility of business is to increase its profits, New York Times Magazine

FSR 2018, Behov for nye revisorkompetencer

<https://www.fsr.dk/behov-for-nye-revisorkompetencer> (Senest besøgt d. 23.05.2022)

Generel indstilling, 2022 - Direktiv om ændring af direktiv 2013/34/EU, direktiv 2004/109/EF, direktiv 2006/43/EF og forordning (EU) nr. 537/2014 for så vidt angår virksomheders bæredygtighedsrapportering

<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6292-2022-INIT/da/pdf>

GHG Protocol, 2022

<https://ghgprotocol.org/about-us> (Senest besøgt d. 23.05.2022)

GRI standards 2016, (2021 opdateret)

<https://www.globalreporting.org/how-to-use-the-gri-standards/resource-center/?g=d82d8534-083c-4744-8e0d-bd7da385b29b&id=12024>

Guba, E.G., 1990. The Paradigm Dialog, Sage Publications

Guba, E.G., Lincoln, Y.S., 1989. Fourth Generation Evaluation. SAGE.

IAASB, 2009. ISA 320: Væsentlighed ved planlægning og udførelse af en revision.

IAASB, 2012. International Standard on Assurance Engagements (ISAE) 3410, Assurance engagements on Greenhouse Gas Statements

IAASB, 2016. ISAE 3000 (ajourført), Andre erklæringsopgaver med sikkerhed end revision eller review af historiske finansielle oplysninger

Kommissionens Indstilling, 2021. DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL amending Directive 2013/34/EU, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Regulation (EU) No 537/2014, as regards corporate sustainability reporting

Kvale, S., Brinkmann, S., 2015. Det kvalitative forskningsinterview som håndværk. 3. Udgave, Hans Reitzels forlag

Langsted, L. B. et al. 2013. Revisoransvar. 8. Udgave, Karnov Group

Nickerson, R.S., 1998. Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in many guises. SAGE

Novo Nordisk, 2022. Annual Report 2021

Varley, S., Lewis, S. 2021 How to realize the full potential of ESG. Ernst & Young
https://www.ey.com/en_sy/sustainability/realize-potential-esg-plus (Senest besøgt d. 23.05.2022)

Vestas, 2022. Sustainability Report 2021

Yin, R.K., 2015. Case Study Research – Design and Methods. 5. Udgave. London: Sage Publications

Bilagsoversigt

Bilag	Beskrivelse	Antal sider
1	Liste over danske selskaber som ACT har gennemgået Non-Financial Reporting statements for i 2019	1
2	GRI Framework – breakdown	1
3	Deloitte undersøgelse "Tillid og bæredygtige investeringer i bank og pension"	1
4	Interview Martin Faaborg	17
5	Interview Søren Alsen	10
6	Interview Rune Kjeldsen	9
7	Interview Claus Lyngsøe	7

Bilag 1: Liste over danske selskaber som ACT har gennemgået Non-Financial Reporting statements for i 2019.
<https://www.allianceforcorporatetransparency.org/database/2019.html>

Company	Country	Primary sector
A.P. MOLLER - MAERSK A/S	Denmark	transportation
ALK-ABELLO A/S	Denmark	health
BESTSELLER A/S	Denmark	apparel
CARLSBERG	Denmark	food
Copenhagen Airport A/S	Denmark	transportation
DAMPSKIBSSELSKABET NORDEN A/S	Denmark	transportation
Danske Bank A/S	Denmark	financials
DFDS	Denmark	transportation
DSV A/S	Denmark	transportation
ECCO SKO A/S	Denmark	apparel
EGETAEPER A/S	Denmark	apparel
FLSMIDTH & CO. A/S	Denmark	resource
GABRIEL HOLDING A/S	Denmark	apparel
GN STORE NORD AS	Denmark	technology
HARBOES BRYGGERI A/S	Denmark	food
Chr. Hansen Holding A/S	Denmark	food
IC GROUP A/S	Denmark	apparel
JYSKE BANK A/S	Denmark	financials
Kvadrat	Denmark	apparel
Lundbeck	Denmark	health
Novo Nordisk	Denmark	health
NOVOZYMES A/S	Denmark	health
NYKREDIT BANK A/S	Denmark	financials
P/F BAKKAFROST	Denmark	food
PANDORA A/S	Denmark	consumption
PER AARSLEFF HOLDING A/S	Denmark	infrastructure
PWT GROUP A/S	Denmark	apparel
ROYAL UNIBREW A/S	Denmark	food
SIMCORP A/S	Denmark	technology
SOS INTERNATIONAL A/S	Denmark	financials
SYDBANK A/S	Denmark	financials
TIVOLI A/S	Denmark	hospitality
Vestas Wind Systems A/S	Denmark	energy
Viking Life-Saving Equipment	Denmark	apparel

Bilag 2: GRI Framework – breakdown

<https://www.globalreporting.org/how-to-use-the-gri-standards/gri-standards-english-language/>

Framework/ standard	Allocation of topics/sub-issues within categories
<i>Main analysed frameworks/standards</i>	
GRI	<p>The GRI disclosures are divided into sub-topics under the main topics (Economic, Environment, Social) with a high level of granularity of sub-topics.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Economics – GRI 200 series. GRI 201: Economic Performance, GRI 202 Market presence, GRI 203 Indirect economic impact, GRI 204 Procurement practices, GRI 205 Anti-corruption, GRI 206 Anti-competitive behaviour, GRI 207 TAX (new) • Environment – GRI 301: Materials, GRI 302: Energy, GRI 303: Water and effluents, GRI 304: Biodiversity, GRI 305: Emissions, GRI 306: Waste, GRI 307: Environmental compliance, GRI 308: Supplier environmental assessment • Social – GRI 401: Employment, GRI 402 Labour management relations, GRI 403 Occupational health and safety, GRI 404 Training and education, GRI 405 Diversity and equal opportunity, GRI 406 Non-discrimination, GRI 407 Freedom of association and collective bargaining, GRI 408 Child labour, GRI 409 Forced or compulsory labour, GRI 410 Security practices, GRI 411 Rights of indigenous peoples, GRI 412 Human rights assessment, GRI 413 Local communities, GRI 414 Supplier social assessment, GRI 415 Public policy, GRI 416 Customer health and safety, GRI 417 Marketing and labelling, GRI 418 Customer privacy, GRI 419 Socioeconomic compliance¹⁶

<https://www2.deloitte.com/dk/da/pages/financial-services/articles/baeredygtige-investeringer-runder-kaempe-potentiale.html>

Halvdelen af kunderne ønsker at investere til gavn for samfund og miljø

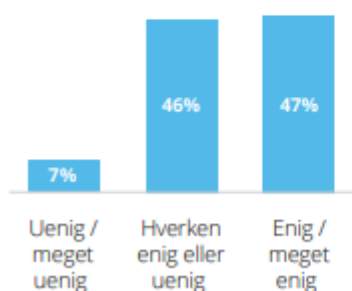
Hvad angår forvaltning af opsparing, mener næsten halvdelen af kunderne, at det er afgørende, at deres opsparing forvaltes på en måde, der fremmer en positiv udvikling i samfundet/miljøet.

Hele 37 procent er villige til at acceptere et lavere afkast, hvis investeringen har en dokumenteret positiv effekt på miljøet/klimaet, mens 29 procent er villige til at acceptere et lavere afkast, hvis investeringen har en dokumenteret positiv effekt på samfundet. Dette understreger, hvor vigtige særligt klimahensyn er for kunderne.

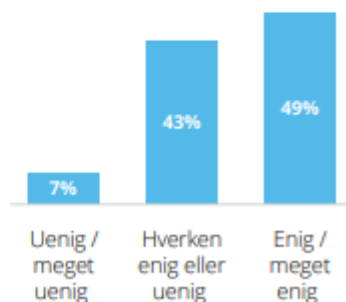
På trods af ovenstående er de fleste kunder ikke villige til at gå på kompromis med afkastet. Derfor bør banker og pensionselskaber arbejde hårdt for at udvikle investeringsprodukter, der kombinerer et fornuftigt afkast med en grøn/social profil, hvilket taler for, at lægge mere vægt på eksempelvis positiv screening.

Kundesurvey

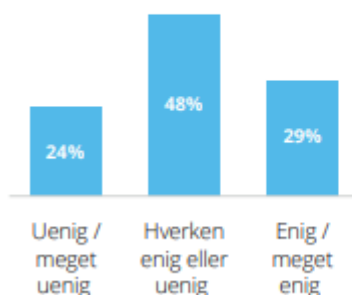
Det er afgørende for mig, at min opsparing investeres på en måde, der fremmer en positiv udvikling på samfundet

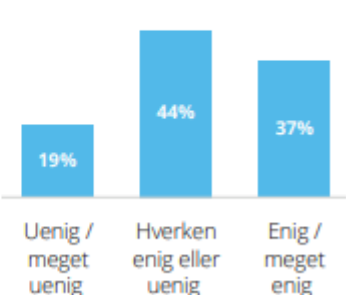
Det er afgørende for mig, at min opsparing investeres på en måde, der fremmer en positiv udvikling på miljøet/klimaet

Jeg er villig til at acceptere et lavere afkast på min investering, hvis investeringen har en dokumenteret positiv effekt på samfundet

Jeg er villig til at acceptere et lavere afkast på min investering, hvis investeringen har en dokumenteret positiv effekt på miljøet/klimaet

Bilag 4

Interview med Martin Faaborg

Afholdt: 06.04.2022 (Teams-Møde)

Informant: Martin Faaborg (Partner Audit) (MF)

Interviewer: Mads Sandgaard Pedersen (M) & Rasmus Malmose Axelsen (R)

Transskribering:

- 1 Alle: Intro...
- 2 M: Tak fordi du har taget tid til at tale med os. Grunden til vi gerne vil snakke med dig er
3 grundet din indsigt i ESG og CSRD, hvor vi gerne vil bruge dig som kilde i specialet i form
4 af en ekspertrolle. Hermed vil vi stille dig en række spørgsmål som du ser ude hos
5 virksomhederne. Det er det overordnet mål fra vores side med dette interview, og det
6 er noget vi gerne vil tage med videre og tage en revisorvinkel på ift. hvilke udfordringer
7 CSRD vil medføre, når der skal afgives erklæring på dette.
- 8 MF: I forhold til rækkefølgen på de punkter, som I har fremsendt, så synes jeg vi bør tage
9 "ESG som konkurrenceparameter" i forbindelse med ESG-strategi for opbygningens
10 skyld. I har fremsendt punkter, synes jeg vi skal tage ESG som konkurrenceparameter i
11 forbindelse med ESG-strategi
- 12 M: Yes – lad os gøre det
- 13 MF: Så tænker jeg egentligt, der er et meget godt flow i det. Så kommer vi nemlig også til at
14 snakke om EU Taksonomi, som et konkurrenceparameter, hvor I nok skal lave nogle
15 afgrænsninger os, men det kan vi tale lidt om for at gøre det fokuseret
- 16 M: Helt enig – Lad os bare springe ud i det.
- 17 M: Noget af det vi rigtig godt kunne tænke os at vide mere om er, at når der nu kommer
18 de her krav til ESG Strategi, er virksomhederne tilstrækkeligt klædt på til og har de
19 arbejdet med ESG i et tilstrækkeligt omfang til at kunne opstille strategier og politikker,
20 der giver mening ift. de her bæredygtighedsmål som CSRD kræver?
- 21 MF: Hvordan virksomhederne arbejder med ESG og bæredygtighedsmål i forhold til strategi
22 varierer selvfølgelig meget i forhold til virksomhedens størrelse, industri og type. De
23 dygtigste virksomheder integrerer jo klima og bæredygtighed i deres
24 forretningsstrategi og man taler egentlig om at ESG-strategi er et "non-sense" ord at
25 bruge, fordi man egentlig taler om forretningsstrategi. Og den forretningsstrategi man
26 skal ligge, skal selvfølgelig skæres ind til kernen af virksomhedens purpose, vision,

27 mission for at være til og at gøre en forskel i verden. En del af det er, at tydeliggøre hvor
28 virksomhederne gør en forskel på E, S og G. Samtidig med at man også har en fornuftig
29 finansiell performance og kan investere i fremtiden finansielt, skal man også kunne
30 italesætte hvad man betyder for samfundet på E, S og G. Det er mit synspunkt, at det
31 skal integreres i ens forretning for at det for alvor bliver prioriteret, for ellers bliver det
32 nogle hang-arounds, nogle ESG-strategiske aktiviteter eller initiativer, som er lidt
33 løsrevet fra netop resten af forretningen, hvilket er den gamle måde at tænke på.

34 M: Super interessant – der svarer du jo egentlig lidt på mit under spørgsmål her *”Ser du*
35 *udfordringer hos virksomhederne med at forankre strategien i forretningen”*. Vi har
36 tænkte meget over, at hvis ESG-strategi kommer til at være noget, som alene er
37 centreret omkring en ESG-afdeling og virksomhederne ikke formår at forankre det i
38 virksomhedernes produktudviklings-, produkt- eller indkøbsafdeling, bliver det hele så
39 lidt ligegyldigt?

40 MF: Jo det kan man sige. Der kan du jo tage en virksomhed såsom Ørsted eller Carlsberg
41 eller Pfizer, hvor de er nået til et niveau i ESG, at de har integreret det i alt hvad de gør.
42 Så taler vi netop om, hvordan er den rigtige organisering så for at sikre integrationen af
43 ESG. Der tror vi netop på, at ESG skal integreres i alle forretningens elementer, som jo
44 er produktudvikling, produktion, indkøb, salg og adfærd i øvrigt, samt
45 stabsfunktionerne skal sikre rapportering i finans, men også HR-base der skal leveres
46 ind. Det skal forankres bredt og på alle leder og kanter i virksomhederne. Når vi snakker
47 ESG-rapportering og data skal man også findes ud af, om man skal køre en central
48 model, hvor man har et ”Fyrtårn” af et ESG datacenter, som driver dette centralt eller
49 det også i større koncerner skal forankres længere ude i forretningen, altså i
50 datterselskaber. Man skal finde ud af hvad den rigtige model er for at få gjort det her
51 smart. Der er helt klart nogle definitioner og nogle standarder, som man skal leve op til
52 for at få ”aligned” f.eks. rapportering. Så nogle ting er bedst at håndtere centralt i
53 virksomhederne, men f.eks. datafangst skal ske ude lokalt typisk.

54 M: Hvis jeg lige må stille et spørgsmål mere til det her strategi. Du nævner jo selv at Novo,
55 Carlsberg og Pfizer mv. er megadygtige til det strategiske arbejde med ESG og har
56 forankret det i deres forretning. Men hvis vi nu tager udgangspunkt i nogle af de lidt
57 mindre børsnoteret virksomheder, som måske ikke har et stort ESG-apparat og alle de
58 her ressourcer til at have tænkt over ESG i mange år op til. De virksomheder du tidligere
59 har nævnt, har jo arbejdet med Non-financial Reporting i noget tid og har haft
60 muligheden for at sætte sig ind i det. Men nu hvor det her CSRD kommer og det bliver

61 mandatory og vi skal have en revisorerklæring på det, kommer der så til at være en
62 række virksomheder som er på bagkant med det her og som får udfordringer med at
63 lave ESG-strategi, der passer til deres virksomhed?

64 MF: Jo det tror jeg er rigtigt, fordi de er måske ikke lige så vant til at arbejde sådan med
65 deres strategi, og deres ESG-initiativer kan måske ligge lidt langt væk. Hvad er det helt
66 præcis for os og det er lige præcis det her med, at de bliver nødt til at arbejde med
67 deres purpose og få det beskrevet samt artikuleret over for deres kunder,
68 medarbejdere og det samfund man er en del af. Det tror jeg de er nødsaget til i kampen
69 om talenter og kunder. Det er rigtigt, at de ikke er lige så modne, men det der også er
70 hensigtsmæssigt med det seneste forslag, der er kommet fra CSRD-direktivets regi. De
71 her triolog forhandlinger mellem EU-kommissionen, der kommer med nogle forslag,
72 EU-parlamentet vurderer det sammen med EU-ministerrådet; der har man netop
73 foreslået en tretrins model, hvor man implementerer CSRD for de store børsnoteret
74 selskaber i 2024, der så skal rapportere i 2025. Deadline er skubbet et år så de store
75 virksomheder har fået et år mere til at rapportere efter CSRD. Det næste niveau (niveau
76 2) vedrører de andre store C-virksomheder og børsnoteret selskaber, der har under 500
77 ansatte (threshold for første kategori) de kommer så med ét år senere fra 2025 med
78 rapportering i 2026. Og så er der det sidste niveau (tredje), hvilket er lempelse for små
79 børsnoteret selskaber og nogle finansielle virksomheder herunder
80 investeringsselskaber og kreditforsikringsselskaber og den slags, der kommer med fra
81 2026 med rapportering i 2027. Plus parallelt med det her bliver der udstedt standarder
82 for ESG-rapportering for små- og mellemstore virksomheder. Så man prøver netop at
83 tage hensyn til det du siger med, at det jo ikke er alle der har samme forretningsmodel
84 som Novo Nordisk og kan integrere det på alle leder og kanter eller foretage lige så
85 store investeringer i ESG. Det skal give mening for alle, hvorfor jeg synes denne her
86 "staggering-approach" (tretrinsmodel) giver god mening.

87 M: Det lyder som noget der er relativt nyt det der, Martin?

88 MF: Ja, jeg sender lige den seneste opdatering til jer på mail

89 M: Det leder videre til mit næste spørgsmål: *"Er den kvalitet som vi kommer til at se i ESG
90 strategi også til dels et produkt af, at EU er langsomme med guidelindes, krav og
91 taksonomi, som gør at virksomheder ikke kan nå at reagere inden CSRD træder i kraft?"*
92 Det er vel en anerkendelse fra EU af, at den oprindelige tidsplan ikke er realistisk?

93 MF: Ja netop – jeg synes også det er hensigtsmæssigt, at de har valgt at udskyde deadlines
94 for implementeringen af CSRD. Virksomhederne har brug for mere tid, revisions- og

95 rådgivningsbranchen har brug for mere tid og omverdenen skal også vænne sig til det
96 her. Vi har pt. ikke et særligt modent sprog [Ensartethed i ESG-rapportering/Standard-
97 setting], så det giver rigtig god mening. Tingene begynder at accelerere meget kraftigt,
98 og vi har set EU-kommissionen være bannerfører, men ret hurtigt har vi også set, at det
99 der hedder International Sustainability Standards Board (ISSB) i London, har fulgt trop.
100 Det er gået stærkt, da ISSB har etableret sig i november 2021 og har allerede udstedt
101 de første to udkast til standarder d. 31. marts – jeg har sendt jer separate links via mail
102 vedr. yderligere info. Når man først har lavet direktivet [CSRD] skal der laves nogle
103 standarder hvilket gælder i Europa og Internationalt. Alle opfordrer til at det bliver
104 konsistent aligned fra begge sider. Plus også, SEC er kommet med d. 21. marts 2022 –
105 de har offentliggjort at de vil kræve klimaoplysninger ved lov for børsnoteret selskaber
106 i USA og det vil de også gøre fra 2024. I bund og grund kommer der mere alignment,
107 mere konsensus, mere momentum, men også en erkendelse af at vi har behov for noget
108 mere tid til at uddanne og bygge en afdeling op.

109 M: Det giver god mening...

110 MF: Vedr. Bæredygtighedspolitikker er det en anbefaling for komiteen for god
111 selskabsledelse, at man netop arbejder med beskrivelsen af, hvordan man fra
112 bestyrelsens side har tænkt sig at gribe hele denne rejse an – hvor man sætter ind, hvor
113 fokusområderne er og også en anbefaling om at bestyrelsen følger op på, om
114 virksomheden leverer på politikken, men også de initiativer og aktiviteter, der er
115 beskrevet heri. Så det håber jeg vi vil se i flere eksempler fremadrettet. Her i 2021 for
116 danske børsnoteret selskaber skulle de offentliggøre bæredygtighedspolitikker, som
117 skulle være bredere end deres gamle CSR-politikker.

118 M: For lige at runde det af, Martin.. Det vi ser lige nu er, at der er en eller anden grad af
119 udfordring i det her for en række virksomheder, hvilket dels skyldes det er umodent og
120 derfor har man også besluttet for EU-parlamentet at skubbe deadline for at vi har
121 længere tid både som rådgivere men også i industrien, således vi har bedre tid til at
122 tilpasse os?

123 MF: Ja

124 M: Okay – lad os prøve at snakke lidt om konkurrenceparametre. Har du et specifikt
125 eksempel på, hvordan du ser virksomheder, der bruger ESG som et
126 konkurrenceparameter i dag?

127 MF: Ja både og.. Det er nogle af de mest ambitiøse virksomheder i verden, såsom Pfizer eller
128 Novo Nordisk som har arbejdet med det i mange år, som virkelig har integreret det i

129 løbet af de måske seneste 20 år. Der bliver det meget tydeligt, hvordan de arbejder
130 med triple bottom line, hvor man både tager højde for det finansielle og ESG-
131 performance. Jeg synes I skal læse Pfizers ESG-rapport for 2021, der er meget
132 inspirerende.... Det er svært at differentiere sig på ESG som et konkurrenceparameter,
133 fordi der hurtigt kan opstå "Green-washing". Forbrugerombudsmanden har fx i
134 Danmark skrevet en vejledning om, hvornår man må kalde noget for "bæredygtigt".
135 Der er set eksempler på overkommunikation. Hvis man vil bruge det, skal man bl.a. lave
136 en life-cycle-assessment. Virksomhederne skal dokumentere at deres produkter er
137 bæredygtige på den ene eller anden måde, hvor man siger hvad er forbruget af vand,
138 energi og hvor stor er udledning af CO2 og det er egentlig en anden måde at kigge på at
139 lave en baseline for CO2-udledninger i sin livscyklus. Det er vigtigt at man kommunikerer
140 hvor langt på rejsen (klima) man er og siger "vi ikke er perfekte, men arbejder med de
141 rigtige ting". Vi er nok ikke kommet dertil endnu, hvor man kan sige at det er et egentligt
142 konkurrenceparameter, men det er jo det man skal finde via sin purpose, forretning,
143 strategi, politikker og hvor det er vi som virksomhed gør en forskel. Så bliver det jo til
144 et konkurrenceparameter.

145 M: Det leder mig så videre til vores næste spørgsmål om hvorvidt *"ESG kan være en så*
146 *strategisk finansiel enabler, at der kommer et incitament til at virksomheder begynder*
147 *at drive agendaen frem med nye KPI'er og differentiere dem selv for at så mere*
148 *attraktivt overfor investorer, medarbejdere og andre?"*

149 MF: Ja det kan man helt sikkert. Virksomhederne vil gerne definere de nye KPI'er som er
150 relevante for dem. X/Y selskab prøver at finde deres vej ift. hvad deres første KPI'er på
151 ESG-området. Der kan være de traditionelle KPI'er på ESG-området som jo f.eks. også
152 er medarbejderengagement, medarbejdertilfredshed, kundetilfredshed hvilket er
153 fundamentale, basale KPI'er, som man også skal have på plads udover de finansielle:
154 Vækst, profit, cash-conversion. Så skal man til at opfinde en sjette-kategori; et ESG-
155 indeks eller de relevante KPI'er. Andre virksomheder som Y og X siger vi definerer nogle
156 klimanøgletal på Co2-udledninger. For X går det meget på hvor de kan gøre en forskel
157 som forsikringsselskab, som jo egentlig også er white-collar, og ikke særligt svinende.
158 Så er det deres skadesbehandling og håndtering på værksteder samt at stille nogle krav
159 til de leverandører, som de bruger. Y har etableret en baseline på udledning af Co2 på
160 scope 1 og 2, hvilket ikke var særligt voldsomt grundet de er en IT-virksomhed. Det var
161 lige før de kunne løbe klima-kvoter for at blive klimaneutrale, hvilket kun ville koste et
162 par hundrede tusinder, men det er jo ikke en del af en løsning. Det er bare at købe

163 syndsforladelse i bund og grund. Men det der er relevant for dem, som en IT og
164 konsulentvirksomhed, er brug af datacentre og IT-udstyr, systemer mv. som hostes ved
165 tredjepart. EG vil begynde at arbejde med leverandører i scope 3 for at få defineret
166 noget baseline der, men det kræver noget interaktion med samarbejdspartnere.

167 M: Hvis jeg tager revisorbrillerne på et øjeblik i forhold til vores næste spørgsmål: *"Ser man
168 så en risiko for at konkurrencen på ESG giver incitament til at udelade væsentlige
169 informationer om bæredygtighed?"*.

170 MF: Det er lige præcis der transportministeren kom galt afsted med anlægsfasen i
171 infrastrukturprojektet for Danmark. Det der ligger i en life-cycle-assessment er, at det
172 skal være all inclusive fra vugge til grav i at tage det hele med. Hvis man ikke har
173 håndfaste data til at underbygge, så må man estimere nogle data for ellers kan man
174 ikke få det til at fremstå troværdigt. Der ligger nogle frameworks til det og vi har lavet
175 dette ved Deloitte med tilhørende "compilation-erklæring" for revisions- og
176 rådgivningskunder. Vi kortlagde deres life-cycle-assessment og lavede en compilation-
177 erklæring, altså en opstillingserklæring, vi har hjulpet kunder med opstilling af life-
178 cycle-assessment efter ISO-standarderne (14000-..), og der ligger noget hand-book på
179 hvordan man laver den.

180 M: Så der er frameworks, der gør man kan imødekomme de her risici for at man udelader
181 noget væsentligt? Men der er så også et incitament til at udelade informationer, hører
182 jeg dig sige?

183 MF: Ja både og, man kommer hurtigt galt afsted som virksomhed, da det nemt bliver
184 gennemskuet af forbrugere. ESG som konkurrenceparameter er det vigtigt at arbejde
185 med life-cycle-assessment og være troværdig i sin kommunikation. Har vi grønne
186 produkter og/eller grønne ydelser? og det er der EU-taksonomien falder ind i
187 frameworket. EU-taksonomien er den forordning som allerede gælder for børsnoteret
188 selskaber med over 500 ansatte. De skal fortælle fra 2021 om de var omfattet af denne
189 taksonomi og det skulle de kun udtale sig om ift. to parametre, om de havde nogle
190 produkter/ydelser som imødekom klimaforandringer eller klimatilpasninger. Det er der
191 ikke så mange virksomheder der har. Det er f.eks. virksomheder som Ørsted og Vestas
192 der har det, transportindustrien, shipping mv. Det der er interessant er, at det kommer
193 til at fylde meget strategisk. 6 kriterier i forbindelse med EU-taksonomien:
194 klimaforandringer, klimatilpasninger, cirkulær-økonomi, vandforbrug, biodiversitet,
195 menneskerettigheder.

196 M: For at springe videre, Når du arbejder med virksomhederne *”Oplever du så en generel*
197 *motivation og interesse blandt virksomhederne for at lave ESG targets som en del af*
198 *strategien eller oplever du også at virksomheder går efter laveste fællesnævner?”*

199 MF: Det er helt sikkert et pres, at virksomhederne skal til at forholde sig til det her. Men der
200 er en enighed i bestyrelseslokalet, hvor jeg ser det mest fordi jeg arbejder med
201 executive remuneration (aflønning af direktører). Der er det blevet både lovgivning,
202 markedspraksis og god skik, at man har ESG nøgletal i sin vederlæggelse. Da vi kortlagde
203 det var der 25% af de danske børsnoteret large cap selskaber, der havde ESG nøgletal i
204 sin vederlæggelse for 2020 og jeg er pt. i gang med at undersøge om der har været en
205 fremdrift i 2021, hvilket jeg helt sikkert tror der er, da flere og flere er begyndt at
206 arbejde med det.

207 M: Du oplever faktisk, at virksomhederne har en oprigtig interesse i at arbejde med det her
208 og gøre det som en del af deres strategi?

209 MF: Ja

210 M: Og det er ikke fordi de kommer ind på laveste fællesnævner, hvor de bare skal have
211 ”bare-minimum”?

212 MF: Nej, forventningerne fra omverdenen er til det og markedspraksis er til det, og så har
213 de en ærlig og oprigtig interesse i at arbejde med det og få defineret de rigtige ESG
214 KPI’er og targets, hvilket ikke er nemt.

215 M: *”Hvordan skal man sikre et link mellem ”Financials” og ESG i sine targets? Hvad giver*
216 *det af udfordringer?”*

217 MF: Det er en klassisk balance scorecard tankegang, som jeg måske nævnte eksempler fra
218 X mv. hvordan ser deres balance scorecards ud for et normalt år, men også på lang sigt.
219 Det skal være et godt mix af finansielle og ESG-nøgletal, som er relevante for
220 virksomheden selvfølgelig, men også for det strategiske periode man er i. Der kan være
221 nogle ting man gerne vil sætte ekstra fokus på – hvad er det der er svært, hvad er det
222 der driller? Jamen så er det der vi skal sætte ind. Vi advokerer for, at de fleste
223 virksomheder har.... det mest banale er at have et EBITDA eller EBIT-mål. Der er noget
224 fundamentalt der skal være på plads. Hvis vi bygger på dette fundament inden for den
225 finansielle kategori, så er det også noget med at skabe vækst, enten organisk eller via
226 opkøb, men så er det jo også at levere et afkast til aktionærene. Det advokerer vi
227 meget for ved de børsnoteret selskaber, at man har et link til ”total shareholder return”
228 – altså både aktiekursstigninger og udbytter over en periode. Det er der ca. 12
229 børsnoteret selskaber, som har i Danmark ud af måske knap 200. I England er det måske

230 tætttere på 90% af børsnoteret selskaber, som har CSR som et mål. Der får man et meget
231 klart link mellem værdiskabelse for virksomheden og for aktionærerne. Det er den
232 finansielle kategori/boks. Så er der ligevægtigt vil jeg sige, og man kan altid diskutere
233 om det er 50/50... men den anden kategori af nøgletal som er kundetilfredshed, hvilket
234 også skaber værdi, eller medarbejdertilfredshed, kundeengagement mv. hvilket også
235 er vigtigt at have på plads som fundament. De vil vægte mere eller mindre, hvis man
236 har et issue omkring kundetilfredshed og skal forbedre det, så kan det være at det skal
237 vægte relativt meget, og det samme med medarbejdertilfredshed. Man skal tænke over
238 hvor de strategiske udfordringer er. Man kan også komme til et niveau, hvor man siger
239 "vi er faktisk godt tilfreds med vores kundetilfredshed og medarbejderengagement, så
240 det bliver vedligeholdelsesparametre, hvorfor vi ikke skal gøre noget ekstra". Men der
241 hvor vi skal gøre noget ekstra er på områder som klima, Co2-udledninger. Få defineret
242 hvad er vores forretningsstrategi, vores ESG-elementer i det, hvad er aktiviteterne i det,
243 hvad er det vi vil opnå og så begynde på at få sat nogle KPI'er op – skal vi have
244 indsatsmål eller resultatmål på ESG-parametrene, hvad er det der giver mening for
245 virksomheden – hvor modne er de? Skal vi skabe en forandring skal der være fokus på
246 indsatslementerne i de næste par år. Vi skal have etableret en ESG-organisation, vi
247 skal have etableret de rigtige KPI'er, vi skal have lavet noget performance management
248 på det her før vi overhovedet kan begynde at sige noget om, hvad resultatmålene skal
249 være. Så der er en modenhed her, som er undervejs og vil udvikle sig, hvilket jeg tror
250 vil blive mere dynamisk, hvor vi vil se flere og flere eksempler på ESG-nøgletal og
251 ambitionerne til at sætte nogle høje targets.

252 **M:** Du nævner selv, at det er svært for virksomhederne at komme i gang med. *"Hvis man
253 ikke har en baseline for targets, hvad giver det så af udfordringer ved at sætte dem og
254 hvordan kommer man i gang?"*

255 **MF:** Ja... Det handler om at identificere hvad der er relevant for den enkelte virksomhed,
256 hvilket sker gennem dialog. Netop denne rejse med at få fastlagt forretningsstrategi og
257 purpose samt få beskrevet hvor vil vi gøre en forskel... Så skal vi finde nogle KPI'er
258 indenfor hvor de vil gøre en forskel og det behøves nødvendigvis ikke at være Co2-
259 udledning (eksempel med konsulentvirksomhed), men så skal vi finde nogle andre
260 indsatsområder, hvor vi kan være troværdige og klare og tydelige i hvor er det vi gør en
261 forskel i samfundet og så skal vi sætte nogle aktiviteter op – indsatsmål/resultatmål –
262 og så begynder det at give mere mening, fx ift. Pfizer eksemplet. Det er den måde jeg
263 vil gribe det an på. Derudover er der selvfølgelig hele compliance rapporteringen, hvor

264 man skal rapportere på nogle lovpligtige KPI'er (når det kommer), som jeg vil sige er i
265 højere grad er sådan noget som statusrapporteringer på nogle nøgletal, som vi kan blive
266 enige om er ens for alle og som er sammenlignelige, hvilket jeg lidt populistisk kalder
267 for statiske/døde data da det ikke fortæller en historie. Men for de helt store brand-
268 virksomheder (Pfizer, Google, Amazon mv.), der har et stærkt brand og purpose, hvor
269 det at gøre en forskel mv. kan anvendes som et konkurrenceparameter.

270 M: Ift. baseline siger du jo selv, at der er lovpligtige KPI'er som man skal rapportere på og
271 der kommer ligesom de her standarder, som man skal overholde. Men når man nu skal
272 sætte de her targets, har man vel også behov for baseline og hvis man ikke har en
273 baseline skal man arbejde med forretningsstrategi, purpose mv... Det er vel en større
274 omgang/tankemæssig omstilling forestiller jeg mig for rigtigt mange?

275 MF: Ja at få lavet baseline og rapportering – især på alle parametre både at få E, S og G. Få
276 de her 15 nøgletal fra FSR op at stå, Co2 udledning, medarbejdertilfredshed,
277 kundertilfredshed, CEO pay ratio, hvordan man arbejder med adfærd, code of conduct,
278 whistleblower ordning, sanktioner, hvordan man arbejder i sin bestyrelse. Så er der en
279 række elementer man skal have skabt nogle processer omkring for at kunne få skabt
280 nogle data, og der ligger nogle udkast til definitioner så man kan begynde at arbejde
281 med det.

282 **Dataindsamling og data validitet - 0.42.54**

283 M Det var en fin overgang til næste punkt, lads os prøve at hoppe fra det strategiske og
284 performance management over til data. Inden vi lige hopper ned i det, så har Rasmus
285 og jeg en forhånds formodning om at det måske er især her at skoen trykker for mange
286 virksomheder, for at få indsamlet noget valid data, men kan du prøve fra et generelt
287 perspektiv at sige noget om hvor dygtige er virksomheder til det her i dag - hvor modne
288 er de til dataindsamling for at starte der?

289 MF Generelt ikke særligt modne er mit indtryk, men det skal segmenteres på størrelse,
290 virksomheder og hvad man har arbejdet med historisk. Der er en kæmpe udfordring,
291 og det er der alle virksomheder har en fælles udfordring. Det ville være lidt nemmere
292 hvis man kunne få noget datakilder fra nogle carbon disclosure projects, hvis alle
293 rapporterede klima data ind et centralt, så vil det være nemmere at få sin scope 3 data,
294 og den vision er jo fantastisk men hvem af dem der skal gøre det? Og kan man gøre det
295 konsistent? Starter du egen dataindsamling, så handler det om at få nogle værktøjer,
296 og det har vi mange i Deloitte som er gode til.

297 M Ja præcis og får man kan levere noget, hvad skal man sige, god valid rapportering på
298 det her, så kræver det jo også at man ens data vis kvalitet, når I er ude i virksomhederne,
299 er det så noget de især skal have hjælp til, hvordan værktøjer kommer op og stå?

300 MF Ja, og hvordan bruger vi de eksisterende værktøjer virksomhederne har, og
301 eksisterende rapporteringsstruktur. Både Ørsted og Carlsberg er startet der. Men så
302 begynder der ret hurtigt at ske en udvikling fra SAP og Microsoft og andre, for at sikre
303 at man får styr på data og datakvalitet, pålidelig, og kontroller omkring pålidelig og
304 fuldstændighed. For at få alle enheder med. Eller hvis vi ikke har så pålidelig data fra en
305 enkelt enhed og datterselskab, så må vi estimere for den enkelte enhed. Og det er ikke
306 særligt automatiseret, det foregår ret manuelt i Excel, og det er ikke i system.

307 M Nej Okay, og det er egentlig et interessant spørgsmål, er alt bare håndbåren i dag? Er
308 der mange virksomheder som har det hele i excel ark og sidder med manuelle
309 beregninger?

310 MF Det er et svært at give et generelt svar på, det vil afhænge af kunden. Jeg har haft dialog
311 med både Carlsberg, Ørsted, Arla og LEGO, og alle vil gerne forbedre deres
312 dataindsamling og rapportering, og her går dialogen på om det skal integreres i
313 eksisterende systemer, eller om der skal bygges noget på, og få integreret derfra. Det
314 er derfor den er så bred den her ESG rapporterings agenda, det kan godt være at vi har
315 gode data på Health and safety, men så halter vi måske på klima data.

316 M Ser du virksomheder gøre noget i dag for at komme "ahead of the curve"? Det her med
317 at nu vil man gerne til at lave noget god ESG rapportering, også af konkurrencehensyn
318 og lovpligtige hensyn, gør det så noget for at imødekomme det?

319 MF Ja ahead of the curve vil nok være Arla, LEGO, Ørsted og Carlsberg. De prøver at arbejde
320 med taksonomien i det, og prøver at sige hvordan er vores produkter, og hvordan kan
321 vores ydelser blive mere grønne og bæredygtige. Arla vil gerne lave noget track-and-
322 trace tilbage fra landmændene, som udgør deres scope 3 udledninger, men det også
323 der klima-synderen er, og der hvor der for alvor er noget arbejde med, hvis man kunne
324 reducere Co2, Hvis man fik nogle nye teknologier til at opsamle Co2 derude. Det skal
325 vi have et nyt IT system til. Eller en automatiseret proces til. Ellers drukner vi i den her
326 agenda. Så gør vi det af strategiske årsager for at kunne dokumentere, at vi kan skrive
327 på mælkekartoner at det er klimaneutralt eller lign. Det samme med Carlsberg, som
328 også gerne vil kunne sige at deres emballage er cirkulær og net zero. De gør altså noget
329 strategisk for at komme ahead of the curve, men det har ikke noget med den anden del
330 at gøre, at rapportere om ESG aftrykket, som er det der ligger i CSRD direktivet, så der

331 ikke mig bekendt nogen virksomheder der prøver at førtids implementere det, fordi det
332 er for tidligt, for det et direktiv, nogle rammer og nogle overordnet beskrivelser, og det
333 skal udfyldes af nogle standarder fra EFRAG. Men de tager heldigvis udgangspunkt i de
334 samme standarder GRI eller SAS eller andre standarder som allerede eksisterer.

335 M Og der eksiterer en del?

336 MF Ja.

337 M Til det her dataindsamling, jeg ved ikke om du kan svare på det, men er det sværest at
338 indsamle data på E, S eller G?

339 MF Det er nok sværest på E. Særligt når man kommer ud i scope 3, for der bliver man nødt
340 til at engagere sig med leverandører og kunder, og samfundet generelt, og stille krav til
341 andre. Det er det vi ser Ørsted har gjort med deres leverandører, jeg mener også at DSV
342 gør det. Så tingene begynder at modnes. Banker gør det også for at få data ind til deres
343 vurderinger. Her har vi ingen solid baseline.

344 M Det sidste spørgsmål: Det siger lidt sig selv når man skal ud og hente data eksternt, og
345 markedet generelt ikke er moden - hvordan ser du scope 3? Hvor moden er den? Er der
346 så mange udfordringer forbundet med den, at det faktisk ikke er validt det der bliver
347 rapporteret i dag, eller er vi et sted hvor virksomheder godt kan håndtere det?

348 MF På selskab X hjælper vi i øjeblikket, og med deres scope 3 disclosures. Ørsted og Novo
349 har gjort det i mange år. De har stillet krav til at de produktionsvirksomheder de
350 samarbejde med, og sagt de skal også arbejde med nogle Co2 reduktionsmål, for at vi
351 vil samarbejde.

352 M Så lad mig spørge på en lidt anden måde Martin: har du været til at skrive under på
353 nogle af de her ESG rapporter?

354 MF Jo. CSR rapporter vil jeg kalde dem. Bavarian Nordic, Lundbeck, ALK. Nogen af dem har
355 frivilligt valgt at få en erklæring på. Et af de selskaber hvor jeg skrev under i 7 år, kørte
356 det mere eller mindre i håndbårne systemer og excel, men det der var godt ved deres,
357 var at de blev ved med at gøre det på samme måde over de 7 år. Der var ikke de store
358 forandringer i processen. Men et havde de heller ikke et ambitionsniveau om. De ville
359 ikke rapporteret på andre nøgletal. Det fungerede også fornuftigt, så vi lavede en limit.
360 Assurance erklæring, men dog alligevel lavede vi noget mere. Vi lavede noget limit.
361 Assurance plus, hvor vi alligevel går ned og tester nogle data. Netop når systemer,
362 processer og kontroller er så umodne, kan vi ikke forlade os på, så vi blev nødt til at
363 teste substansen, selv om der er tale om en erklæring med review, hvor man mest laver
364 analytiske handlinger. Selvfølgelig kan du også, når du får datasæt over flere år lave

365 sammenligninger og forklaringer, og års udviklinger. Men vi blev nødt til at teste en del
366 data og man finder også flere simple fejl; indtastningsfejl, definitionsfejl og manglende
367 enheder.

368 M Nu siger du Lundbeck og Bavarian Nordic. Var der også krav til scope 3 her?

369 MF Lundbeck var health and safety erklæringer, så det var inde for produktion og
370 arbejdsskader. Bavarian Nordic kalder det i 2020 en CSR rapport, men de har ESG
371 figures, og de rapporterer kun på scope 1 og 2.

372 M Det var lige for at komme det en smule nærmere, hvilke udfordringer der er med at
373 rapportere på scope 3. Lige om lidt bliver det lovpligtigt på scope 3, og der skal gives en
374 form for sikkerhed fra revisors side.

375 MF Jo. Det er også det der er interessant ved det. Det er frivilligt assurance der bliver lavet
376 i øjeblikket. Det giver fleksibilitet i forhold til at sige, at vi kan give noget limited
377 assurance på nogle af tallene men ikke dem alle sammen, og så kan man scope dem lidt
378 ud, så er det ikke dem alle sammen vi giver erklæring om. Det går jo ikke når det bliver
379 lovpligtigt. Der er også nogle virksomheder som vælger at sige at de gerne vil have
380 reasonable assurance, høj grad af sikkerhed på nogle af tallene, hvor de netop har gode
381 processer og kontroller. Hvad skal der så til på det? Det ser vi dog kun på enkelte og
382 meget modne virksomheder, Novo f.eks.

383 **ESG proces og regnskabspraksis – 0.56.02**

384 M Lad os prøve at hoppe lidt over i ESG proces og regnskabspraksis, som hænger lidt
385 sammen med dataindsamling. Ser du at virksomheder allerede er i gang med at
386 implementere processer som imødekommer kravene der kommer med CSRD? Og hvis
387 man ikke er det, er det så ved at være last minute i forhold til at blive klar?

388 MF For at starte med det sidste så har vi jo fået mere tid, heldigvis. Er den del af det vi
389 starter ud med, når vi skal lave klimaregnskab, baseline for scope 1 og 2, så vil vi også
390 hjælpe med en accounting manual. Det er regnskabspraksis og hvad det er for nogle
391 nøgletal, hvordan definerer det, og hvordan rapporterer vi det ensartet. EG eksemplet
392 er meget godt på en mellemstor virksomhed, med knap 2 mia. i omsætning. Fordi de
393 arbejder med det, De gerne vil det, er de også nødt til at have have nogle processer. Jeg
394 oplever at de er gode til selv at blive involveret i at prøve at finde de data og prøve at
395 rapportere dem. Så kom vi med standard regnskabspraksis, accounting manual,
396 klimaregnskab i excel, og hvordan skal I få samlet op og konsolideret det, så vi kan
397 rapportere det som en del af jeres CSR rapport. Så har i scope 1 og 2 til at starte med,
398 og så har de iværksat en del arbejde med scope 3. Det jeg ser som den helt store

399 rådgivnings potentiale i deloitte og i branchen, er at få fokus på hvor vigtigt det er at få
400 lige så gode processer på ESG som finansielle data. Få det forankret i systemer.

401 M Er det noget virksomhederne tager til sig? Nu siger du at det er holdningen fra Deloitte,
402 som er best practice...

403 MF Ja, ikke endnu. Det er visionen, men der er virksomhederne ikke nået til endnu. Men
404 det er de vi oplever på de finansielle områder hvor vi også har en afdeling i A&O. Man
405 forbedrer processer, og det kan være omkring rapportering af løn, anlægsaktiver, man
406 dykker ned i en proces og forbedrer og streamliner den og gør den mere effektiv. Det
407 element ser jeg være et kæmpe potentiale for en umoden proces, som det vil være
408 indenfor et ESG område, og her kan der potentielt være de her 15-20 nøgletal, eller
409 endnu flere, hvor der kommer til at ligge standardkrav, lovkrav, rapportering på en
410 bestemt mod, konsolidering på en bestemt måde. Virksomheder skal have styr på hvad
411 er vores proces for at sikre den ensartethed, den pålidelighed og fuldstændighed i data.
412 Der er det lidt nemmere på det finansielle område. Men jeg vil beskrive det lidt som at
413 gå over på IFRS, for snart 17 år siden, der var det sværeste nok ikke indregning og
414 måling, men nærmere debet og kredit og få det ind i bøgerne, man skulle stadig bogføre
415 noget. Det var enkelte områder kunne være forskel på indregning og måling, men det
416 sværeste var faktisk IFRS oplysningskrav, hvor man skulle lave et IFRS regnskab for
417 første gang, for der skulle man jo sikre at man fik samlet nogle nye oplysninger ind. At
418 skulle samle nye oplysninger ind, er alt andet lige umodne processer.

419 **Double materiality – 1.00.16**

420 R Sådan et key word vi er faldet over er double materiality hvor virksomheder både skal
421 rapportere på financial og impact materiality. Som vi har forstået det, så går det ud på
422 at virksomhederne via en analyse skal vurdere hvad deres stakeholder vurderer som
423 værende væsentlige i ESG rapporterne.

424 MF Jeg vil mere beskrive det som et double materiality. Det der ligger i det er en
425 assessment. Hvad mener stakeholders der er vigtigt og hvad mener vi selv er vigtigt
426 indenfor ESG agendaen. Så det er faktisk ikke noget med den finansielle performance
427 at gøre. Det har det indirekte, men det ikke en afregning indenfor finansiell og ESG. Det
428 er en afregning indenfor ESG mod hvad mener stakeholder er vores ESG parametre, og
429 hvad mener vi selv er det vigtigste. Et godt eksempel er Pfizer som har lavet et heatmap
430 i deres ESG rapport.

431 R Så er der i hvert fald noget hvor virksomheden selv har muligheden for at gå ind og
432 påvirke hvad der er medtaget i ESG rapporten, ud fra det her princip?

433 MF Ja.

434 R Hvis man kigger indenfor den samme branche hvordan vil det her double materiality så
435 have effekt på sammenligneligheden af ESG rapporten?

436 MF Indenfor samme industri og samme sektor, kunne man og godt forestille sig nogle af de
437 samme parametre. Jeg kan nævne eksempler fra Pfizer som jeg faktisk tror der går igen,
438 side 12 i deres ESG rapport for 2021. Der har de lavet det her klassiske heatmap hvad
439 der er vigtigt for stakeholders og hvad der er har væsentlig betydning for Pfizers
440 forretning. Oppe i højre hjørne, er det produkt innovation, lige adgang til medicin,
441 prissætning af medicin, produkt sikkerhed, etisk beslutningstagen. Det tror jeg vil være
442 det samme for Novo, Lundbeck, Bavarian Nordic.

443 R Så på en eller anden måde så vil investorerne have mulighed for at differentiere de
444 forskellige medicinal virksomheder, hvis ESG er et primært parameter for hvad de skal
445 investere i?

446 MF Ja, og der har jeg talt med Novo om det, fordi vi nu er blevet revisorer når man kigger
447 på deres corporate governance statement og vedlagersrapport. Helt overordnet set
448 talte jeg med Novo at de gerne vil have hvis revisor kunne komme og give noget
449 validering af hvad de rent faktisk gjorde indenfor deres væsentligste ESG
450 problemstillinger. At de gjorde noget mere end andre. Det er der de begynder at kunne
451 differentiere sig. Så kommer der substans i det. Det er fint nok med skåletale, med net
452 zero f.eks., men man skal jo i høj grad måles på at man også gør noget. Det der med at
453 gøre noget, det kan revisor faktisk også give noget troværdighed om, vi kan i hvert fald
454 være med til at give erklæringer om at det Novo siger, er det de faktisk gør, for det kan
455 vi se dokumentation for. Det er den måde de gerne vil differentiere sig på. Det er svært
456 at få frem i en rapport, at det faktisk er så robust. Derfor føler Novo at det selv er svært
457 for dem at differentiere sig for læser ikke rigtig kan gennemskue på hvad forskellen er
458 på den ene og den anden virksomhed. De har de samme væsentlige problemstillinger
459 de skal fokusere på indenfor branchen, men der er jo stor forskel på hvordan man
460 udlever det gennem det man gør.

461 R Nu snakkede vi kort om det, under et af de andre punkter, risikoen for at der er noget
462 væsentligt information der bliver udeladt. Vurderer du at der vil være en risiko for en
463 fejlvurdering af de her parameter i ESG rapporten?

464 MF Ja, der er jo mange forskellige fejlvurderinger, i og er med at det er så udmodent. Det
465 kan være simple tastefejl, fordi der ikke er nogen kontroller og processer. Så der kan
466 være pålideligheden. Vi har nogle håndfaste data, men vi bliver nødt til at vurdere nogle

467 andre. Hvis vi bliver i pålideligheds-kassen, så kan vi tage et så simpelt datapunkt som
468 gennemsnitsløn til medarbejdere. Det skal man som børsnoteret selskab rapportere i
469 ens vederlagsrapport, og der er den mest almindelig metode ATP-metoden, og så får
470 man et nøgletal. Lad os bare tage gnms. Løn til medarbejderen fungerer som en
471 median, når man kigger på hvordan man skal rapportere efter GRI eller FSR, så skal det
472 være medianen, men ikke gennemsnittet. Så kan det godt være at det ikke betyder
473 noget, men det ved vi ikke, for kunden har ikke samlet data så struktureret ind, at vi
474 kan beregne en median. Medianen kræver at vi har data fra alle medarbejdere, lad os
475 sige at der er 10.000 medarbejdere, så skal vi have alle datapunkter fra dem, og så skal
476 vi kunne sige hvor medianen ligger henne. Det kan være en naturlig fejlkilde. Det er en
477 detalje eller nuance. Så er der fuldstændighed; får vi netop rapporteret for alle enheder
478 for hele virksomheden? Når vi køber virksomheder op. EG har købt 12 virksomheder op
479 i 2021. At onboarder dem i finansiel og ESG rapportering er jo også et issue at onboarder
480 hurtigt, så man kan rapportere på samme niveau som den virksomhed man kommer til.
481 Så vil der være nogle virksomheder der mangler medarbejdere, der er nogen
482 virksomheder som ikke har kompetencerne, der ikke har værktøjerne til at samle data
483 ind, som rapporterer det for sent, så man ikke får det med. Så står virksomhederne med
484 håret i postkassen, og siger hvad gør vi så? Så der er mange fejlkilder fordi det er så
485 umodent.

486 R Vi har jo siddet og kigget nogle ESG rapporter igennem for de selskaber der ligesom har
487 aflagt en lidt mere moden ESG rapportering. Jeg synes der var en beskrivelse af
488 materiality, men ikke af double materiality. Er det noget der bliver anvendt nu?

489 MF Ja det er det, og det bliver også et lovkrav. Det ligger også i CSRD, det skal man gøre.
490 Det kræver så at man er ude og interviewe sine stakeholder. For hvor skulle man ellers
491 vide det fra? Man kan jo ikke gætte sig til hvad ens andre stakeholders mener der er
492 vigtigt. Det er også noget virksomhederne kan gøre mere eller mindre grundigt.

493 R Nu ved vi ikke hvordan sådan en erklæring kommer til at se ud når revisor skal påtegne
494 i 2024, men hvis det afhænger af, at virksomheden er ude og interviewe stakeholders,
495 og de oplyser det i ESG rapporten, hvilke svar de har fået tilbage. Det virker som noget
496 er utroligt svært for revisor at forholde sig til?

497 MF Ja, der må ligge nogle mødereferater eller analyse som vil kunne bruges som
498 dokumentation. Men vi udtaler os selvfølgelig kun om det vi er blevet bedt om i dag.
499 Udtaget fra den her negative konklusion; baseret på vores arbejde er vi ikke blevet

500 opmærksom på noget der indikerer at data eller analysen, eller rapporteringen er
501 inkonsistent med vores viden.

502 M Det er en dobbelt negativ?

503 MF Ja, det er det. Det er nu engang det vi tør.

504 **Største impact ved CSRD – 01.10.35**

505 M Hvis du skulle sætte nogle ord på, hvad bliver det største impact for virksomhederne
506 ved CSRD?

507 MF Stort spørgsmål, filosofisk spørgsmål – godt spørgsmål. Det vil jeg gerne prøve at give
508 mit bud på. For det 1) vil det gøre at vi får et ensartet sprog. Det vil være en stor fordel.
509 Dernæst når vi har et ensartet sprog, at få et mere nuanceret billede i verden af skaber
510 værdi? Jeg er selv meget inspireret af Mark Karni's bog, som var bankdirektør i England,
511 han har skrevet en bog der hedder "value" og "values". Hvad er det der skaber værdi?
512 Det er baseret på vores grundlæggende holdninger eller værdier som mennesker. Det
513 kan være finansiel værdi, social værdi, værdi for klimaet eller værdi for kulturen,
514 gennem menneskelige relationer. Der er mange elementer der taler om sex kapital. Vi
515 får et bedre sprog for at italesætte værdiskabelse. Det andet 2) Vi skal skabe værdi på
516 det finansielle område som er basis og grundlaget for at vi kan investere i fremtiden,
517 men vi skal også skabe værdi for samfundet gennem miljøet eller social ansvar. Det skal
518 vi være skarpere på og tydeligt forud kommunikere. Det er med til at ændre en holdning
519 og adfærd til verden, forhåbentlig til at blive et bedre sted. Det 3) element at vi kan
520 begynde at lave nogle impact stories, ligesom Pfizer. Skrive 3 gode historier om hvor
521 har vi gjort en forskel i verden. Så begynder man at blive inspireret. Så kommer vi til en
522 anden modenhed af rapporteringen. Hvor er det vi har gjort en forskel, og vi kan tilmed
523 måle og rapportere på om den forskel faktisk er troværdig. Det er derfor jeg tror det
524 kommer til at tage 20 år.

525 Jeg sagde det der med 20 år for et 1 år eller 2 siden, der tænkte folk; "arh 15 nøgletal,
526 det kan da ikke tage så lang tid", men jeg kender det bare fra IFRS. Jeg var en del af IFRS
527 for 20 år siden, hvor jeg lavede globale standarder, få dem integreret ind i lovgivningen,
528 dernæst kommunikeret det til kunderne så de forstår det. Få rådgivere og revisorer
529 med ombord til at drive den her forandring for virksomhederne, fordi de ikke selv har
530 kompetencer og ressourcer til at drive det som et projekt som en første gangs
531 implementering – derfra skal de nok selv have ressourcer til at drive det. Men det er
532 der stiller ret store krav, og så er det jo en journey, hvor standarder bliver udviklet hele
533 tiden. Går man ind på EFRAGs hjemmeside, så ligger der tanker til de første 40

534 standarder allerede. Jeg har slet ikke overblik over hvad de har tænkt sig. Lige nu er der
535 blevet udgivet en rapport fra EFRAG på 288 sider der definerede hvordan vi skulle
536 rapportere på klima. Det er meget voldsomt.

537 M Afrunding..

FW: Transskribering

Faarborg, Martin

To Axelsen, Rasmus Malmlose

Cc Pedersen, Mads Sandgaard

You replied to this message on 19-05-2022 10:10.

Reply Reply All Forward

ma 16-05-2022 21:11

Hej Rasmus og Mads,

Selv tak og jeg har indarbejdet mine rettelser.

Sikke meget vi fik talt om.

God arbejdslyst med opgaven!

Bh
Martin

From: Axelsen, Rasmus Malmlose <raxelsen@deloitte.dk>

Sent: 15. maj 2022 22:59

To: Faarborg, Martin <mfaarborg@deloitte.dk>

Cc: Pedersen, Mads Sandgaard <maspedersen@deloitte.dk>

Subject: Transskribering

Hej Martin,

Endnu en gang tak for din deltagelse i interviewet og øvrig sparring under udarbejdelsen af vores afhandling.

I mailen er vedlagt transskribering fra det afholdte interview – vil du godkende? Skulle du have kommentarer hertil, må du endelig sige til.

Rasmus Malmlose Axelsen

Senior | Audit & Assurance

Deloitte Statsautoriseret Revisionspartnerselskab

City Tower, Værkmestergade 2, Aarhus, Danmark

Deloitte: +45 89 41 41 41 | Mobil: +45 30 33 18 55

raxelsen@deloitte.dk | www.deloitte.dk

538

Bilag 5

Interview med Søren Marquart Alsen

Afholdt: 19.04.2022 (Fysisk møde)

Informant: Søren Marquart Alsen (Partner Audit) (S)

Interviewer: Mads Sandgaard Pedersen (M) & Rasmus Malmlose Axelsen (R)

Transskribering:

- 1 Alle: Intro...
- 2 M: Ifm. Implementeringen af CSRD, er der 3 rapporteringsområder, som skal være med til
3 at sikre, at den ESG-rapportering, der bliver udarbejdet, kommer til at reflektere en
4 virksomheds beslutningsproces vedr. bæredygtighed på en struktureret måde. Det
5 udgør Strategy, Implementation og Performance Measurement på hhv. E, S og G. Lige
6 om lidt skal revisor jo til at give en reviewerklæring på det... Så med udgangspunkt i dit
7 kendskab til ESG og de virksomheder som du har arbejdet med, hvor modne vil du så
8 vurdere, at virksomhederne generelt er til dette arbejde?
- 9 S: Man kan sige... Jeg tror egentlig de er OK modne, fordi nu har de jo arbejdet med en
10 mere light version af det [NFRD] qua de her §99 krav i ledelsesberetningen, som
11 efterhånden har en 5-6 år på bagen, som jo har den samme tretrinsraket: hvad er vores
12 politik, hvad er det vi gør og hvordan afrapporterer vi på det? Til at starte med var det
13 jo noget virksomhederne bare skrev i årsrapporten, så fandt man lidt ud af, at nu
14 begynder der faktisk at være lidt røre omkring det her. Så rigtigt mange virksomheder
15 er begyndt at gøre det mere formelt i årsrapporten nu. Nogen er faktisk begyndt at lave
16 en rapport der ligger på deres hjemmeside og nogen laver det som et tillæg til
17 årsrapporten. Jeg tror egentlig, at denne forløber i form af §99 har gjort at
18 virksomhederne er mere modne end dengang §99 kravene kom, hvor alle nok sad lidt
19 og tænkte: "Okay... skal vi nu også til at forholde os til noget ikke-finansielt i
20 årsrapporten" Jeg tror de fleste har en eller anden form for "backbone" til at arbejde
21 med det her. Så har der jo været, og det er jo typisk det som virkelig kan få det til at
22 accelerere, hele den politiske dagsorden og forbrugerdagsordenen. Udover Corona så
23 har det jo været bæredygtighed, ESG, miljø, der har været "talk of the town" de sidste
24 2-3 år.
- 25 M: Så er det er egentlig en OK "awareness" især blandt de store virksomheder ?

26 S: Ja det er der. Det helt store, og det kan godt være vi kommer ind på det senere, men
27 det helt store problem for virksomhederne bliver datafangsten, fordi de fleste har altså
28 ansat en halv til en hel ressource eller en afdeling, der kun skal arbejde med det her,
29 fordi man kommer ikke udenom det

30 M: Det kommer vi også en lille smule tilbage til... Noget af det første man som virksomhed
31 skal gøre i sit arbejde med ESG er at få klarlagt sin strategi, purpose og politikker herfor.
32 Nu siger du jo selv, at de her virksomheder har en baseline for at kunne tage imod det
33 der nu kommer med ESG, men lad os sige at det også kun er baseline de har arbejdet
34 med... altså at de har arbejdet med §99a og §99b hvor man måske har sat nogle
35 politikker op for underrepræsenteret køn, men i større grad har man jo ikke
36 nødvendigvis arbejdet med miljømål, udledninger osv. Men er der noget i det her
37 grundet det er nyt, som du vurderer, kan få betydning for revisors reviewhandlinger,
38 der primært er analytiske handlinger og forespørgsler.

39 S: Ved man egentlig hvordan erklæringen kommer til at se ud?

40 R: Det bliver forventeligt en ISAE 3000

41 S: Okay, så det er med begrænset grad af sikkerhed

42 R: I hvert fald til at starte med ja

43 S: Okay, jeg var nok en af dem, som havde håbet at det ville være aftalte
44 arbejdshandlinger [ISRS 4400] netop fordi jeg tror det kan blive et problem. Fordi
45 hvordan skal du tilgå noget, som er så diffust på en eller anden måde. Skal det være
46 nedskrevet, skal det ikke være nedskrevet, skal det være inkorporeret i
47 bestyrelsesrapporteringen... Hvor er det vi lige skal starte det her henne? Der havde jeg
48 nok mere håbet at vi mere kunne sige, at vi afgiver en erklæringen på nogle tal – det er
49 jo det vi kan finde ud af. Hvis vi nu kigger nærmere på det her strategi, så er vi under
50 en almindelig revision jo heller ikke inde at bruge virksomhedens strategi. Vi går meget
51 målrettet ind og kigger hvad er forretningsgange på det her og ved langt de fleste
52 virksomheder finder vi jo ud af, at der er nogle OK forretningsgange, men måske ikke
53 gode nok til at vi kan lave kontrolbaseret revision og så kører vi det vi kan finde ud af,
54 og det er at tage tallene på en eller anden balancedato og så får vi det sgu stemt af. Så
55 det her med at vi skal ind at forholde os til hvorvidt en strategi er robust nok eller ej..
56 Nu har vi jo heller ikke set det endelig format for, hvordan det her skal se ud [CSRD], så
57 må man jo også bare håbe at der er en eller anden form for guidance ift. hvad det er vi
58 skal holde det op imod. Lidt ligesom vi kender det fra dengang Udvidet gennemgang
59 kom. Den er jo meget præcis i hvilke handlinger det er, som revisor ligesom skal

60 igennem. For lige at koge dette lange svar ned til et kort et af slagsen, så tror jeg det
61 bliver en udfordring

62 M: Det er modtaget. Vi vidste jo godt det ville være lidt et filosofisk spørgsmål at svare på.
63 Men nu siger du jo selv at virksomhederne har fået ansat nogle ressourcer til at
64 håndtere det i en eller anden grad, men noget af det som faktisk bliver et krav, det er
65 jo at man får det forankret i sin virksomhed. Altså det her med, at man har en strategi
66 som man arbejder aktivt med i hele sin organisation og i værdikæden. *"Hvor vigtigt er
67 det for dig som revisor, at virksomheden får forankret sin forretningsstrategi rundt i
68 organisationen?"*

69 S: Det er jo enormt vigtigt... Man kunne være lidt sort/hvid på nuværende stadie og så
70 dele virksomhederne op i to eller tre - det er i hvert fald det jeg kan se ude ved mine
71 kunder – der er dem hvor det her er forretningskritisk. Jeg har jo kunder, der deltager i
72 udbud hvor man skal aflevere/stå inde for nogle miljømål. Hvis du skal levere til de nye
73 supersygehuse eller andre store byggerier i det offentlige osv. Der er der jo krav
74 allerede nu om en eller anden form for bæredygtighed – det skal være genanvendelige
75 materialer du bruger eller dit Co2 aftryk må ikke være større end det her. Så der er
76 ingen tvivl om at for denne type virksomheder, der er det forretningskritisk. Der bliver
77 det jo nemmere fordi du kan se, at det er en integreret del af hele virksomheden. Så
78 bliver der den her lidt bløde mellemvare, som der jo altid er. Det er dem som netop har
79 ansat en halv til en hel ressource, og som godt kan se at det er det rigtige at arbejde
80 med [ESG], men det er måske ikke ligefrem forretningskritisk endnu. Det vil sige at vi
81 kan stadig væk når vi kigger ud, nu snakker jeg på virksomhedens vegne, de næste par
82 fortsætte med at levere som vi gør nu uden det kommer til at være forretningskritisk.
83 Så har du den sidste type af virksomhed, hvor de ikke kan se en brændende platform
84 for det og det bliver på en måde bare sådan en pseudo-politik, som de bare skal lave
85 for at den er der. Når jeg snakker med folk internt, som ved noget om det her man hører
86 eksternt, så bliver der færre og færre af den type virksomheder, som lægger sig i den
87 sidste kategori [pseudo-politik]. Virksomhederne kommer til at ligge i kategori 1 eller 2
88 for alle regeringer begynder jo at sige, at der skal være klimamål, når du byder ind og
89 så får du jo det forretningskritiske aspekt, så jeg tror egentlig... at nu rammer den jo
90 først de børsnoteret virksomheder og så kommer den videre ned. Jeg tror egentlig, at
91 når den begynder at ramme dem der er flest af i Danmark, altså privatejet
92 virksomheder, så er det her enten blevet samfunds kritisk og så er det en inkorporeret
93 del af virksomhederne. Eller så er vi blevet klogere på forskningen og kan konstatere,
94 at der måske ikke er lige så meget galt med miljøet som vi troede der var og så faser

95 det hele ud, men som man lytter sig til nu, så tror jeg ikke at vi ender der. Hvis man
96 tager det i betragtning, som regeringen snakker om ift. Co2 afgifter osv. Så ender de
97 fleste virksomheder oppe i den forretningskritiske kategori, i hvert fald de
98 virksomheder som jeg beskæftiger mig med. Og så har man en lang hale af de her
99 mindre virksomheder, som fx bageren nede på hjørnet altså hvad skal han gøre – men
100 det er selvfølgelig heller ikke ham, at det her rammer.

101 M: Ikke i første omgang i hvert fald.

102 S: Det jeg fornemmer blandt mange af mine kunder det er, at Scope 1 og 2 det har de styr
103 på, men når vi kommer ned i Scope 3, hvor man skal have styr på sine leverandører osv.
104 som du selv er inde på Mads - det er jo der det bliver vanskeligt. Hvis du som virksomhed
105 skal have de data, så skal du stille krav til dine leverandører. Hvis en af mine kunder er
106 leverandører, jamen så bliver det forretningskritisk fordi det jo måske kan være
107 afgørende om du kan levere de data og at de data i øvrigt er gode nok ift. virksomheden
108 som har slutforbrugeren.

109 M: Præcis – det kommer vi meget mere ind på. Bare lige for at blive omkring det her med
110 reviewhåndlinger og processer osv. Samt ift. hvorvidt det er forankret eller ej. Nu deler
111 du det jo selv virksomhederne op i kategorier, hvor det for nogle er forretningskritiske
112 og for andre lidt mere pseudo. Hvis vi prøver at dykke ned i de her virksomheder, hvor
113 det ikke er forretningskritisk, hvordan ser du så ift. de klassiske reviewhåndlinger, altså
114 forespørgsler og analytiske handlinger, kan man blive nødt til at kombinere det med
115 nogle stikprøver for at få tilstrækkelig overbevisning?

116 S: Ja det vil man gøre, især når det er den her ISAE 3000 erklæring med en begrænset grad
117 af sikkerhed. Så tror jeg i udgangspunktet heller ikke, at du bare kan nøjes med
118 forespørgsler og analyser. Det mener jeg er isoleret til ISRE 2400-standarden. Men du
119 ville kunne supplere det med nogle stikprøver, men det kan ret hurtigt blive lidt
120 omfangsrigt et eller andet sted.

121 M: Præcis – hvad med sådan noget som væsentlighedsniveau på ESG. Indtil videre har vi
122 ikke kunnet finde ret meget om det, men man arbejder med sådan noget som hvilke
123 faktorer er det der er vigtige for omverdenen omkring ESG altså hvad er det for nogle
124 parametre der er vigtige for virksomheden. I forhold til at tage nogle stikprøver har du
125 så nogen idé om, hvordan man som revisor vil tilgå det her med væsentlighed på ESG?

126 S: Mit bedste bud lige nu det er, at du kommer til at få et enormt lavt
127 væsentlighedsniveau. Jeg gætter også på, at dengang man startede med at indføre
128 revision på et eller andet tidspunkt og det blev mere udbredt, gætter jeg også på at

129 væsentlighedsniveauet [finansielle] har været meget lavere end det er den dag i dag.
130 Det er måske et spørgsmål om, at man skulle se hvordan markedet reagerer på de her
131 ting. Så indtil vi har lært formatet og kunderne at kende, vil der til at starte med blive
132 anvendt et lavt væsentlighedsniveau.

133 M: *På baggrund af vores forudgående undersøgelser er vi blevet bekendte med, at*
134 *processen omkring dataindsamling og datahåndtering er en manuel proces. Hvilken*
135 *dialog vil du have med virksomhederne omkring hvad det vil få af betydning for det*
136 *stykke arbejde, som du som revisor skal til at lave?*

137 S: Jamen bedste budskab vil vel være, at de skal tage det alvorligt. Altså de skal behandle
138 det her som deres debitorproces – og nu er vi tilbage til det her med, at det skal
139 forankres i virksomheden. Rigtigt mange virksomheder har gode processer for deres
140 omsætning, herunder shipping, fakturering, opfølgning mv. fordi det er deres
141 eksistensgrundlag. Det her [CSRD/ESG] skal forankres i finans og virksomhederne skal
142 få sat nogle processer op og få kigget systemerne igennem. Hvis det her er noget som
143 virksomhederne ikke tager alvorligt i tide, så bliver det noget som kommer til at køre
144 lidt ved siden af og så tror jeg det bliver en rigtig tung proces... De virksomheder som
145 det her rammer har jo BI-kuber [Business Intelligence] og alt muligt andet, men nu skal
146 der laves nye kuber til at kunne trække på de her ESG-data da stamdata jo er noget
147 andet. Hvis du skal måle Co2 på fragten hjem, så nytter det ikke noget at du bare har
148 din fragtseddel så du ved hvad det koster at få den hjem, men du bliver nødt til at finde
149 ud af hvordan får jeg dataene ind. Kan jeg læse det på fakturaen, skal jeg have en proces
150 hvor jeg får data direkte fra fragtmændene?

151 M: Nu har vi snakket lidt om de anbefalinger, som du vil give til virksomhederne... Er der
152 noget som du vil gøre for at forberede dig selv som revisor?

153 S: Når virksomhederne skal tage det alvorligt, bliver vi som revisorer også nødt til at tage
154 det alvorligt. Det kan vi jo bl.a. se i det nuværende §99 format af CSR-rapportering, hvor
155 det er vigtigt for at kunne nå i mål, at udkastet til ledelsesberetningen bliver sendt i god
156 tid inden underskrift og eventuelle drøftelser med fordel tages inden status – det er en
157 integreret del af vores revision – og det skal CSRD også være. Udover dette... så egentlig
158 bare køre ISA'erne igennem ift. noget planlægning, væsentlighedsniveau og finde ud af
159 hvor de her data gør ondt m.v..... Man kan sige at scope 1 og 2 bør de fleste
160 virksomheder, der tager det her alvorligt, ret hurtigt få styr på, så vi kommer nok hurtigt
161 til at kigge ned i virksomhedernes leverandører i stedet. Danmark plejer jo at være et
162 foregangsland, så det kan jo være at man vælger at sige at danske leverandører er fint

163 nok, og det så er de udenlandske der er problemet – f.eks. produktion i Kina. Det skal
164 vi nok i gang med før uge 7 i status.

165 M: *Virksomheden skal under "Environmental" rapportere på deres udledning af*
166 *drivhusgasser, hvilket er delt ind i scope 1, 2 og 3. Scope 3 udgør udledning fra*
167 *virksomhedens supply chain (e.g. leverandører, fragtselskaber mv.) For de virksomheder*
168 *som ikke har fuld adgang til scope 3 data, bliver der gjort brug af alternative*
169 *opgørelsesmetoder, herunder skønsbaseret modeller eller ekstrapoleringsmodeller,*
170 *hvilken betydning vurderer du det kommer til at have på revisors arbejde?*

171 S: Vi er jo vant til at håndtere skøn [regnskabsmæssige] og alt muligt andet... Men i bund
172 og grund er det afgørende jo hvad er vores væsentlighedsniveau og hvad er det, at vi
173 skal afrapportere på. Hvis VN er lavt og en afvigelse på fx 2% bliver væsentlig, jamen så
174 får vi selvfølgelig et problem. Det var lidt derfor jeg håbede på, at der ville være tale om
175 aftalte arbejdshandlinger fordi så kunne man blive enige om, at det er det her som vi
176 går ind at tjekker og afrapportere om. Kan virksomheden så dokumentere al deres
177 udenlandske sø fragt e.l. "Nej, det kan de nok ikke, og det er jo sådan det er". Men så
178 bliver det nok noget med at sige, at hvis du ikke kan dokumentere din fragt fra Kina, så
179 kan du finde informationer på hvad en container koster at fragte hjem, og hvor mange
180 containere kan der være på et skib og hvor meget udleder dette skib når det sejler fra
181 Kina til Danmark – så det kan nok lade sig gøre at finde denne type data. Det der bliver
182 problemet i det her, at få data på hvor meget strøm/vand/varme det støber som du
183 bruger ude i Kina, Østeuropa eller et helt tredje sted forbruger. Nu er det bare for sjov
184 at jeg nævner Kina, men det jeg gerne vil fremhæve er, at der nok er nogle lande som
185 er længere fremme ift. at kunne levere data på det her, og hvis man ikke kan få det fra
186 alle producenter/leverandører mv., så kommer opgørelsen til at være skønsbehæftet.

187 M: *Ser du at ESG og det at være mest bæredygtig vil blive et konkurrenceparameter i*
188 *fremtiden?*

189 S: Ja uden tvivl. Mange af de virksomheder som leverer ind til noget, fx infrastruktur, er
190 der tit nogen halvoffentligt/offentligt i enden på det. Det kan godt være, at der er tale
191 om et privat byggeri, men det er typisk sat op ift. nogle krav fra det offentlige. Så på
192 den måde kommer det til at blive påkrævet af virksomhederne at de overholder de her
193 krav og mål. Man begynder så småt at snakke om muligheden for en ny recession., den
194 er der selvfølgelig ikke endnu, men ligger måske og lurker ude i horisonten. Der er den
195 højeste inflation i 35 år, renterne er på vej op. Der er jo et eller andet omkring
196 fødevarer mangel og forsyningskædeproblemer grundet det der sker i Ukraine. Alt

197 sammen noget der presser priserne op. Det jeg er spændt på at se i fremtiden er,
198 hvordan står ESG og bæredygtighed i forbrugernes bevidsthed, hvis arbejdsløsheden
199 stiger – køber vi så stadig økologi, genanvender plast mv.? Eller falder vi tilbage til de
200 gamle rammer og glemmer de gode vaner. Altså hvorvidt ESG og bæredygtighed kan
201 overleve en krise... De fleste er nok enige om, at der jo er noget galt ift. klimaet, så det
202 modsiger jeg overhovedet ikke, men når folk er presset, falder vi jo typisk derhen hvor
203 det er nemmest for os. Lige nu er der vælgere i den grønne agenda, men hvad nu hvis
204 arbejdsløsheden er 25% i Europa, er ESG så stadig lige vigtigt?

205 M: Nu var dit oprindeligt korte svar på det her med konkurrenceparameter at det bliver
206 det?

207 S: Ja det bliver det.

208 M: *Er der risiko for at konkurrencen på ESG giver incitament til at udelade væsentlige*
209 *informationer om bæredygtighed?*

210 S: Det er jo tilbage til det her med væsentlighed. Hvis det bliver sådan en gabestok med
211 Co2.. Altså jeg tænker de her rapporter skal jo være offentlige... der er masser af risici i
212 det her og jeg er helt sikker på, at når de her rapporter først begynder at komme ud, så
213 vil der være enorm meget bevågenhed omkring det...

214 M: *Vurderer du, at revisor vil være i stand til at identificere greenwashing?*

215 S: Det kommer jo an på, hvordan lovgrundlaget kommer til at se ud. Fordi man kan sige...
216 Det at det handler om noget Strategi, forretningsgange, data, vurdering af data kvalitet,
217 principper og sammentælling mv. altså noget der ligger lige til højrebænet et eller andet
218 sted for revisor. Det der bliver vanskeligt er, hvad det skal holdes op imod. Det vi
219 mangler det er, når du nu måler Co2 aftryk på en container hvad er det så for nogle
220 parametre der spiller ind? Vi kan jo sagtens forholde os til hvor mange kilometer denne
221 container har bevæget sig. Vi kan sagtens tjekke om det var det containerskib eller om
222 det var et fly i stedet for.... men hvor godt beskrevet er det her Co2 begreb egentlig og
223 hvornår starter regnestykket? Det er ikke så meget bare revisor, men jeg tror det er et
224 sted hvor vi alle sammen er udfordret, da det jo er en videnskab som vi først skal lære
225 at kende, men hvis vi først kan kvantificere "det er sådan her du regner Co2 ud", så kan
226 revisor sagtens finde ud af at gange antal kilometer på og transportform osv. Man kan
227 håbe, at der kommer noget guidance/tabel på, hvordan man opgøre det her... Det er
228 data som bliver afgørende for det her; hvordan får vi samlet alle oplysninger ind og hvor
229 må vi lave skøn?

230 M: *Skal det kræve særlig uddannelse at kunne revidere og skrive under på ESG?*

- 231 S: Hvis vi skal til at uddanne særskilt i at kunne forstå Co2 regnskaber eller lignende, så vil
232 jeg våge at påstå, at så er det ikke længere revisor, som skal udføre opgaven. Hvis det
233 skal kræve noget ingeniør lignende videnskab at kunne vurdere dataene, så bliver det
234 for fjernt for revisor. Hvis man nu tager en Wee-erklæring (EI afgift) – alle andre typer
235 erklæringer, der er lidt specielle og hvor man udfører aftalte arbejdshandlinger - der
236 ved du hvad du får. Når du har en ISAE 3000 kan den blive ”piv” åben, og hvordan skal
237 vi så vurdere på det? – Vi kan sagtens vurdere om forretningsgangen er godkendt af
238 bestyrelsen, om den bliver behandlet på bestyrelsesmøderne og om hvorvidt den er
239 integreret i virksomheden. Vi kan godt regne tilbage og vurdere data, men hvis det
240 bliver en diskussion om hvilken rute transportflyene flyver og ruternes betydning for
241 Co2 udledningen ift. hvad der er mest hensigtsmæssigt eller hvorvidt et containerskib
242 er fyldt eller om strømmen er hård i Suezkanalen eller lignende, så synes jeg det bliver
243 for kompliceret for revisor og nærmere er noget, der skal behandles af Teknologisk
244 Institut.
- 245 M: Så det bliver for teoretisk/teknisk?
- 246 S: Ja det synes jeg. Men erklæringen er jo også med begrænset grad af sikkerhed, så hvis
247 den bliver todelt hvor man siger: Der er en masse forudsætninger, lidt ligesom vi kender
248 fra budgetter, de er afrapporterede i rapporten og når vi kigger på dem, så er det
249 afspejlet i Klimaregnskabet. Det er også derfor jeg tror man har valgt ISAE 3000 som
250 erklæring fordi i den matematiske del af klimaregnskabet kan alt jo regnes efter og
251 egentlig valideres med en høj grad af sikkerhed, men forudsætninger som vi kender fra
252 budgetter, har jeg en begrænset [Sikkerhed]. Jeg kan jo se hvorvidt forudsætninger er
253 korrekt afrapporteret, men udover det kan jeg jo ikke rigtigt gøre andet vel. Hvis vi er
254 derude, hvor vi skal til at have særskilt undervisning i hvad Co2 er for noget, så synes
255 jeg det er forkert hvis den ligger ved revisor, fordi det vi kan finde ud af er jo at
256 afrapportere på noget data.
- 257 M: Lige for at runde den af, så kommer der helt sikkert noget guidance omkring det du
258 siger. Hvad er Co2 udslip på det her mv... Således revisor blot skal forholde sig til de
259 data der ligger der og kan vurdere hvorvidt opgørelsesmetoderne mv. er rigtige..
- 260 S: Hvis der kommer noget guidance/tabel, der viser hvad grundlaget skal være og revisor
261 har noget at forholde sig til, og kan støtte sig op af det her, så mener jeg ikke vi har
262 behov for nogen efteruddannelse
- 263 M: *Mener du, at det er en god idé med revisorerklæring på ESG-rapporten?*

264 S: Jeg kan godt forstå behovet, og det bliver helt sikkert et konkurrenceparameter, som vi
265 tidligere har drøftet. Det bliver afgørende hvilket jeg også kan se blandt nogle af mine
266 virksomheder, hvor de skal levere nogle data for overhovedet at kvalificere sig til at
267 kunne byde på forskellige projekter. Hvis det så også står til troende, at der kommer en
268 eller anden afgift, så kan jeg sagtens forstå behovet. Historikken viser jo bare, at hvis
269 der ikke er nogen, som er inde at tjekke det så bliver der i hvert fald greenwashed. Det
270 har man jo blandt andet også set i den undersøgelse, der blev lavet på IVS selskaber,
271 hvor der har været mere svindel end tidligere efter revisionspligten blev lempet. Så når
272 tingene ikke er reguleret, så er det åbenbart bare i vores natur at snyde. Hvis det her
273 [ESG] skal spille en rolle, hvilket det jo skal, så er jeg helt enig i at der skal være
274 erklæring. Om det så skal være os, teknologisk institut eller andre, der skal sige god for
275 det må tiden jo vise afhængig af formatet.

276 M: *Hvis du skulle sætte ord på, hvad bliver så det største impact for revisionsbranchen ved*
277 *at CSRD bliver en realitet fra 2023?*

278 S: Der bliver behov for nogle flere revisorer - det her bliver jo endnu en arbejdsopgave.
279 Og hvis opgaven kommer til at tage udgangspunkt i validering af data, så synes jeg det
280 er helt rigtigt, at den ligger ved revisorerne. Nu var I selv inde på det i starten, ESG skal
281 jo være en integreret del af virksomheden og os som revisorer er jo allerede i gang med
282 at forstå virksomhederne så det giver meget god mening, at det er den samme revisor
283 der laver ESG samt den finansielle revision fordi det lidt er de samme data og samme
284 mavefornemmelse man arbejder ud fra. Når revisorer allerede er inde, så har de bare
285 en fordel så jeg synes det giver super god mening og jeg håber ikke, at der bliver noget
286 ift. uafhængighedsregler som dikterer, at det skal være en anden revisor der håndterer
287 ESG end den finansielle revision... Jeg tror man kommer til at se at revisionshusene
288 etablerer særskilte afdelinger målrettet ESG fordi de indledende faser, herunder
289 strategi og dataindsamling er noget som virksomhederne skal have assistance til inden
290 påtegningen. Jeg tror der bliver et kæmpe marked for det her.

291 M: *Hvad bliver generelt de største fokuspunkter, hvor revisionsbranchen skal forberede sig*
292 *bedst muligt på ESG?*

293 S: Måske noget efteruddannelse, som er firma bestemt, med henblik på at få noget mere
294 viden omkring de første faser ift. hvordan er en god solid strategi og hvad er det den
295 skal indeholde. Hvad er det man ser der er af udfordringer med data osv... Noget
296 uddannelse indenfor teorien omkring ESG og så når erklæringen og taksonomien
297 kommer, så er der helt sikkert også behov for noget ajourføring.

RE: Transskribering

Alsen, Soeren Marquart
To: Axelsen, Rasmus Malmlose
Cc: Pedersen, Mads Sandgaard

Reply Reply All Forward

ma 23-05-2022 2

Hej Rasmus,

Det ser fint ud – ok for mig.

Mvh

Søren Marquart Alsen
Partner | Audit & Assurance
Deloitte: +45 89 41 41 41 | Mobil: +45 25 32 36 48

Deloitte.

Empowered by the past, present in the moment and responsible for the future. Together we can make an impact that matters.

From: Axelsen, Rasmus Malmlose <raxelsen@deloitte.dk>
Sent: 23. maj 2022 21:09
To: Alsen, Soeren Marquart <slauridsen@deloitte.dk>
Cc: Pedersen, Mads Sandgaard <maspedersen@deloitte.dk>
Subject: Transskribering

Hej Søren

Endnu en gang tak for din deltagelse i interviewet til brug for vores speciale.

I mailen finder du vedlagt transskribering fra det afholdte interview – vil du godkende? Skulle du have kommentarer til transskriberingen, må du endelig sige til.

Rasmus Malmlose Axelsen
Senior | Audit & Assurance
Deloitte Statsautoriseret Revisionspartnerselskab
City Tower, Værkmestergade 2, Aarhus, Danmark
Deloitte: +45 89 41 41 41 | Mobil: +45 30 33 18 55
raxelsen@deloitte.dk | www.deloitte.dk

Bilag 6

Interview med Rune Kjeldsen

Afholdt: 20.04.2022 (Teams)

Informant: Rune Kjeldsen (Partner Audit, PwC) (RK)

Interviewer: Mads Sandgaard Pedersen (M) & Rasmus Malmlose Axelsen (R)

Transskribering:

- 1 Alle: Intro...
- 2 M: Ifm. Implementeringen af CSRD, er der 3 rapporteringsområder, som skal være med til
3 at sikre, at den ESG-rapportering, der bliver udarbejdet, kommer til at reflektere en
4 virksomheds beslutningsproces vedr. bæredygtighed på en struktureret måde. Det
5 udgør Strategy, Implementation og Performance Measurement på hhv. E, S og G. Det
6 skal du jo som revisor fremadrettet til at give en reviewerklæring på... Med
7 udgangspunkt i dit kendskab til ESG og de virksomheder som du har arbejdet med, hvor
8 modne vil du så vurdere, at virksomhederne generelt er til dette arbejde?
- 9 RK: Indledende skal det måske siges, at jeg arbejder primært med de allerstørste kunder.
10 Så jeg har en håndfuld børsnoteret virksomheder og nogle få virksomheder på niveauet
11 lige under [Målt på størrelse]. For mange af de virksomheder er ESG området jo ikke
12 nyt, da de jo har været i gang i 8-10 år allerede. Men udfordringen har været at det har
13 været meget individuelt baseret hvad virksomhederne har syntes var relevant at måle
14 på og hvad der har været relevant at kommunikere og også meget stakeholder-
15 fokuseret. Man har tænkt meget ud fra et kommercielt perspektiv ude i markedet: hvad
16 er vores aktionærer, kunder, medarbejdere, leverandører, alle vores stakeholdere m.v.
17 interesseret i at høre om og blive målt på i stedet for at tænke reel bæredygtighed altså
18 ESG egentlig. Det der nok har været savnet i det her framework, er at der ikke har været
19 særlig meget ensretning. Det har været vidt forskelligt hvor ambitiøse virksomhederne
20 har været i deres mål, hvad de målte på og kvaliteten af det som de målte på ift. om
21 det var absolutte eller relative mål – det har været vidt forskelligt.
- 22 Det er jo så håbet nu med det her nye direktiv, som jo har været undervejs i noget tid
23 og nu endelig kommer her i 2023, at det sætter noget mere struktur på hele den her
24 ramme, så det ikke er lige så individuelt baseret, men at der ligesom kommer et bedre
25 framework omkring rapporteringen på det. Og de fleste store virksomheder har vidst
26 det her i halvandet år og ligeledes været i gang med at forberede sig i halvandet år. Vi

27 hjælper jo flere virksomheder med, og det gør i garanteret også selv, med at blive
28 modne inden for ESG-området sådan at de kan stå imod på deres kontroller og
29 processer og skabe pålidelige data og dermed kunne rapportere herpå og blive
30 underlagt en reviewerklæring.

31 M: *Ift. kontroller, processer og data; vil du så vurdere at man er okay modne i de store*
32 *virksomheder eller er der stadigvæk et godt stykke arbejde?*

33 RK: Der er et enormt stykke arbejde, synes jeg. Selv hvis du tager de virksomheder som er
34 allerbedst til det her, så er der stadig et stykke vej at gå. Nogle virksomheder har jo
35 rapporteret på det her i mange år – mere end 5 år – og har fået opbygget nogle
36 processer og kontroller, men de har jo aldrig rigtig ordentligt været underlagt test fordi
37 når du tager en reviewerklæring, så er man jo ikke forpligtet til at kigge på kontroller,
38 da det jo primært er substanstest som vi laver fra vores side. Så derfor har der ikke
39 været særlig meget fokus fra virksomhederne på at etablere gode kontroller på
40 området. Det kommer så i den grad nu fordi i og med, at det bliver flere KPI'er som
41 underlægges test plus udover der kommer CSRD-pakken, så kommer der også CSRDDD
42 (due diligence) om nogle år. Så der er rigtigt mange virksomheder der allerede nu kigger
43 ind i at få styrket det her område og de fleste virksomheder... der er nogle få som er
44 okay med... men for langt de fleste virksomheder er niveauet for ESG-rapportering
45 væsentligt under det for den finansielle rapportering, altså man er overhovedet ikke
46 lige så moden. Men det er jo en naturlig god rejse ved at skabe noget mere
47 troværdighed omkring de tal man rapporterer, men det kommer til at blive hårdt for
48 de folk der sidder med den finansielle baggrund, har typisk også en kontrol baggrund
49 ude i virksomhederne. Men folk der har en ESG-baggrund har typisk ikke en
50 datakvalitet, datasikkerhed, data pålideligheds tilgang/baggrund fra deres
51 uddannelse/erfaring. Så det er lidt to verdener der clasher når du sidder ude ved
52 virksomhederne, hvor nogle sidder med ESG baggrund men har ikke den her
53 kontrol/proces indsigt, så det kræver et langt større samarbejde at få gjort dette
54 område modent end det vil gøre på fx det finansielle område. Det bliver en udfordring...

55 M: *Hvad får det af betydning for de revisionshandlinger man skal ud at lave for at kunne*
56 *afgive en reviewerklæring?*

57 RK: Typisk med de virksomheder, som jeg sidder med, er det jo ikke ukompliceret. Der er det
58 typisk globale koncerner, som samler data op fra 40-60-80 datterselskaber. Hvis du skal
59 kunne tilgå dette og give en reviewerklæring på det, så kræver det jo ikke bare at du
60 står i enden og substanstester det, fordi risikoen for, at der opstår fejl, er simpelthen

61 for stor i det, når det typisk er ustruktureret IT-systemer, for det meste Microsoft Excel
62 eller mails hvor man samler data ind. Så det kræver, at der er en væsentligt bedre
63 procesforståelse end der måske er på det finansielle område. Hvis virksomhederne fx
64 anvender SAP, så ved du nogenlunde hvilken type processer som de følger versus ESG
65 området hvor det er vidt forskelligt... På mange af mine kunder giver vi allerede en
66 reviewerklæring på ESG, men vi giver det så på færre KPI'er end den fulde "pakke"
67 [CSRD] som kommer nu her. Så jeg vil sige at virksomhederne er langt med det, men
68 det er tydeligt at se, at man skal sætte sig meget mere ind i detaljerne omkring det. Vi
69 plejer at sige [PwC] at to år inden man ønsker at få en påtegning på det, så bør vi lave
70 noget modenhedstest og GAP-analyse så man har tid til at rette op på det inden man
71 står der 1. januar i det pågældende år og ønsker at få en reviewpåtegning. Så det er en
72 enorm rejse at blive klar til det her, også for revisor.

73 M: *Hvad gør man for at forberede sig selv og kunderne på det her?*

74 RK: Det er jo her det bliver svært, fordi ESG-data er typisk kombinationen af fx
75 produktionsdata og vandforbrug eller Co2 udslip. Der er typisk flere elementer i
76 rapporteringen, så det nytter ikke noget at du alene er ekspert inden for ESG-området
77 eller de nøgletal, for du skal ligesom også forstå virksomheden. Dem der kører med
78 relative tal de måler typisk deres nøgletal op mod producerede nøgletal af volumener
79 og det kræver du forstår en forretning før du kan teste hvor meget volumen, der
80 egentlig ryger ud af forretningen. Så jeg synes det bliver endnu mere vigtigt at dem som
81 sidder med de ESG faglige kompetencer i revisionsbranchen er en integreret del af
82 revisionsteamet og dermed forstår forretningen som de er ude at kigge på. Netop som
83 du siger rejsen er nok lidt længere og systemerne er mere umodne, hvilket kræver
84 at man investerer i god tid og det er ikke bare i det indeværende år, men egentlig i
85 årene før, således man forstå hvordan virksomheden rapporterer data igennem
86 systemet – kan vi i fællesskab pinpointe de steder hvor svaghederne er så de
87 [virksomhederne] har et års tid til at arbejde med det inden vi står og skal give en
88 reviewerklæring på det. Det er helt tydeligt den retning vi bevæger os i... Det er jo sidste
89 år, i år og næste år formentligt, at der bliver taget rigtig meget hul på det her med at
90 sikre at processerne spiller, så når reglerne træder i kraft til næste år, så står man ikke
91 og er på bagkant... Jeg synes der ligger rigtig meget arbejde fra nu af og frem mod
92 2023...

93 M: *Hvordan fastlægger man væsentlighedsniveau på ESG? Hvordan vurderes
94 regnskabsbrugers væsentligste benchmark?*

95 RK: Det er jo lidt anderledes fordi det er jo ikke bare 5% af resultat før skat eller 10%... Det
96 bliver ofte individuelt baseret pr. KPI. Typisk gør vi det, at vi kigger meget på de KPI'er
97 virksomheden har. Lad os sige en virksomhed har 30 KPI'er, så vil der måske være 5
98 KPI'er der virkelig er interessante, som er de KPI'er virksomheden bliver analyseret- og
99 målt på. Så er der 25 KPI'er som måske er lidt mindre interessante. Så plejer vi at sætte
100 ind på de vigtigste KPI'er for stakeholders og her kører vi med lavere
101 væsentlighedsniveau og på de andre KPI'er [mindre interessante] kan vi så kører med
102 lidt højere væsentlighedsniveau.

103 Vi bruger typisk mellem 0-5% af KPI-størrelse. Så vi er sjældent over 5%. Men hvordan
104 det baseres/fastlægges findes der jo ikke nogen god revisionsstandard for, så det er
105 meget individuelt baseret og påvirket af Kendskab til virksomheden og følsomheden i
106 dataflow samt hvor høj er risikoen for at der opstår fejl. Jeg har jo kunder hvor vi
107 rapporterer på 7-8. år nu så vi ved efterhånden godt hvor skoen trykker henne, hvilket
108 jo gør det noget lettere at fastsætte væsentlighedsniveau i en reviewpåtegning.

109 Mange af de virksomheder hvor man i 2023/2024 første gang går ind og laver en
110 reviewpåtegning bliver det vanskeligt, og der tror jeg der bliver gået noget mere hårdt
111 til værks på væsentlighedsniveauet end vi måske ellers vil se, men samtidig tror jeg også
112 at der er en eftergivenhed i at forstå, at virksomhederne er mere umodne og så hvis
113 der opstår fejl over væsentlighedsniveau jamen så får man dem rettet og så laver man
114 måske noget ekstra arbejde på det.

115 M: *På baggrund af vores forudgående undersøgelser er vi blevet bekendte med, at*
116 *processen omkring dataindsamling og datahåndtering er en manuel proces. Hvilken*
117 *dialog vil du have med virksomhederne omkring hvad det vil få af betydning for det*
118 *stykke arbejde, som du som revisor skal til at lave? Og vil du have nogle anbefalinger til*
119 *kunden for at forberede dem og dig selv?*

120 RK: På den finansielle side har du jo typisk SAP eller et andet system, som ligesom omfavner
121 det hele, men på ESG-området er kilderne til data jo vidt forskellige. Det er jo alt fra
122 målestandere til you name it. Der er jo også nogle KPI'er, f.eks. antal medarbejdere,
123 antal ulykkestilfælde som jo er nemmere at samle op end andre KPI'er – risikoen for fejl
124 er mindre i det fordi det er ret entydigt hvad kilden til data er. Det vi typisk plejer at
125 gøre det er, at vi går ud 1-2 år inden, og laver procesgennemgang med virksomhederne
126 inden vi skal give en erklæring på det for at være sikker på, at vi ligesom får pinpointet
127 hvor er fejkilderne og hvad skal optimeres før vi kan afgive den her reviewpåtegning.
128 Det vi typisk ser det er... virksomhederne er jo ikke dårlige til det her, men de er typisk

129 gode til det her... Så det handler typisk om at forstå hvad er det for nogle værktøjer som
130 virksomheden benytter, om det så er mails, Excel eller etablere værktøjer. Bare fordi
131 man bruger Excel eller Mails er det jo nødvendigvis ikke en dårlig måde at gøre det på.
132 Man skal bare have nogle struktureret processer der understøtter det. Vi er typisk ude
133 at kigge på dem [processer] og tage en dialog med kunderne ift. at få en forståelse for
134 hvad de allerede laver for at sikre kvaliteten af den data, som kommer ind. Og typisk så
135 gør de, de rigtige ting. De er bare ikke så formaliseret, struktureret og konsistente –
136 noget bliver måske gjort en måned bliver ikke gjort i næste måned osv... Det der med
137 at få skabt noget struktur og konsistens i den måde, som de gør tingene på og få dem
138 til at forstå at meget af det, der bliver lavet i forvejen kan rent faktisk bruges hvis vi
139 bare lige twister det over til at blive noget dokumentation, som man kan bruge som
140 revisor... Men den proces den kræver at der er nogle folk med revisor-baggrund eller
141 kontrol/proces erfaring, som stiller sig ude ved de folk og minutiøst gennemgår
142 processerne så de ligesom får en forståelse for, hvorfor det her er vigtigt.

143 M Det er måske det der er sværest for virksomheder i den her dataindsamlingsproces, at
144 de faktisk mangler noget forståelse for kontroller og struktureret data?

145 RK Typisk har man ejere for hver KPI, og der er nogle KPI-folk der indsamler data til den
146 ejer. Problemstillingen er at typisk ved ejeren godt hvad det handler om, Co2 emissions,
147 risikoen mv. Men lige så snart du går ned til de folk, som faktisk samler data ind, så er
148 har de ikke samme baggrund, og de gør det de får besked på, men forstår ikke helt
149 hvorfor de gør det. Så opstår risikoen for fejl. Hvis man ikke forstår hvorfor man gør
150 tingene, så er risikoen for at misse et eller andet i hvert fald større. Det handler om at
151 holde nogle sessioner med de folk der er ansvarlige for at samle data ind, så de får
152 mindsettet om hvorfor jeg gør det her, hvorfor er det vigtigt det her? Forstå flowet
153 inden dem selv og efter dem selv, så de selv kan se hvor ting går galt henne. Den del er
154 ekstrem vigtig del som opfølgning på sådan en GAP analyse. Data og systemer til at
155 opsamle data, er en ting, men en anden ting er menneskelig forståelse for hvordan vi
156 håndterer det.

157 M Er der også noget person afhængighed i den her manuelle proces som gør at det er lidt
158 skrøbeligt?

159 RK Havde du spurgt for 5 år siden, havde jeg nok sagt ja. Der var for få folk der havde
160 kompetencer. Men der er mange mennesker der har bevæget sig ind i det felt her, har
161 efteruddannet og specialiseret sig. Det stadig ikke fordi folk (ESG eksperter) hænger på

162 træerne, men dem som sidder ved de store virksomheder de er veluddannede og
163 dygtige. Det har været en flaksehals historisk, men det synes jeg ikke det er længere.

164 M Hvad det sværest at indsamle data på? E, S eller G?

165 RK Jeg synes der er meget fokus på E. S plejer at være lidt nemmere. G er meget flyvsk. Det
166 er vidt forskelligt hvad folk kigger på under G. Der hvor vi har størst fokus, og hvor der
167 er stort tryk oftest er ved E, ved enkelte elementer af E hvor der er stor usikkerhed om
168 at samle data ind. Det kan være scope 3 på Co2 emissions. Det er behæftet med en
169 væsentlig grad af skøn. Det kommer an på hvilke KPI'er man har indenfor det – vi har
170 virksomheder som har vidt forskellige KPI'er indenfor S og G. På S har du typisk bedre
171 data til rådighed for at kunne mål de ting. Det er typisk interne data som du styrer
172 centralt, så det er ikke altid at du skal ud i enheden og samle det op.

173 M Du nævner det selv, scope 3. For de virksomheder som ikke har fuld adgang til scope 3
174 data, bliver der gjort brug af alternative opgørelsesmetoder, herunder skønsbaseret
175 modeller eller ekstrapoleringsmodeller, hvilken betydning vurderer du det kommer til
176 at have på revisors arbejde?

177 RK Som det er nu er faktisk diskussion i revisionsbranchen om man overhovedet kan give
178 en limited reviewklæring på scope 3 emissions. Det er ikke besluttet endnu. Jeg er
179 ikke bekendt med at vi gør det nogen steder. For at være helt ærlig tror jeg ikke vi kan
180 nå dertil, fordi du har ikke ejerskab over informationerne i scope 3. Det er jo hele kæden
181 for et produkt. Det kan godt være at du kan kræve af dine leverandører, at du kan få
182 indsigt i noget igennem supplier audits, og kræve det i kontrakten med leverandøren.
183 Medmindre du har virkelig kvalitative produktmålinger omkring CO2 emission, har jeg
184 godt svært ved at se at man kan skabe den sikkerhed. Der vil simpelthen være et
185 væsentligt element af skøn i det der. Der er så ved at komme nogle kilder som
186 generaliserer. F.eks. indenfor landbrug er der kommet kilder på hvis du ejer jord, hvor
187 meget Co2 udslipper et stykke jord, afhængig af størrelsen på hektar. I stedet for selv
188 at sidde og estimere, kan man bruge nogle offentlige tilgængelige kilder til at måle den
189 del. Så jeg tror med tiden vil der komme nogle metodikker, og noget praksis ligesom
190 regnskabspraksis for hvordan man gør de ting her. Men som det er nu, så er det der
191 ikke, og det er meget individuelt baseret. Personligt vil jeg ikke bryde mig om at give en
192 limited assurance erklæring på scope 3 emissions, som det er nu, og det tror jeg heller
193 ikke vi kommer til at se de næste par år. Det kræver en referenceramme for at man kan
194 gøre det.

195 **00.21.07 – Revisors kompetencer**

196 M Et af de begreber som går igen, når man snakker ESG er "Greenwashing", hvilket er et
197 udtryk for virksomheder som afgiver falske eller manglende oplysninger om
198 miljøforhold. Vurderer du, at revisor vil være i stand til at identificere greenwashing?

199 RK Greenwashing kan være flere forskellige ting. Nogle ting kan man som revisor ikke gøre
200 noget ved. Valg af KPI'er, absolut versus relativ, hvilke KPI'er man sætter mål op for, og
201 hvor ambitiøse mål man sætter for sig selv, kan være fordækt greenwashing. Hvis man
202 ikke sætter ambitiøse nok mål, og man ved at man kan opfylde dem indenfor et par år,
203 og man opfylder dem, og går ud i markedet og siger; se hvor gode vi er for at opfylde
204 de mål her. Det er måske ikke direkte greenwashing, men det er en fordækt "vi har
205 præsteret godt", men målet er ikke særlig ambitiøs. Den del er meget svær at gøre
206 noget ved, for det kontrollerer vi jo ikke som revisorer. Den anden del (greenwashing)
207 hvor du decideret er inde og pynte på tallene, det skal en gennemgang jo gerne have
208 med som en risiko og dermed også noget vi er inde og kigge på. Jeg vil så sige, at lige i
209 de bestyrelser jeg går i, der skaber ordet greenwashing så stor frygt nu til dags, fordi
210 det her område fylder så meget. Hvis det på nogen måde bliver insinueret at din
211 virksomhed er ude i greenwashing så er der så stor risiko for dit brand, at det vil være
212 katastrofalt. Der hvor jeg kommer er det altså et fuldstændig no-go at begynde at
213 bevæge sig ned af den rute hvor der er noget som helst greenwashing. Men tilbage til
214 den anden del, der skulle gerne komme en referenceramme og et framework for hele
215 det her ESG rapportering så man ikke frit kan vælge tingene.

216 M Mener du at det skal det kræve særlig uddannelse at kunne revidere og skrive under på
217 ESG indenfor et fast direktiv? Eller mener at du at revisor har de rette kompetencer
218 med udgangspunkt i den finansielle revision som gør, at vi er klædt godt nok på?

219 RK Indtil nu har det jo kørt meget sådan at hvert revisionsfirma har en ESG afdeling der
220 håndterer spidskompetencerne indenfor ESG området, som bliver bakket op af nogle
221 revisorer som forstår processer, testarbejde, og forstår hvordan man tilgår arbejdet.
222 Det har fungeret med det jeg har været inde over indtil nu, men tror der er behov for
223 mere sammenspil. Men jeg synes det her (CSRD) stiller et krav til, både i form af
224 mængden af opgaver der kommer til at komme ind, men også volumen i antallet af det
225 antal KPI'er der skal testes, det sætter et enormt pres på hvordan det kommer til at
226 hænge sammen fremover. Og der ikke nogen tvivl om at ressourcer bliver en kæmpe
227 problemstilling på det område her. Jeg tror det stiller krav om, at man er meget mere
228 integreret i hvordan man tilgår det, så man kan høste noget af den effektivitet af, at
229 nogen sidder på den finansielle side og kender virksomheden rigtig godt, kender deres

230 rapportering, og ved hvem man skal gå til ude i virksomheden, og så er der nogen der
231 kender det tekniske bag opgørelsen af KPI. F.eks. hvordan opgør man CO2 – det er jeg
232 ikke skarp i – men det har vi nogle folk der er super skarpe i. Den sammensmeltning af
233 de kompetencer bliver super vigtig. Det kører jo nu i de store firmaer, enten at få samlet
234 det i enkelte afdelinger der kan håndtere det her, eller sætte nogle ledere ned med
235 nogle teams der skal være ansvarlige for det her når det virkelig kommer i 2023 og 2024.
236 Men jeg synes jo generelt at der er et ressourceproblem i revisionsbranchen i
237 øjeblikket, som er ret stort, og det bliver da kun forstærket af det her.

238 M Hvis du skulle sætte ord på, hvad bliver så det største impact for revisionsbranchen ved
239 at CSRD bliver en realitet fra 2023?

240 RK I min position er håbet lidt, at det at der kommer så stor fokus ESG området, at det kan
241 være med til at brede det strategiske ud, som vi har ude ved vores kunder. Altså frem
242 for at det bare er ren finansiell rapportering vores evaluering er i, så bliver det nu også
243 nogle strategiske parametre som er relevante for samarbejdspartnere og stakeholders,
244 hvor vi ikke bare får et indspark på rapporteringsdelen, men også hvordan de strategisk
245 har opbygget deres ESG framework. Altså hvad er det for nogle KPI'er de rapporterer
246 på? Hvordan markedsfører de sig med dem? Hvordan måler de på det? Hvordan bruger
247 de det brandingmæssigt? Jeg håber det kan være en vej ind til, at man kan få et større
248 islæt ind til de kunder vi arbejder sammen med. Men det får så også den downside som
249 vi taler om nu, at vi har en masse opgaver der skal leveres. Der kommer lige pludselig
250 et big bang på det her for mange, og er vi overhovedet klar til det? Vi arbejder hårdt på
251 det i øjeblikket, men jeg tror da alle går med en lille frygt om, hvad betyder det her i
252 realiteten for revisionsbranchen. Hvis det bliver fuldstændig big bang som vi går og
253 frygter nu, så tror jeg det bliver nogle hårde år i 2023 og 2024 med at blive klar til det
254 her. Det er der ingen tvivl om.

255 M Hvis det så bliver et big bang; Hvad bliver så generelt de største fokuspunkter, hvor
256 revisionsbranchen skal forberede sig bedst muligt på ESG? Hvad det der skal til for at
257 revisionsbranchen står bedre?

258 RK Et godt spørgsmål. Jeg tror det vigtigste er det, vi har gang i nu. Det er simpelthen at
259 hjælpe vores kunder med at blive klar til det her, for hvis der kommer et big bang, og vi
260 alle går og venter lidt på at det kommer, så skal vi ud og lave reviewhandlinger på de
261 her KPI'er, så tror jeg det kommer til at sejle. Vi tager nogle gode alvors snakke med
262 vores kunder nu, dem hvor vi mener der har en rejse for at blive klar til det her, skal vi
263 ikke sammen få langt en plan for hvordan i kommer derhen nu? I år skal i scale op, og

264 næste år skal i scale yderligere op, for det med at skyde det til sidste øjeblik, og vi skal
265 fuldt på senere, det holder simpelthen ikke. Så jeg vil sige at vi arbejder med en enorm
266 pres fra vores kunder i øjeblikket i forhold til at forstå alvoren i det her, og blive klar i
267 god tid. Der en rådgivende rolle i det her også, og ikke bare en kontrolinstans.

268 M Afslutning..

[EXT] Re: Transskribering

Rune Kjeldsen (DK) <rune.kjeldsen@pwc.com>

To: Axelsen, Rasmus Malmlose
Cc: Pedersen, Mads Sandgaard

Reply Reply All Forward

ma 23-05-2022 11:23

Hej Rasmus og Mads

Tak for snakken - referatet ser fint ud.
/Rune

Med venlig hilsen / Best regards

Rune Kjeldsen
PwC | Partner
D: +45 8932 5617 | M: +45 2494 5641
Email: rune.kjeldsen@pwc.com | www.pwc.dk
Nobelparken, Jens Chr. Skous vej 1, DK-8000 Århus C
PwC - Revision. Skat. Rådgivning.

On Sun, May 15, 2022 at 10:50 PM Axelsen, Rasmus Malmlose <raxelsen@deloitte.dk> wrote:

Hej Rune

Endnu en gang tak for din deltagelse i interviewet til brug for vores speciale.

I mailen finder du vedlagt transskribering fra det afholdte interview – vil du godkende? Skulle du have kommentarer til transskriberingen, må du endelig sige til.

Rasmus Malmlose Axelsen
Senior | Audit & Assurance
Deloitte Statsautoriseret Revisionspartnerselskab
City Tower, Værkmestergade 2, Aarhus, Danmark
Deloitte: +45 89 41 41 41 | Mobil: +45 30 33 18 55
raxelsen@deloitte.dk | www.deloitte.dk

269

Bilag 7

Interview med Claus Lyngsøe

Afholdt: 20.04.2022 (Teams)

Informant: Claus Lyngsøe (Partner Audit, PwC) (C)

Interviewer: Mads Sandgaard Pedersen (M) & Rasmus Malmlose Axelsen (R)

Transskribering:

- 1 Alle: Intro...
- 2 M: *Med udgangspunkt i dit kendskab til ESG og de virksomheder som du har arbejdet med,*
3 *hvor modne vil du så vurdere, at virksomhederne generelt er til dette arbejde?*
- 4 C: Nu arbejder jeg jo primært med store virksomheder og nogle mellemstore
5 virksomheder... Jeg vil sige at de store, også dem som ikke er børsnoteret, er
6 forholdsvis modne. Jeg tror det skal ses i den kontekst, at man i Danmark er startet lidt
7 før med blandt andet årsregnskabslovens §99 a, b og d. Hvor man allerede er begyndt
8 at rapportere ift. CSR og sustainability. Man kan sige at det kommer måske ikke helt
9 som noget nyt for danske virksomheder, som det måske kan gøre ved nogle
10 udenlandske virksomheder. Men hvis vi ser på Top tier eller Top-100 så tror jeg de er
11 godt rustet til det, men man skal ikke undervurdere den ændret vinkel der er på de tal,
12 som man nu skal til at have styr på. Fordi der hvor man tidligere typisk har haft noget
13 liggende i en kommunikationsafdeling til at håndtere ikke-finansielle data og der kan vi
14 bare se, at det typisk ikke er dem som er mest struktureret eller de folk, der går
15 allermest op i valide data osv. Så der kræver det meget mere modenhed og vi derfor
16 også at der sker en form for "movement" over til finansafdelingerne således de
17 håndterer processer og kontroller. Sådan det ligger et sted hvor man er vant til at
18 arbejde med nogle processer og nogle kontroller som er med til at sikre valide data, når
19 man nu skal have nogle KPI'er op at stå.
- 20 M: *Noget af det første man som virksomhed skal gøre i sit arbejde med ESG er at få klarlagt*
21 *sin strategi, purpose og politikker herfor. Hvis virksomheder generelt er umodne i dette*
22 *arbejde, hvad vurderer du så det vil få at betydning for planlægningen af revisors*
23 *reviewhandlinger?*
- 24 C: Der er ikke nogen tvivl om, at hvis man ser på risici i forhold til at man skal afgive en
25 påtegning om hvorvidt data i alt væsentlighed er korrekt opgjort, om end med en lavere
26 grad af sikkerhed, så er der ikke nogen tvivl at det peger ind i en højere risikovurdering

27 fordi hvordan sikre man fuldstændigheden af ikke-finansielle data. Der er det måske en
28 lille smule nemmere at forholde sig til fuldstændigheden i et ERP-system selvom der
29 også er nogle iboende begrænsninger. Men risikoen bliver måske endnu større når man
30 kommer ud i noget, som ligger udenfor nogle integreret systemer og som måske ligger
31 forskellige steder i organisationen... Så der tænker jeg risikovurderingen vil se
32 anderledes ud og der vil være lidt højere iboende risici i det... Og sådan noget som
33 væsentlighed, for hvordan beregner man lige væsentlighedsniveau? For tager man en
34 profitorienteret virksomhed, så tager man x-antal procent af resultat før skat typisk og
35 siger dette er vores overordnet væsentlighedsniveau. Men hvordan gør man lige
36 væsentlighedsniveau op på ikke-finansielle tal – det er lidt mere op til revisors egen
37 professionelle dømmekraft. Dog kommer vi til at opnå en konsensus omkring hvad er
38 det rigtige at bruge, men det er en anden type væsentlighedsniveau, som vi skal ind at
39 have fat i.

40 M: *Ift. de her reviewhandlinger, vil det så medføre at man også skal ud at lave nogle*
41 *substanshandlinger som revisor, når man skal afgive en reviewerklæring?*

42 C: Det kan jeg ikke afvise... Jeg ved også at på nogle af de erklæringer vi allerede giver på
43 ikke-finansielle nøgletal, der tager vi også nogle stikprøver. Det er nok også lidt i kraft
44 af, at vi ved der er den her lidt højere risiko og hvordan sikre vi lige fuldstændigheden...
45 Så giver det lige lidt mere til sikkerhedskontoen at tage et par bilag og kan stemme
46 nogle tal af for at validere det der kommer ude fra et land, hvor man måske bare i
47 Danmark har indhentet det og måske ikke foretaget nogen form for controlling. Der har
48 vi nok behov for lige at gøre lidt mere på den del.

49 Så ja, jeg forestiller mig helt sikkert at man skal udføre substanshandlinger. Så kan det
50 være at hen over tid, hvor man sikrer større validitet i de ting der kommer ind og bedre
51 processer og kontroller så kan vi måske gå lidt mere væk fra at tage nogle stikprøver på
52 de data og så mere forholde os til analytiske handlinger og forespørgsler.

53 M: *Kan du prøve at give et bud på, hvordan man vil fastlægge væsentlighedsniveau som*
54 *revisor på ESG?*

55 C: Det er et godt spørgsmål ift. hvordan det bliver, men vi kan se på de erklæringer som vi
56 giver nu, at der er vi nede at forholde os til de forskellige KPI'er. Hvis der er nogen der
57 tilsiger, at der er et større nøjagtighedsbehov for regnskabsbruger på nogle KPI'er,
58 jamen så er vi selvfølgelig nødt til at differentiere vores væsentlighedsniveau. Ellers så
59 prøver vi at keep it simple og sige så er det +/- x-antal procent fx 3% eller 5% af KPI'et.
60 Jeg tror vi til stadighed skal forholde os til om der er nogle KPI'er, som er mere

61 følsomme for regnskabsbrugerne og så er vi nok nødt til at gå med et lavere
62 væsentlighedsniveau.

63 M: *Hvor vigtigt er det for dig som revisor, at virksomheden får forankret sin
64 forretningsstrategi rundt i organisationen?*

65 C: Det er jo egentligt supervigtigt. For at vi kan udføre det effektivt [revisionen] så kræver
66 det også at virksomheden har et apparat med nogle processer osv. Det vil også være en
67 dyrere øvelse hvis de ikke har de processer sat i spil, fordi så skal vi ligesom trykteste
68 nogle flere ting. Det er også vigtigt for virksomhederne for at have den gode ESG-profil,
69 fordi der er man nødt til at præsentere noget valid data for de kan jo ikke holde til, at
70 nogle kommer og siger at "okay.. det er jo en form for greenwashing" eller her
71 rapporterer i noget der er bedre end det i faktisk gør – det vil jo være ekstremt uheldigt
72 og man vil rimelig hurtigt ende i en shitstorm og vi som revisorer har jo også en stor
73 risiko på den del, hvis vi kommer til at afgive en påtegning, hvor der faktisk er nogle
74 væsentlige fejl.

75 M: *På baggrund af vores forudgående undersøgelser er vi blevet bekendte med, at
76 processen omkring dataindsamling og datahåndtering er en manuel proces. Hvilken
77 dialog vil du have med virksomhederne omkring hvad det vil få af betydning for det
78 stykke arbejde, som du som revisor skal til at lave?*

79 C: Det vi jo anbefaler og også ser er, at flere af de større virksomheder køber ind i, det
80 er at de her normale kontrolframeworks som de har, hvor man signer månedlige
81 kontroller af og nogle er inde at reviewe at kontrollerne er blevet udført og forholder
82 sig til validiteten af data. Vi pusher lidt på for, at de ikke-finansielle data behandles
83 på samme måde og skal ind at leve i det her kontrolframework for at blive styret og
84 monitoreret. Det med at nogen kigger ens tal igennem har også en præventiv effekt
85 udover at man selvfølgelig også kan opdage, hvis der sker nogle fejl. Så det er nok
86 den bevægelse vi ser og også prøver på at pushe på med.

87 M: *Har revisor også et ansvar for at få drevet denne agenda sammen med kunderne?*

88 C: Det synes jeg vi har. Det er jo også lidt hjælp til selvhjælp for vores arbejde bliver
89 også nemmere og mindre risikofyldt, hvis det kommer ind og lever i nogle gode
90 processer og kontroller. Men vi vil også gerne, udover at sætte en påtegning, kunne
91 hjælpe vores kunder bedre på vej. Det er her, hvor de nok har brug for lidt hjælp
92 fordi her står mange lige pludselig i en forandring man ikke har prøvet før.
93 Finansielle data kender alle og de har arbejdet med det i 100 år og nu kommer man
94 ind i et nyt regime og skal have fat i folk, der ligger så langt væk fra finance hvor
95 det begynder at blive lidt svært og risikofyldt.

96 **00.12.25 – Dataindsamling forsat**

97 M Har du et bud på hvad der er sværest at indsamle data på? E, S eller G?

98 C De erklæringer vi giver pt. Er jo ikke over så meget i G'et. Det er lidt mere ovre i E og S,
99 så det vil nok mest være gætteri fra min side.

100 M Helt fair. Så kommer der lige et tillægsspørgsmål. Virksomheden skal under
101 "Environmental" rapportere på deres udledning af drivhusgasser, hvilket er delt ind i
102 scope 1, 2 og 3. Scope 3 udgør udledning fra virksomhedens supply chain (e.g.
103 leverandører, frachtselskaber mv.) For de virksomheder som ikke har fuld adgang til
104 scope 3 data, bliver der gjort brug af alternative opgørelsesmetoder, herunder
105 skønsbaseret modeller eller ekstrapoleringsmodeller, ser du nogle udfordringer med
106 det som revisor?

107 C Det er et rigtig godt spørgsmål. Jeg tror det vigtigste for os, især under scope 3 hvor
108 man ligesom anlægger nogle betragtninger som er anerkendte, og så længe der er
109 konsensus om det og man kan bruge det som grundlag for sine data, så synes jeg at vi
110 som revisorer er ok stedt. Man kan sige, man kan jo altid stille spørgsmålet ved, giver
111 det valide data, eller er det lidt for meget gennemsnitsfejl eller gætteri, hvis man ser
112 det fra et regnskabsbrugersynspunkt. Som revisor så synes jeg ikke det er et problem
113 når man har nogle anerkendte opgørelsesprincipper at gå efter. Det er transparent, det
114 står i regnskabspraksis og det er tilgængeligt for dem der skal forstå det her data. Det
115 vil klart være at foretrække at man kunne komme lidt tættere på sandheden. Hvis man
116 kan sige det sådan.

117 **Revisors kompetencer**

118 M Allright vi springer videre til revisors kompetencer. Man kan sige det her er jo nyt for
119 revisor, og det er nyt for virksomheder. Et af de begreber som går igen, når man snakker
120 ESG er "Greenwashing", hvilket er et udtryk for virksomheder som afgiver falske eller
121 manglende oplysninger om miljøforhold. Vurderer du at med de kompetencer revisor
122 har nu, at revisor vil være i stand til at identificere greenwashing i et ESG regnskab?

123 C Det tror jeg selvfølgelig på at vi vil opdage, men der er også altid, når man afgiver en
124 påtegning, en lille risiko for at man ikke opdager væsentlige fejl. Det vil nok være det
125 teoretiske rigtige svar. Igen, de kunder jeg arbejder, vil jeg vurdere, har en ret høj etisk
126 profil, og vil ikke gå den vej, hvor man vil prøve at greenwashe, for det vil give så meget
127 bagslag hvis man blev opdaget, og det tror jeg også godt at man ved. Man kan jo se de
128 virksomheder som der er blevet hængt ud, hvordan man virkelig kan blive hængt til
129 tørre. Så jeg tænker ikke at risikoen er så stor for den brede palette. Så vil der
130 selvfølgelig være nogen der ikke kan modstå fristelsen for lige at skrue lidt på tallene,
131 for at sige det som det er.

132 M Det er jo især indenfor E man ser det her Greenwashing, og hvor man skal have nogle
133 kompetencer indenfor opgørelse af Co2 i aktiviteterne i ens værdikæde, tror du at det
134 skal kræve noget særlig uddannelse af revisor at man skal kunne revidere det et ESG
135 regnskab og skrive under?

136 C Jeg underskriver allerede selv reviewerklæringer, så det vil være uheldigt hvis jeg siger
137 at det kræver yderligere uddannelse. Men der er ikke nogen tvivl om at vore yngre folk
138 skal uddannes lidt bedre i det. Alle os der er kommet ind i det med kort varsel har skulle
139 forstå de frameworks der arbejdes under sådan forholdsvis hurtigt, men jeg vil sige, at
140 i bund og grund kommer det tilbage til at kunne validere nogle KPI'er og data, og det er
141 trods alt det vi er gode til som revisorer. På helt grundlæggende niveau, så det at skulle
142 validere og give en påtegning, det er i princippet det samme, om det er det ene sæt
143 data eller det andet sæt data. Men det er jo de risici og anderledes forhold om ESG data
144 der gør at vi kommer lidt ud af vores normale komfort zone. Jeg tror det kunne være
145 gavnligt at vi får endnu mere uddannelse i det, for at gøre os endnu mere modne. Vores
146 yngre folk som kommer til at arbejde med et på et tidligere tidspunkt, kommer til at få
147 det ind med moderkælken for der er ikke nogen tvivl om at noget af det her ESG
148 arbejde kommer til at leve i vores revisionsafdelinger, hvor det indtil for få år tilbage
149 kun lå i vores ESG special purpose afdelinger.

150 M Mener du at det er en god ide, at der er revisor der afgiver erklæringer på ESG?

151 C Man kan jo sige at det er en erklæring med sikkerhed, og det er revisors hovedspor, så
152 det mener jeg at der er, om end man kommer lidt væk fra det man normalt har med at
153 gøre. Vi ser også allerede nu at arbejdet begynder at bevæge sig mere over i
154 revisionsafdelingen, også qua at virksomhederne flytter det over i finansafdelingerne,
155 så følger vi også det spor. Opgaven er blevet større ret hurtigt, så vores specialafdeling
156 vil heller ikke have man-power til at gøre det. Så ja, det må være revisor der er de rigtige
157 til at afgive erklæring med sikkerhed.

158 M Så der har jeg nogle spørgsmål af lidt mere filosofisk karakter, Hvis du skulle sætte ord
159 på, hvad bliver så det største impact for revisionsbranchen ved at CSRD bliver en realitet
160 fra 2023?

161 C Der er ikke nogen tvivl om at ESG allerede er et varmt emne, og de folk vi har til at sidde
162 med det, har travlt som aldrig før, så vi kommer til at se at vores afdelinger kommer til
163 at vokse, fordi virksomheder kommer til at efterspørge mere på den agenda. Jeg tror
164 ikke udover det vi allerede har snakket om med vores revisionsafdeling, at det får mere
165 impact udover noget mere arbejde, fordi der er nogle flere erklæringer og flere

166 processer vi skal forholde os til. Jeg tror at vores ESG specialister og vores ESG afdeling
167 kommer til at vokse også.

168 M Du siger vi skal blive større, og på en eller anden måde skal have nogle flere folk. Er det
169 nogle nye profiler eller andre mennesker revisionsbranchen skal begynde at appellere
170 til, for at lokke dem til?

171 C Jeg tror ikke dem der skal udføre arbejdet på ESG skal være meget anderledes end dem
172 vi har i dag, altså almindelige revisorer. Men vi skal nok til stadighed supporteres fra
173 nogle specialister der kommer med en anden baggrund, som dem der sidder i vores
174 ESG afdelinger i dag. Vi har også folk der har siddet som ESG folk, som nu er konsulenter.
175 Jeg tror det skal være et godt mix af forskellige personligheder og uddannelser. Men
176 dem der skal udføre revisorarbejdet tror jeg det vil være rigtigt at holde det på kerne
177 revisionsmedlemmer og så få noget support fra specialister.

178 M Nu siger du selv at det er en udfordring med ressourcer i revisionsbranchen. Skal der
179 gøres noget andet for tiltrække flere profiler hvis der bliver et større behov?

180 C Jeg tror da allerede at vi tænker de tanker, for revisionsbranchen er jo lidt udfordret
181 på at få tilstrækkeligt med hænder. Så derfor vi kigger også lidt bredere end dem der
182 har den her normale cand.merc.aud baggrund og HD baggrund. Man kan godt se andre
183 typer fungere i en revisionsafdeling. Så jeg tænker at ESG godt kan rykke lidt på den
184 agenda, men jeg tænker stadig det er almindelige revisorer der skal sidde og udføre
185 arbejdet.

186 M Hvad bliver så generelt de største fokuspunkter, hvor revisionsbranchen skal forberede
187 sig bedst muligt på ESG og CSRD?

188 C Jeg tror vores opgave er, at der hvor virksomhederne begynder at tage fat og forberede
189 sig, der har vi en opgave i at hjælpe dem på vej, rådgive dem. Det kan godt ske at det
190 bliver i 2023 eller 2024, jeg forstår at det måske er mere sandsynligt i 2024, men man
191 kan næsten ikke starte tidligt nok, for det tager tid at få det op at stå, og det tager tid
192 at få processer modnet – det kan vi jo se. Der hvor man skaber nogle forandringer i
193 finansfunktioner ved at lave Shared Service funktioner, det gør man ikke bare lige over
194 natten. Det tager typisk flere år, og det gør det også indenfor ESG at få processer og
195 kontroller op at stå. Så vores rolle er at hjælpe virksomheder på vej, og sørge for at de
196 er tilstrækkeligt rustet til den dag hvor der skal afrapporteres efter CSRD.

197 M Super godt Claus, og tak for alle dine gode svar.

[EXT] Re: Transskribering

Claus Lyngsø Sørensen (DK) <claus.lyngso.sorensen@pwc.com>

To Axelsen, Rasmus Malmlose

Cc Pedersen, Mads Sandgaard

Reply Reply All Forward

on 18-05-2022 17:10

You replied to this message on 19-05-2022 10:10.

Hej Rasmus og Mads

Tak for tilsendte. Jeg kan godt nikke til mine svar, så det er fint - omend nogle af éns mundtlige svar ser sjov ud på tekst. 😊 Hvis I vil bruge nogle citater, og I synes, at ordstillingen bliver lidt "skæv", så er I velkomne til at skrive til mig, så kan jeg formulere det, så det passer bedre i tekstform.

Lidt om mig selv. Jeg har 16 års praktisk erfaring som revisor, herunder 10 år som statsautoriseret revisor. Er startet på vores København-kontor, og de seneste år med tilknytning til Århus-kontoret. Jeg er partner i vores revisionsafdeling for store kunder, som vi kalder Top Tier i PwC, hvorfor mine primære kunder ligger i Børsen's top 100 segment, som er globale koncerner, og sekundært har jeg nogle mellemstore kunder med internationale aktiviteter. Mine ekspertise-områder er bl.a. IFRS, interne kontroller, shared service centres og CSR.

God vind med specialet.

Med venlig hilsen / Best regards

Claus Lyngsø Sørensen

PwC | Partner

State Authorised Public Accountant

D: +45 3945 3307 | M: +45 5138 4911

Email: claus.lyngso.sorensen@pwc.com | www.pwc.dk

Nobelparken, Jens Chr. Skous Vej 1, DK-8000 Aarhus C

PwC - Revision. Skat. Rådgivning.

On Sun, May 15, 2022 at 10:46 PM Axelsen, Rasmus Malmlose <raxelsen@deloitte.dk> wrote:

Hej Claus

Endnu en gang tak for din deltagelse i interviewet til brug for vores speciale.

I mailen finder du vedlagt transskribering fra det afholdte interview – vil du godkende?